

"श्रीवेङ्कटेश्वर" स्टीम प्रेस बंबई.

अथ

श्रीमद्भगवद्गीतादि-
पञ्चरत्नानि।

[illegible] पर सारथि उभा नेह अब श्रीपती जिरँ मान । पुच्छँ पांच जथांना [illegible] दे [illegible] दिखलांत ॥

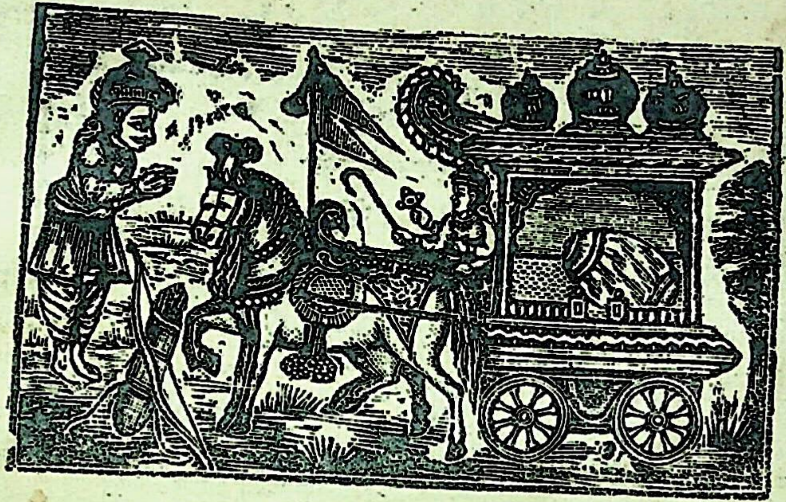

अथ

श्रीभगवद्गीतामाहात्म्यं

प्रारभ्यते।

श्रीगोपालकृष्णाय नमः।

श्रीगणेशाय नमः ॥ ॥ अथ श्रीभगवद्गी
तामाहात्म्यप्रारंभः ॥ ॥ ऋषिरुवाच ॥ ॥
गीतायाश्चैवमाहात्म्यं यथावत्सूतमेवद ॥
पुराणमुनिनाप्रोक्तंव्यासेनमुनिनोदितम् ॥
॥ १ ॥ सूतउवाच ॥ पृष्टंभवद्भिर्ऋषिभिर्य
द्धिगोप्यंपुरातनम् ॥ शक्यतेकेनवैवक्तुंगी
तामाहात्म्यमुत्तमम् ॥२॥ कृष्णोजानाति
वैसम्यक्किञ्चित्कुन्तीसुतःफलम् ॥ व्यासो

वाव्यासपुत्रोवा याज्ञवल्क्योथ मैथिलः ॥
॥ ३ ॥ अन्येश्रवणतः श्रुत्वालेशंसङ्कीर्त्तय
न्तिच ॥तस्मात्किञ्चिद्वदाम्यत्रव्यासस्या
स्यान्मयाश्रुतम् ॥ ४ ॥ सर्वोपनिषदोगावो
दोग्धागोपालनन्दनः ॥पार्थोवत्सःसुधीर्भो
क्तादुग्धंगीतामृतंमहत् ॥ ५ ॥ सारथ्यमर्जु
नस्यादौकुर्वन्गीतामृतंददौ ॥ लोकत्रयोप
कारायतस्मैकृष्णात्मनेनमः ॥ ६ ॥ संसा

रसागरंघोरंततुंमिच्छतियो नरः ॥ गीता
नावंसमासाद्यपारंयातिसुखेनसः ॥ ७ ॥
गीताज्ञानंश्रुतंनैव सदैवाभ्यासयोगतः ॥
मोक्षमिच्छतिमूढात्मा यातिबालकहास्य
ताम् ॥ ८ ॥ येशृण्वन्तिपठन्त्येवगीताशा
स्त्रमहर्निशम् ॥ न तेवैमानुषाज्ञेयादेवरू
पानसंशयः ॥ ९ ॥ गीताज्ञानेनसम्बोधं
कृष्णः प्राहाऽर्जुनायवै ॥ मोक्षस्थानंपरंपा

 र्थं सगुणंवाऽथनिर्गुणम्॥ १० ॥ सोपाना
ष्टशतैरेवंपरंब्रह्माधिगच्छति ॥ मलनिर्मो
चनंपुंसांजलस्नानंदिनेदिने ॥ ११ ॥ स
कृद्गीताम्भासिस्नानं संसारमलनाशनम्॥
परास्यान्नश्रुतंज्ञानं तस्मिञ्छ्रद्धा न भाव
ना ॥ १२ ॥ गीतायाश्चनजानातिपठनं नैव
पाठनम् ॥ सएवमानुषेलोकेमनुजोविड्
राहकः ॥ १३ ॥ तस्माद्गीतांनजानाति

नाधमस्तत्परोजनः ॥ धिक्तस्यमानु
षंदेहंधिग्ज्ञानंकुलशीलताम् ॥ १४ ॥
गीतार्थंनविजानातिनाधमस्तत्परोजनः ॥
धिक्छरीरंशुभंशीलंविभवंसद्गृहाश्रमम् ॥
॥ १५ ॥ गीताशास्त्रंनजानातिनाधमस्त
त्परोजनः ॥ धिक्प्रागल्भ्यंप्रतिष्ठांचपूजां
मानंमहत्तमम् ॥ १६ ॥ गीताशास्त्रेरति
र्नास्तिसर्वंतन्निष्फलंजगुः ॥ धिक्तस्यज्ञा

नमाचारं व्रतंनिष्ठांतपोयशः ॥ १७ ॥ गी
तार्थपठनंनास्तिनाधमस्तत्परोजनः ॥ गी
तागीतंनयज्ज्ञानंतद्विद्ध्यसुरसम्मतम् ॥
॥ १८ ॥ तन्मोघंधर्मरहितंवेदवेदान्तगर्हि
तम् ॥ तस्माद्धर्ममयीगीतासर्वज्ञानप्र
योजिका ॥ १९ ॥ सर्वशास्त्रमयीयस्मा
तस्माद्गीताविशिष्यते ॥ योऽधीतेनित्यगी
तांचदिवारात्रौयथार्थतः ॥ २० ॥ स्वप

आगच्छत्यंस्तिष्ठुञ्छाश्वतं मोक्षमाप्नुयात् ॥
शालग्रामशिलायां तुदेवागारेशिवालये ॥
॥ २१ ॥ तीर्थेनद्यांपठेद्यस्तुवैकुंठंयाति
निश्चितम् ॥ देवकीनन्दनःकृष्णो गीता
पाठेन तुष्यति ॥ २२ ॥ यथानवेदैर्दानेन
यज्ञतीर्थव्रतादिभिः ॥ गीताऽधीताचयेना
पिभक्तिभावेनचेतसा ॥ २३॥ तेनवेदाश्च
शास्त्राणिपुराणानिचसर्वशः ॥ योगिस्था

नेसिद्धपीठेशिलाग्रेसत्सभासुच ॥ २४ ॥
यज्ञेचविष्णुभक्ताग्रेपठन्यातिपरांगतिम् ॥
गीतापाठंच श्रवणंयः करोतिदिनेदिने ॥
॥२५ ॥ क्रतवोवाजिमेधाद्याः कृतास्तेनस
दक्षिणाः ॥ यःशृणोतिचगीतार्थंकीर्तयत्ये
व यःपुमान् ॥ २६ ॥ श्रावयेच्चपरार्थंवैसप्र
यातिपरंपदम् ॥ गीतायाःपुस्तकंनित्यं
योऽर्चयत्येवसादरात् ॥ २७ ॥ विधिनाभ

क्तिभावेनतस्यपुण्यफलंशृणु ॥ सकलाभूः
कृतातेनयज्ञास्तंभवतीकिल ॥ २८ ॥ कृता
निसर्वतीर्थानिदानानिचबहून्यपि ॥ भूत
प्रेतपिशाचाद्यास्तत्रनप्रविशन्तिवै ॥ २९॥
अतिचारोद्भवंदुःखंपरेणापिकृतंचयत् ॥ नो
पसर्पतितत्रैवयत्रगीतार्चनंगृहे ॥ ३०॥ ता
पत्रयोद्भवापीडानैवव्याधिभयंक्वचित् ॥ न
शापोनैवपापंचदुर्गतिर्नारकी नच ॥३१॥दे

ह्यूर्मयः षडेतेवैनबाधन्तेकदाचन ॥ भग
वत्परमेशानेभक्तिरव्यभिचारिणी ॥३२॥
जायतेसततंतत्र यत्र गीताभिवन्दनम् ॥
प्रारब्धंभुञ्जमानोपिगीताभ्यासरतःसदा ॥
॥ ३३ ॥ समुक्तःससुखीलोके कर्मणानो
पलिप्यते ॥ महापापादिपापानिगीताध्या
यीकरोतिचेत् ॥ ३४ ॥ नकिञ्चित्स्पृशते
तस्यनलिनीदलमम्भसा ॥ अनाचारोद्भ

वंपापमवाच्यादिकृतंचयत् ॥ ३५ ॥ अभ
क्ष्यभक्षजंदोषमस्पर्शस्पर्शजंतथा ॥ ज्ञाना
ज्ञानकृतं नित्यमिन्द्रियैर्जनितं चयत् ॥
॥ ३६ ॥ तत्सर्वंनाशमायातिगीतापाठेन
तत्क्षणात् ॥ सर्वत्रप्रतिभुक्त्वाचप्रतिगृह्य
च सर्वशः ॥ ३७ ॥ गीतापाठंप्रकुर्वाणोन
लिप्येतकदाचन ॥ रत्नपूर्णांमहींसर्वांप्र
तिगृह्यविधानतः ॥ ३८ ॥ गीतापाठेनचै

केनशुद्धःस्फटिकवत्सदा ॥ यस्यान्तःक
रणंनित्यंगीतायांरमतेसदा ॥ ३९ ॥ सर्वा
ग्निकः सदाजापीक्रियावान्सचपण्डितः ॥
दर्शनीयः सधनवान्सयोगीज्ञानवानपि ॥
॥ ४० ॥ सएवयाज्ञिकोयाजीसर्ववेदार्थद
र्शकः ॥ गीतायाःपुस्तकंयत्रनित्यपाठश्च
वर्त्तते ॥ ४१ ॥ तत्रसर्वाणितीर्थानिप्रयागा
दीनिभूतले ॥ निवसन्तिसदादेहेदेहशेषेऽ

पिसर्वदा ॥ ४२ ॥ सर्वैदेवाश्चऋषयोयोगि
नः पन्नगाश्चये ॥ गोपालबालकृष्णोऽपि ना
रदोध्रुवपार्षदैः ॥ ४३ ॥ सहायोजायतेशी
घ्रंयत्रगीताप्रवर्त्तते ॥ यत्रगीताविचारश्च
पठनंपाठनंतथा ॥ ४४ ॥ तत्राहंनिश्चितं
पार्थनिवसामिसदैवहि ॥ गीतामेहृदयंपा
र्थगीतामेसारमुत्तमम् ॥ ४५ ॥ गीतामे
ज्ञानमत्युग्रंगीतामेज्ञानमव्ययम् ॥ गीता

गी० मेचोत्तमंस्थानंगीतामेपरमंपदम् ॥ ४६ ॥ मा०
८ गीतामेपरमंगुह्यंगीतामेपरमोगुरुः ॥ गी
ताश्रयेऽहंतिष्ठामि गीतामेपरमंगृहम् ॥
॥ ४७ ॥ गीताज्ञानंसमाश्रित्यत्रिलोकींपा
लयाम्यहम् ॥ गीतामेपरमाविद्याब्रह्मरू
पानसंशयः ॥ ४८ ॥ अधमात्राक्षरानित्य
मनिर्वाच्यपदात्मिका ॥ गीतानामानि ८
वक्ष्यामि गुह्यानिशृणुपांडव ॥ ४९ ॥कीर्त्त

नात्सर्वंपापानिविलयं यान्तितत्क्षणात् ॥
गीतागंगाचगायत्रीसीतासत्यापतिव्रता ॥
॥ ५० ॥ ब्रह्मावलीब्रह्मविद्यात्रिसंध्यामु
क्तिगेहिनी ॥ अर्द्धमात्राचिदानन्दाभवघ्नी
भ्रान्तिनाशिनी ॥५१॥ वेदत्रयीपरानन्ता
तत्त्वार्थज्ञानमञ्जरी ॥ इत्येतानिजपेन्नि
त्यंनरोनिश्चलमानसः ॥ ५२ ॥ ज्ञानसि
द्धिंलभेच्छीघ्रंतथान्तेपरमंपदम् ॥ पाठेऽस

गी० मर्थःसंपूर्णंतदर्धंपाठमाचरेत् ॥ ५३ ॥ त मा०
१ द्गोदानजंपुण्यंलभतेनात्रसंशयः ॥ त्रि
भागंपठमानस्तु सोमयागफलं लभेत् ॥
॥ ५४ ॥ षडंशंजपमानस्तुगंगास्नानफलं
लभेत् ॥ तथाऽध्यायद्वयंनित्यंपठमानोनि
रन्तरम् ॥ ५५ ॥ इंद्रलोकमवाप्नोतिकल्प
मेकंवसेद्ध्रुवम् ॥ एकमध्यायकंनित्यंप १
ठतेभक्तिसंयुतः॥ ५६ ॥ रुद्रलोकमवाप्नो

ति गणोभूत्वावसेच्चिरम् ॥ अध्यायार्धंच
पादं वा नित्यंयः पठते जनः ॥५७॥ समे
तिरविलोकंच मन्वन्तरसमाः शतम् ॥ गी
तायाःश्लोकदशकंसप्तपञ्चचतुष्टयम् ५८॥
त्रिद्वयेकमेकमर्द्धंवाश्लोकानांयःपठेन्नरः ॥
चन्द्रलोकमवाप्नोति वर्षाणामयुतंतथा ॥
॥ ५९ ॥ गीतार्थमेकपादंच श्लोकमध्याय
मेवच ॥ स्मरंस्त्यक्त्वाजनोदेहंप्रयाति

गी० परमंपदम् ॥ ६० ॥ गीतार्थंवापिपाठं मा०
१० वाश्रृणुयादन्तकालतः ॥ महापातकयु
क्तोपिमुक्तिभागीभवेज्जनः ॥ ६१ ॥ गी
तापुस्तकसंयुक्तः प्राणांस्त्यक्त्वाप्रयाति
यः ॥ वैकुंठं समवाप्नोतिविष्णुनासहमो
दते ॥ ६२ ॥ गीताध्यायसमायुक्तोमृ
तो मानुषतां व्रजेत् ॥ गीताभ्यासं पुनःकृ १०
त्वा लभतेमुक्तिमुत्तमाम् ॥ ६३ ॥ गी

तेत्युच्चारसंयुक्तो म्रियमाणोगतिंलभेत् ॥
यद्यत्कर्मंचसर्वत्र गीतापाठप्रकीर्त्तिमत् ॥
॥ ६४ ॥ तत्तत्कर्मंचनिर्दोषंभूत्वापूर्ण
त्वमाप्नुयात् ॥ पितॄनुद्दिश्ययः श्राद्धेगी
तापाठंकरोतिवै ॥ ६५ ॥ संतुष्टाःपि
तरस्तस्य निरयाद्यांतिस्वर्गतिम् ॥ गी
तापाठेनसन्तुष्टाः पितरःश्राद्धतर्पिताः ॥
॥ ६६ ॥ पितृलोकंप्रयान्त्येवपुत्राशीर्वाद

 तत्पराः ॥ गीतापुस्तकदानंच धेनुपुच्छस
 मन्वितम् ॥ ६७ ॥ कृत्वाचतद्दिनेसम्यक्
कृतार्थोजायतेजनः ॥ पुस्तकंहेमसंयुक्तं
गीतायाःशुद्धमानसः ॥ ६८ ॥ दत्त्वाविप्रा
यविदुषेजायतेनपुनर्भवः ॥ शतपुस्तकदा
नंच गीतायाः प्रकरोतियः ॥ ६९ ॥ सया
तिब्रह्मसदनंपुनरावृत्तिदुर्लभम् ॥ गीता
दानप्रभावेणसप्तकल्पावधिसमाः ॥ ७० ॥

विष्णुलोकमवाप्नोति विष्णुनासहमोद
ते ॥ सम्यक्छ्रुत्वाचगीतार्थंपुस्तकंयःप्रदा
पयेत् ॥ ७१ ॥ तस्मै प्रीतो हि भगवा
न्ददाति मनसेप्सितम् ॥ देहं मानुषमाश्रि
त्य चातुर्वर्ण्येषुभारत ॥ ७२ ॥ नशृणो
तिनपठतिगीताममृतरूपिणीम् ॥ हस्ता
त्त्यक्त्वामृतंप्राप्तं कष्टात्क्ष्वेडं समश्नुते ॥
॥ ७३ ॥ पीत्वागीतामृतंलोकेलब्ध्वामो

गी० क्षंसुखी भवेत् ॥ जनैः संसारदुःखार्तैर्गी मा०
१२ ताज्ञानं च यैः श्रुतम् ॥ ७४॥ संप्राप्तममृ
तंतैश्चगतास्तेसदनंहरेः ॥ गीतामाश्रित्य
बहवोभूभुजो जनकादयः ॥ ७५ ॥ निर्धू
तकल्मषालोके गतास्तेपरमंपदम् ॥ गीता
सुनाविशेषोस्तिजनेषूच्चावचेषुच ॥ ७६ ॥
ज्ञानेष्वेवसमग्रेषु समाब्रह्मस्वरूपिणी ॥ १२
योऽभ्यसूयतिगीतांच योनिन्दांवाकरोति

च ॥ ७७ ॥ समेतिनरकंघोरं यावदाभू
तसंप्लवम् ॥ अहंकारेणमूढात्मागीतार्थंनैव
मन्यते ॥ ७८ ॥ कुम्भीपाकेषु पच्येत या
वत्कल्पक्षयोभवेत् ॥ गीतार्थंवाच्यमा
नं यो न शृणोतिसमीपतः ॥ ७९ ॥ श्वशू
करभवांयोनिमनेकांसोऽधिगच्छति ॥ चौ
र्यंकृत्वाचगीतायाःपुस्तकंयःसमानयेत् ॥
॥ ८० ॥ नतस्मैचफलंकिंचित्पठनाच्चवृ

थाभवेत् ॥ ग्रः श्रुत्वानैवगीतार्थं मोदतेप
रमार्थतः ॥ ८१ ॥ नैवाप्नोतिफलंलोके
प्रमादाच्चवृथाश्रमः ॥ गीतांश्रुत्वाहिर
ण्यंचपट्टांबरप्रवेष्टनम् ॥ ८२ ॥ निवेदये
च्चतद्भक्तेप्रीतयेपरमात्मनः ॥ वाचकंपूज
येद्भक्त्याद्द्रव्यवस्त्राद्युपस्करैः ॥ ८३ ॥ अ
नेकैर्बहुधाप्रीत्या तुष्यतां भगवान्हरिः ॥
माहात्म्यमेतद्गीतायाः कृष्णप्रोक्तंपुरातन

म् ॥ ८४ ॥ गीतान्तेपठतेयस्तुयथाक्त
फलभाग्भवेत् ॥ गीतायाः पठनंकृत्वामा
हात्म्यंनैवयःपठेत् ॥ ८५ ॥ वृथापाठ
फलंतस्यश्रमएवउदाहृतः ॥ एतन्माहा
त्म्यसंयुक्तंगीतापाठंकरोतियः ॥ ८६ ॥ श्र
द्धयायःश्रृणोत्येवदुर्लभांगतिमाप्नुयात् ॥
श्रुत्वापठित्वागीतांच माहात्म्यं यः श्रृणो
तिच ॥ ८७ ॥ तस्यपुण्यफलंलोकेभवे

द्वैमनसेऽपि सितम् ॥ ८८ ॥ ॥ ॥

इति श्रीभगवद्गीतामाहात्म्यं समाप्तम् ॥

॥ श्रीकृष्णार्पणमस्तु ॥

श्रीहयग्रीवाय नमः ॥ शुक्लांबरधरंविष्णुंश
शिवर्णंचतुर्भुजम् ॥ प्रसन्नवदनं ध्यायेत्स
र्वविघ्नोपशांतये ॥ १ ॥ नारायणंनमस्कृ
त्य नरंचैव नरोत्तमम् ॥ देवींसरस्वतींचै
व ततोजयमुदीरयेत् ॥ २ ॥ व्यासंवसिष्ठ
नप्तारं शक्तेः पौत्रमकल्मषम् ॥ पराशरा
त्मजं वंदे शुकतातं तपोनिधिम् ॥ ३ ॥ व्या
साय विष्णुरूपाय व्यासरूपाय विष्णवे ॥

नमो वै ब्रह्मविधये वासिष्ठाय नमोनमः ॥
॥ ४ ॥ अचतुर्वदनो ब्रह्मा द्विबाहुरपरो
हरिः ॥ अफाललोचनः शंभुर्भगवान्बाद
रायणः ॥ ५ ॥ ॥ ॥ श्रीमते रामकृष्णा
य नमः ॥ ॥ श्रीगोपालकृष्णाय नमः ॥
ॐ अस्य श्रीभगवद्गीतामालामंत्रस्य ॥ भ
गवान् वेदव्यासऋषिः ॥ अनुष्टुप्छंदः ॥
श्रीकृष्णःपरमात्मा देवता ॥ अशोच्यान

न्वशोचस्त्वं प्रज्ञावादांश्च भाषस इति बी
जम् ॥ सर्वधर्मान्परित्यज्य मामेकंशरणं व्र
जेति शक्तिः ॥ अहं त्वा सर्वपापेभ्यो मोक्ष
यिष्यामि माशुच इति कीलकम् ॥ नैनं छिं
दंति शस्त्राणि नैनं दहतिपावक इत्यंगुष्ठा
भ्यां नमः ॥ न चैनं क्लेदयंत्यापो न शोषय
ति मारुत इति तर्जनीभ्यां नमः ॥ अच्छे
द्योऽयमदाह्योऽयमक्लेद्योऽशोष्य एव चेति

 मध्यमाभ्यां नमः ॥ नित्यः सर्वगतःस्थाणु
रचलोऽयंसनातनइत्यनामिकाभ्यांनमः॥
पश्य मे पार्थ रूपाणि शतशोऽथ सहस्रश
इति कनिष्ठिकाभ्यां नमः ॥ नानाविधानि
दिव्यानि नानावर्णाकृतीनि चेति करतल
करपृष्ठाभ्यां नमः ॥ इति करन्यासः ॥ अ
थ हृदयादिन्यासः॥ नैनंछिंदंति शस्त्राणि
नैनं दहति पावक इति हृदयाय नमः ॥ न

चनं क्लेदयंत्यापो न शोषयति मारुत इति शिरसे स्वाहा ॥ अच्छेद्योऽयमदाह्योऽयम क्लेद्योऽशोष्य एव चेति शिखायै वषट् ॥ नित्यःसर्वगतः स्थाणुरचलोऽयं सनातन इति कवचायहुम् ॥ पश्य मे पार्थ रूपाणि शतशोथ सहस्रश इति नेत्रत्रयाय वौषट् ॥ नानाविधानि दिव्यानि नानावर्णाकृतीनिचेत्यस्त्राय फट् ॥ श्रीकृष्णप्रीत्यर्थें पाठे वि

गी० नियोगः ॥ ॐ पार्थाय प्रतिबोधितां भगव ध्या.
१७ ता नारायणेन स्वयं व्यासेन ग्रथितां पुरा १
णमुनिना मध्ये महाभारते ॥ अद्वैतामृतव
र्षिणीं भगवतीमष्टादशाध्यायिनीमंब त्वा
मनुसंदधामि भगवद्गीते भवद्वेषिणीम् ॥
॥ १ ॥ नमोऽस्तु ते व्यास विशालबुद्धे
फुल्लारविंदायतपत्रनेत्र ॥ येन त्वया भारततै १७
लपूर्णः प्रज्वालितो ज्ञानमयः प्रदीपः ॥२॥

प्रपन्नपारिजाताय तोत्रवेत्रैकपाणये ॥ ज्ञा
नमुद्राय कृष्णाय गीतामृतदुहे नमः ॥
॥ ३ ॥ सर्वोपनिषदो गावो दोग्धा गोपाल
नंदनः ॥ पार्थो वत्सः सुधीर्भोक्ता दुग्धंगी
तामृतं महत् ॥ ४ ॥ वसुदेवसुतं देवं कंस
चाणूरमर्दनम् ॥ देवकीपरमानंदं कृष्णं वंदे
जगद्गुरुम् ॥ ५ ॥ भीष्मद्रोणतटा जयद्रथ
जला गांधारनीलोत्पला शल्यग्राहवती कृ

पेण वहनी कर्णेन वेलाकुला ॥ अश्वत्थाम
विकर्णघोरमकरा दुर्योधनावर्तिनी सोत्ती
र्णा खलु पांडवै रणनदी कैवर्तकः केशवः॥
॥ ६ ॥ पाराशर्यवचःसरोजममलं गीता
र्थगंधोत्कटं नानाख्यानककेसरं हरिकथा
सम्बोधनाबोधितम् ॥ लोके सज्जनषट्
पदैरहरहः पेपीयमानं मुदा भूयाद्भारतपं
कजं कलिमलप्रध्वंसिनः श्रेयसे ॥ ७ ॥

मूकं करोति वाचालं पंगुं लंघयते गिरिम्॥
यत्कृपा तमहं वंदे परमानंदमाधवम्॥८॥
यं ब्रह्मा वरुणेन्द्ररुद्रमरुतः स्तुन्वंति दि
व्यैः स्तवैर्वेदैः सांगपदक्रमोपनिषदैर्गायं
ति यं सामगाः॥ ध्यानावस्थिततद्गतेन म
नसा पश्यंति यं योगिनो यस्यान्तं न विदुः
सुरासुरगणा देवाय तस्मै नमः ॥ ९ ॥
इति ध्यानम् ॥ ॥ धृतराष्ट्र उवाच ॥ ॥

गी० धर्मक्षेत्रे कुरुक्षेत्रे समवेता युयुत्सवः ॥ मा अ०
१९ मकाः पांडवाश्चैव किमकुर्वत संजय ॥१॥ १
॥ संजय उवाच ॥ ॥ दृष्ट्वा तु पांडवानीकं
व्यूढं दुर्योधनस्तदा ॥ आचार्यमुपसंगम्य
राजा वचनमब्रवीत् ॥ २ ॥ पश्यैतां पां
डुपुत्राणामाचार्य महतीं चमूम् ॥ व्यू
ढां द्रुपदपुत्रेण तव शिष्येण धीमता ॥३॥ १९
अत्र शूरा महेष्वासा भीमार्जुनसमा यु

धि ॥ युयुधानो विराटश्च द्रुपदश्च महार
थः ॥ ४ ॥ धृष्टकेतुश्चेकितानःकाशिराजश्च
वीर्यवान् ॥ पुरुजित्कुंतिभोजश्च शैब्यश्च
नरपुंगवः ॥ ५ ॥ युधामन्युश्च विक्रांत उत्त
मौजाश्च वीर्यवान् ॥ सौभद्रो द्रौपदेयाश्च
सर्व एव महारथाः ॥ ६ ॥ अस्माकं तु वि
शिष्टा ये तान्निबोध द्विजोत्तम ॥ नायका
मम सैन्यस्य संज्ञार्थं तान्ब्रवीमि ते ॥७॥

गी० भवान् भीष्मश्च कर्णश्च कृपश्च समितिंज अ०
२० यः ॥ अश्वत्थामा विकर्णश्च सौमदत्तिस्त १
थैव च ॥ ८ ॥ अन्ये च बहवः शूरा मदर्थे
त्यक्तजीविताः ॥ नानाशस्त्रप्रहरणाः सर्वे
युद्धविशारदाः ॥ ९ ॥ अपर्याप्तं तदस्माकं
बलं भीष्माभिरक्षितम् ॥ पर्याप्तं त्विदमेते
षां बलं भीमाभिरक्षितम् ॥ १० ॥ अयनेषु च २०
सर्वेषु यथाभागमवस्थिताः ॥ भीष्ममे

वाभिरक्षंतु भवंतः सर्वं एव हि ॥ ११ ॥
तस्य संजनयन्हर्षं कुरुवृद्धः पितामहः ॥
सिंहनादं विनद्योच्चैः शंखं दध्मौ प्रतापवा
न् ॥ १२ ॥ ततः शंखाश्च भेर्यश्चपणवानक
गोमुखाः॥सहसैवाभ्यहन्यंत स शब्दस्तु
मुलोऽभवत् ॥ १३॥ ततः श्वेतैर्हयैर्युक्ते मह
ति स्यंदने स्थितौ ॥ माधवः पांडवश्चैव
दिव्यौ शंखौ प्रदध्मतुः ॥ १४ ॥ पांचज

गी० न्यं हृषीकेशो देवदत्तं धनंजयः ॥ पौंड्रं अ०
२१ दध्मौ महाशंखं भीमकर्मा वृकोदरः॥ १५॥ १
अनंतविजयं राजा कुंतीपुत्रो युधिष्ठिरः ॥
नकुलः सहदेवश्च सुघोषमणिपुष्पकौ ॥
॥ १६ ॥ काश्यश्च परमेष्वासः शिखंडीच
महारथः ॥ धृष्टद्युम्नो विराटश्च सात्यकि
श्चापराजितः ॥ १७ ॥ द्रुपदो द्रौपदेयाश्च २१
सर्वशः पृथिवीपते ॥ सौभद्रश्च महाबाहुः

शंखान्दध्मुः पृथक्पृथक् ॥ १८ ॥ स घो
षो धार्तराष्ट्राणां हृदयानि व्यदारयत् ॥ न
भश्च पृथिवीं चैव तुमुलो व्यनुनादयन् ॥
॥ १९ ॥ अथव्यवस्थितान्दृष्ट्वा धार्तराष्ट्रा
न्कपिध्वजः ॥ प्रवृत्ते शस्त्रसंपाते धनुरुद्य
म्य पांडवः ॥२०॥ हृषीकेशं तदा वाक्यमि
दमाह महीपते ॥अर्जुन उवाच ॥ सेनयो
रुभयोर्मध्ये रथं स्थापय मेऽच्युत ॥२१॥

गी० यावदेतान्निरीक्षेऽहं योद्धुकामानवस्थिता अ०
२२ न् ॥ कैर्मया सह योद्धव्यमस्मिन्रणसमु १
द्यमे ॥२२॥ योत्स्यमानानवेक्षेऽहं य एते
ऽत्र समागताः॥ धार्तराष्ट्रस्य दुर्बुद्धेर्युद्धे प्रि
यचिकीर्षवः ॥ २३ ॥ संजय उवाच ॥
एवमुक्तो हृषीकेशो गुडाकेशेन भारत ॥
सेनयोरुभयोर्मध्ये स्थापयित्वा रथोत्तम २२
म् ॥ २४ ॥ भीष्मद्रोणप्रमुखतः सर्वेषां च

महीक्षिताम् ॥ उवाच पार्थ पश्यैतान्स
मवेतान्कुरूनिति ॥ २५ ॥ तत्रापश्य
त्स्थितान्पार्थः पितॄनथ पितामहान् ॥
आचार्यान् मातुलान्भ्रातॄन्पुत्रान्पौत्रान्स
खींस्तथा ॥ २६ ॥ श्वशुरान्सुहृदश्चैव
सेनयोरुभयोरपि ॥ तान्समीक्ष्य स कौं
तेयः सर्वान्बंधूनवस्थितान् ॥ २७ ॥ कृप
या परयाऽऽविष्टो विषीदन्निदमब्रवीत् ॥

गी० अर्जुन उवाच ॥ दृष्ट्वेमं स्वजनं कृष्ण यु अ०
२३ युत्सुं समुपस्थितम् ॥ २८ ॥ सीदंति मम १
गात्राणि मुखं च परिशुष्यति ॥ वेपथुश्च श
रीरे मे रोमहर्षश्च जायते ॥ २९ ॥ गांडीवं
स्रंसते हस्तात्त्वक्चैव परिदह्यते ॥ नच श
क्नोम्यवस्थातुं भ्रमतीव च मे मनः ॥ ३० ॥
निमित्तानि च पश्यामि विपरीतानि केश २३
व ॥ न च श्रेयोऽनुपश्यामि हत्वा स्वजन

माहवे ॥ ३१ ॥ न कांक्षे विजयं कृष्ण न च
राज्यं सुखानि च ॥ किं नो राज्येन गोवि
न्द किं भोगैर्जीवितेन वा ॥ ३२॥ येषामर्थे
कांक्षितं नो राज्यं भोगाः सुखानि च ॥ त
इमेऽवस्थिता युद्धे प्राणांस्त्यक्त्वा धना
नि च ॥ ३३ ॥ आचार्याः पितरःपुत्रास्तथै
व च पितामहाः ॥ मातुलाः श्वशुराः पौत्राः
श्यालाः संबंधिनस्तथा ॥३४ ॥ एतान्नहं

गी० तुमिच्छामि घ्नतोपि मधुसूदन॥अपित्रैलो अ०
२४ क्यराज्यस्य हेतोः किंनुमहीकृते ॥३५॥ १
निहत्य धार्तराष्ट्रान्नः काप्रीतिः स्याज्जनार्द
न ॥ पापमेवाश्रयेदस्मान्हत्वैतानातता
यिनः॥३६॥तस्मान्नार्हा वयं हंतुं धार्तराष्ट्रा
न्स्वबांधवान् ॥ स्वजनं हि कथं हत्वा सु
खिनः स्याम माधव ॥३७॥ यद्यप्येते न प २४
श्यन्ति लोभोपहतचेतसः ॥ कुलक्षयकृतं

दोषं मित्रद्रोहे च पातकम् ॥ ३८ ॥ कथं न
ज्ञेयमस्माभिः पापादस्मान्निवर्तितुम् ॥ कु
लक्षयकृतं दोषं प्रपश्यद्भिर्जनार्दन ॥ ३९ ॥
कुलक्षये प्रणश्यंति कुलधर्माः सनातनाः ॥
धर्मे नष्टे कुलं कृत्स्नमधर्मोऽभिभवत्युत
॥ ४० ॥ अधर्माभिभवात्कृष्ण प्रदुष्यंति कु
लस्त्रियः ॥ स्त्रीषु दुष्टासु वार्ष्णेय जायते व
र्णसंकरः ॥ ४१ ॥ संकरो नरकायैव कुलघ्ना

 नां कुलस्य च ॥ पतंति पितरो ह्येषां लुप्तपिं
डोदकक्रियाः ॥४२॥ दोषैरेतैः कुलघ्नानां व
र्णसंकरकारकैः ॥ उत्साद्यंते जातिधर्माः
कुलधर्माश्च शाश्वताः ॥ ४३ ॥ उत्सन्नकुल
धर्माणां मनुष्याणां जनार्दन ॥ नरके निय
तं वासो भवतीत्यनुशुश्रुम ॥ ४४ ॥ अहो
बत महत्पापं कर्तुं व्यवसिता वयम् ॥ य
द्राज्यसुखलोभेन हंतुं स्वजनमुद्यताः ॥

॥४५॥ यदि मामप्रतीकारमशस्त्रं शस्त्रपा
णयः ॥ धार्तराष्ट्रा रणे हन्युस्तन्मे क्षेमतरं
भवेत् ॥ ४६ ॥ ॥ संजय उवाच ॥
एवमुक्त्वाऽर्जुनः संख्ये रथोपस्थ उपा
विशत् ॥ विसृज्य सशरं चापं शोकसंविग्न
मानसः ॥ ४७ ॥ ओंतत्सदिति श्रीमद्भग
वद्गीतासूपनिषत्सु ब्रह्मविद्यायां योगशा
स्त्रे श्रीकृष्णार्जुनसंवादे अर्जुनविषादयो

गोनामप्रथमोऽध्यायः ॥ १ ॥ श्रीकृष्णार्प
णमस्तु ॥ ॥ संजय उवाच ॥ तं तथा कृ
पयाविष्टमश्रुपूर्णाकुलेक्षणम् ॥ विषंदितमि
दं वाक्यमुवाच मधुसूदनः ॥ १ ॥ श्री
भगवानुवाच ॥ ॥ कुतस्त्वा कश्मलमि
दं विषमे समुपस्थितम् ॥ अनार्यजुष्टम
स्वर्ग्यमकीर्तिकरमर्जुन ॥ २ ॥ क्लैब्यं मा
स्म गमः पार्थ नैतत्त्वय्युपपद्यते ॥ क्षुद्रं

हृदयदौर्बल्यं त्यक्त्वोत्तिष्ठ परंतप ॥ ३ ॥
अर्जुन उवाच ॥ ॥ कथं भीष्ममहं संख्ये
द्रोणं च मधुसूदन ॥ इषुभिः प्रतियोत्स्या
मि पूजार्हावरिसूदन ॥४॥ गुरूनहत्वा हि
महानुभावाञ्छ्रेयो भोक्तुं भैक्ष्यमपीह लो
के ॥ हत्वाऽर्थकामांस्तु गुरूनिहैव भुंजीय
भोगान्रुधिरप्रदिग्धान् ॥ ५ ॥ न चैतद्वि
द्मः कतरन्नो गरीयो यद्वा जयेम यदि वा नो

जयेयुः ॥ यानेव हत्वा न जिजीविषामस्ते
ऽवस्थिताः प्रमुखे धार्तराष्ट्राः ॥ ६ ॥ कार्प
ण्यदोषोपहतस्वभावः पृच्छामि त्वां धर्म
संमूढचेताः ॥ यच्छ्रेयः स्यान्निश्चितं ब्रूहि
तन्मे शिष्यस्तेऽहं शाधि मां त्वां प्रपन्नम् ॥
॥ ७ ॥ न हि प्रपश्यामि ममाऽपनुद्याद्य
च्छोकमुच्छोषणमिंद्रियाणाम् ॥ अवाप्य २७
भूमावसपत्नमृद्धं राज्यं सुराणामपि चा

धिपत्यम् ॥ ८ ॥ संजय उवाच ॥ एवमु
क्त्वा हृषीकेशं गुडाकेशः परंतप ॥ न यो
त्स्य इति गोविन्दमुक्त्वा तूष्णीं बभूव ह॥
॥९॥ तमुवाच हृषीकेशः प्रहसन्निव भार
त ॥ सेनयोरुभयोर्मध्ये विषीदन्तमिदं
वचः ॥ १० ॥ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ ॥
अशोच्यानन्वशोचस्त्वं प्रज्ञावादांश्च भा
षसे ॥गतासूनगतासूंश्च नानुशोचंति पंडि

ताः ॥ ११ ॥ न त्वेवाहं जातु नासं न त्वं ने
मे जनाधिपाः ॥ न चैव न भविष्यामः सर्वे
वयमतः परम् ॥ १२ ॥ देहिनोऽस्मिन्
यथा देहे कौमारं यौवनं जरा ॥ तथा देहां
तरप्राप्तिर्धीरस्तत्र न मुह्यति ॥१३॥ मात्रा
स्पर्शास्तु कौंतेय शीतोष्णसुखदुःखदाः ॥
आगमापायिनो नित्यास्तांस्तितिक्षस्व
भारत ॥ १४ ॥ यं हि न व्यथयंत्येते पुरुषं

पुरुषर्षभ ॥ समदुःखसुखं धीरं सोऽमृत
त्वाय कल्पते ॥ १५ ॥ नासतो विद्यते भा
वो नाभावो विद्यते सतः ॥ उभयोरपि दृष्टो
न्तस्त्वनयोस्तत्त्वदर्शिभिः ॥ १६ ॥ अवि
नाशि तु तद्विद्धि येन सर्वमिदं ततम् ॥ वि
नाशमव्ययस्यास्य न कश्चित्कर्तुमर्हति ॥
॥ १७ ॥ अंतवंत इमे देहा नित्यस्योक्ताः
शरीरिणः ॥ अनाशिनोऽप्रमेयस्य तस्माद्यु

गी० ध्यस्व भारत॥१८॥यएनंवेत्ति हंतारं यश्चै अ०
२९ नं मन्यते हतम्॥उभौ तौ न विजानीतो ना २
यं हन्ति न हन्यते ॥ १९ ॥ न जायते म्रिय
ते वा कदाचिन्नायं भूत्वा भविता वा न भू
यः ॥ अजो नित्यः शाश्वतोऽयं पुराणो न
हन्यते हन्यमाने शरीरे ॥२०॥ वेदाविना
शिनं नित्यं य एनमजमव्ययम् ॥ कथं स २९
पुरुषः पार्थ कं घातयति हंति कम् ॥२१॥

वासांसि जीर्णानि यथा विहाय नवानि
गृह्णाति नरोऽपराणि ॥ तथा शरीराणि
विहाय जीर्णान्यन्यानि संयाति नवा
नि देही॥२२॥नैनं छिंदंति शस्त्राणि नैनं
दहति पावकः ॥ न चैनं क्लेदयंत्यापो न
शोषयति मारुतः ॥ २३ ॥ अच्छेद्योऽय
मदाह्योऽयमक्लेद्योऽशोष्य एव च ॥ नि
त्यः सर्वगतः स्थाणुरचलोऽयं सनातनः॥

गी० ॥ २४ ॥ अव्यक्तोऽयमचिंत्योऽयमविका अ०
टी० र्योऽयमुच्यते ॥ तस्मादेवं विदित्वैनं ना २
नुशोचितुमर्हसि ॥२५॥ अथ चैनं नित्य
जातं नित्य वा मन्यसे मृतम् ॥ तथापि
त्वं महाबाहो नैनं शोचितुमर्हसि ॥ २६ ॥
जातस्य हि ध्रुवो मृत्युर्ध्रुवं जन्म मृतस्य
च ॥ तस्मादपरिहार्येऽर्थे न त्वं शोचितुम ३०
र्हसि ॥ २७ ॥ अव्यक्तादीनि भूतानि व्य

त्कमध्यानि भारत ॥ अव्यक्तनिधनान्येव
तत्र का परिदेवना ॥ २८ ॥ आश्चर्यवत्प
श्यति कश्चिदेनमाश्चर्यवद्वदति तथैव चा
न्यः ॥ आश्चर्यवच्चैनमन्यः शृणोति श्रुत्वा
प्येनं वेद न चैव कश्चित् ॥ २९ ॥ देही नि
त्यमवध्योऽयं देहे सर्वस्य भारत ॥ तस्मा
त्सर्वाणि भूतानि न त्वं शोचितुमर्हसि ॥
॥ ३० ॥ स्वधर्ममपि चावेक्ष्य न विकंपितु

गी० महंसि ॥ धर्म्याद्धि युद्धाच्छ्रेयोऽन्यत्क्ष अ०
३१ त्रियस्य न विद्यते ॥ ३१ ॥ यदृच्छया चो २
पपन्नं स्वर्गद्वारमपावृतम् ॥ सुखिनः क्षत्रि
याः पार्थ लभंते युद्धमीदृशम् ॥३२॥ अथ
चेत्त्वमिमं धर्म्यं संग्रामं न करिष्यसि ॥
ततः स्वधर्मं कीर्तिं च हित्वा पापमवाप्स्य
सि ॥३३॥ अकीर्तिं चापि भूतानि कथयि ३१
ष्यंति तेऽव्ययाम् ॥ संभावितस्य चाकीर्ति

मरणादतिरिच्यते ॥ ३४ ॥ भयाद्रणादुप
रतं मंस्यंते त्वां महारथाः ॥ येषां च त्वं
बहुमतो भूत्वा यास्यसि लाघवम् ॥ ३५॥
अवाच्यवादांश्च बहून्वदिष्यंति तवाहि
ताः ॥ निंदंतस्तव सामर्थ्यं ततो दुःखतरं
नु किम् ॥ ३६ ॥ हतो वा प्राप्स्यसि स्वर्गं
जित्वा वा भोक्ष्यसे महीम् ॥ तस्मादुत्ति
ष्ठ कौंतेय युद्धाय कृतनिश्चयः ॥ ३७॥ सु

खदुःखे समे कृत्वा लाभालाभौ जयाज
यौ ॥ ततो युद्धाय युज्यस्व नैवं पापमवा
प्स्यसि ॥ ३८ ॥ एषा तेभिहिता सांख्ये
बुद्धियोगे त्विमां शृणु॥ बुद्ध्या युक्तो यया
पार्थ कर्मबन्धं प्रहास्यसि ॥ ३९ ॥ नेहा
भिक्रमनाशोऽस्ति प्रत्यवायो न विद्यते ॥
स्वल्पमप्यस्य धर्मस्य त्रायते महतो भ
यात् ॥ ४० ॥ व्यवसायात्मिका बुद्धिरे

केह कुरुनंदन ॥ बहुशाखा ह्यनन्ताश्च
बुद्धयोऽव्यवसायिनाम् ॥ ४१ ॥ यामिमां
पुष्पितां वाचं प्रवदंत्यविपश्चितः ॥ वेदवा
दरताः पार्थ नान्यदस्तीतिवादिनः ॥ ४२॥
कामात्मानः स्वर्गपरा जन्मकर्मफलप्रदा
म्॥क्रियाविशेषबहुलां भोगैश्वर्यगतिं प्रति
॥ ४३ ॥ भोगैश्वर्यप्रसक्तानां तयाऽपहृत
चेतसाम् ॥ व्यवसायात्मिका बुद्धिः समा

धौ न विधीयते॥ ४४ ॥त्रैगुण्यविषयावेदा
निस्त्रैगुण्यो भवार्जुन ॥ निर्द्वंद्वो नित्य
सत्त्वस्थो निर्योगक्षेम आत्मवान्॥४५॥या
वानर्थ उदपाने सर्वतःसंप्लुतोदके ॥ तावा
न्सर्वेषु वेदेषु ब्राह्मणस्य विजानतः॥ ४६॥
कर्मण्येवाधिकारस्ते मा फलेषु कदाचन॥
मा कर्मफलहेतुर्भूर्मा तेसंगोऽस्त्वकर्मणि॥ ३२
॥ ४७ ॥ योगस्थः कुरु कर्माणि संगं त्य

क्त्वा धनंजय ॥ सिद्ध्यसिद्ध्योः समो भू
त्वा समत्वं योग उच्यते ॥४८॥ दूरेण ह्य
वरं कर्म बुद्धियोगाद्धनंजय॥ बुद्धौ शरणम
न्विच्छ कृपणाः फलहेतवः ॥४९॥ बुद्धियु
क्तो जहातीह उभे सुकृतदुष्कृते॥तस्माद्यो
गाययुज्यस्वयोगःकर्मसुकौशलम् ॥ ५० ॥
कर्मजं बुद्धियुक्ता हि फलं त्यक्त्वा मनी
षिणः ॥ जन्मबंधविनिर्मुक्ताः पदं गच्छंत्य

नामयम् ॥ ५१ ॥ यदा ते मोहकलिलं बु
द्धिर्व्यतितरिष्यति ॥ तदा गंतासि निर्वेदं
श्रोतव्यस्य श्रुतस्य च ॥ ५२ ॥ श्रुतिविप्र
तिपन्ना ते यदा स्थास्यति निश्चला ॥ समा
धावचला बुद्धिस्तदा योगमवाप्स्यसि ॥
॥ ५३ ॥ अर्जुन उवाच ॥ ॥ स्थितप्रज्ञ
स्य का भाषा समाधिस्थस्य केशव ॥ स्थि ३४
तधीः किं प्रभाषेत किमासीत व्रजेत किम्

॥ ५४ ॥ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ ॥ प्रजहा
ति यदा कामान्सर्वान्पार्थ मनोगतान् ॥
आत्मन्येवात्मना तुष्टः स्थितप्रज्ञस्तदो
च्यते ॥५५॥ दुःखेष्वनुद्विग्नमनाः सुखेषु
विगतस्पृहः ॥ वीतरागभयक्रोधःस्थितधी
र्मुनिरुच्यते ॥५६॥ यः सर्वत्रानभिस्नेहस्त
त्तत्प्राप्य शुभाशुभम् ॥ नाभिनंदति न द्वे
ष्टि तस्य प्रज्ञा प्रतिष्ठिता ॥५७॥ यदासंह

रते चायं कूर्मोंगानीव सर्वशः ॥ इंद्रियाणी

न्द्रियार्थेभ्यस्तस्य प्रज्ञा प्रतिष्ठिता ॥५८॥
विषया विनिवर्तंते निराहारस्य देहिनः ॥
रसवर्जं रसोप्यस्य परं दृष्ट्वा निवर्तते॥५९॥
यततो ह्यपि कौंतेय पुरुषस्य विप
श्चितः ॥ इंद्रियाणि प्रमाथीनि हरंति प्रस
भं मनः ॥ ६० ॥ तानि सर्वाणि संयम्य
युक्त आसीत मत्परः ॥ वशे हि यस्येन्द्रि

याणि तस्य प्रज्ञा प्रतिष्ठिता ॥ ६१ ॥
ध्यायतो विषयान्पुंसः संगस्तेषूपजाय
ते ॥ संगात्संजायते कामः कामात्क्रोधो
ऽभिजायते ॥ ६२ ॥ क्रोधाद्भवति संमोहः
संमोहात्स्मृतिविभ्रमः ॥ स्मृतिभ्रंशाद्बु
द्धिनाशो बुद्धिनाशात्प्रणश्यति ॥ ६३ ॥
रागद्वेषवियुक्तैस्तु विषयानिन्द्रियैश्चरन् ॥
आत्मवश्यैर्विधेयात्मा प्रसादमधिगच्छ

त ॥ ६४ ॥ प्रसादे सर्वदुःखानां हानिर
स्योपजायते ॥ प्रसन्नचेतसो ह्याशु बुद्धिः
पर्यवतिष्ठते ॥ ६५ ॥ नास्ति बुद्धिरयुक्तस्य
न चायुक्तस्य भावना ॥ नचाभावयतः शां
तिरशांतस्य कुतःसुखम् ॥ ६६ ॥ इंद्रियाणां
हि चरतां यन्मनोऽनुविधीयते ॥ तदस्य
हरति प्रज्ञां वायुर्नावमिवांभसि ॥ ६७ ॥ ३६
तस्माद्यस्य महाबाहो निगृहीतानि सर्व

शः ॥ इंद्रियाणींद्रियार्थेभ्यस्तस्य प्रज्ञा प्र
तिष्ठिता ॥६८॥ या निशा सर्वभूतानां त
स्यां जागर्ति संयमी ॥ यस्यां जाग्रति भूता
नि सा निशा पश्यतो मुनेः ॥ ६९ ॥ आपू
र्यमाणमचलप्रतिष्ठं समुद्रमापः प्रविशंति
यद्वत् ॥ तद्वत्कामा यं प्रविशंति सर्वे स
शांतिमाप्नोति न कामकामी ॥ ७० ॥ वि
हाय कामान्यः सर्वान्पुमांश्चरति निःस्पृ

गी० हः ॥ निर्ममो निरहंकारः स शांतिमधिग अ०
३७ च्छति ॥७१॥ एषा ब्राह्मी स्थितिः पार्थ २
नैनां प्राप्य विमुह्यति ॥ स्थित्वास्यामंत
कालेऽपि ब्रह्म निर्वाणमृच्छति ॥ ७२ ॥
ओं तत्सदिति श्रीमद्भगवद्गीतासूपनिष
त्सु ब्रह्मविद्यायां योगशास्त्रे श्रीकृष्णार्जुन ३७
संवादे सांख्ययोगोनाम द्वितीयोऽध्यायः
॥ २ ॥ ॥ श्रीकृष्णार्पणमस्तु ॥

॥ अर्जुन उवाच ॥ ॥ ज्यायसी चेत्कर्म
णस्ते मता बुद्धिर्जनार्दन ॥ तत् किं
कर्मणि घोरे मां नियोजयसि केशव ॥१॥
व्यामिश्रेणेव वाक्येन बुद्धिं मोहयसीव मे॥
तदेकं वद निश्चित्य येन श्रेयोऽहमाप्नुया
म् ॥ २ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ ॥ लोकेऽस्मि
न् द्विविधा निष्ठा पुरा प्रोक्ता मयाऽनघ ॥
ज्ञानयोगेन सांख्यानां कर्मयोगेन योगि

नाम् ॥ ३ ॥ न कर्मणामनारंभान्नै
ष्कर्म्यं पुरुषोऽश्नुते ॥ न च संन्य
सनादेव सिद्धिं समधिगच्छति ॥ ४ ॥ न
हि कश्चित् क्षणमपि जातु तिष्ठत्यकर्मकृ
त् ॥ कार्यते ह्यवशः कर्म सर्वः प्रकृतिजैर्गु
णैः ॥ ५ ॥ कर्मेंद्रियाणि संयम्य य आस्ते
मनसा स्मरन् ॥ इंद्रियार्थान् विमूढात्मा
मिथ्याचारःस उच्यते ॥६॥ यस्त्विंद्रिया

णि मनसा नियम्यारभतेऽर्जुन ॥ कर्मेंद्रि
यैः कर्मयोगमसक्तः स विशिष्यते ॥ ७॥
नियतं कुरु कर्म त्वं कर्म ज्यायोह्यकर्मणः॥
शरीरयात्रापि च ते न प्रसिद्ध्येदकर्मणः ॥
॥ ८ ॥ यज्ञार्थात्कर्मणोऽन्यत्र लोकोऽयं
कर्मबंधनः ॥ तदर्थं कर्म कौंतेय मुक्तसंगः
समाचर ॥९॥ सहयज्ञाः प्रजाः सृष्ट्वापुरो
वाच प्रजापतिः ॥ अनेन प्रसविष्यध्वमेष

वोस्त्विष्टकामधुक् ॥ १० ॥ देवान् भाव
यताऽनेन ते देवा भावयंतु वः ॥ परस्परं
भावयंतः श्रेयः परमवाप्स्यथ ॥ ११ ॥
इष्टान् भोगान् हि वो देवा दास्यंते यज्ञभा
विताः॥ तैर्दत्तानप्रदायैभ्यो यो भुंक्ते स्तेन
एव सः ॥ १२ ॥ यज्ञशिष्टाशिनः संतो
मुच्यंते सर्वकिल्बिषैः ॥ भुञ्जते ते त्वघं ३९
पापा ये पचंत्यात्मकारणात् ॥ १३॥ अन्ना

द्भवंति भूतानि पर्जन्यादन्नसंभवः ॥ यज्ञा
द्भवति पर्जन्यो यज्ञः कर्मसमुद्भवः ॥१४॥
कर्म ब्रह्मोद्भवं विद्धि ब्रह्माक्षरसमुद्भवम् ॥
तस्मात्सर्वगतं ब्रह्म नित्यं यज्ञे प्रतिष्ठि
तम् ॥१५॥ एवं प्रवर्तितं चक्रं नानुवर्तय
तीह यः ॥ अघायुरिंद्रियारामो मोघं पार्थ
स जीवति॥१६॥ यस्त्वात्मरतिरेव स्यादा
त्मतृप्तश्च मानवः ॥ आत्मन्येव च सन्तुष्ट

स्तस्य कार्यं न विद्यते ॥ १७ ॥ नैव तस्य
कृतेनार्थो नाकृतेनेह कश्चन॥ न चास्य सर्व
भूतेषु कश्चिदर्थव्यपाश्रयः ॥१८॥ तस्माद
सक्तःसततं कार्यं कर्म समाचर ॥ असक्तो
ह्याचरन्कर्म परमाप्नोति पूरुषः॥१९॥ कर्म
णैव हि संसिद्धिमास्थिता जनकादयः ॥
लोकसंग्रहमेवापि संपश्यन् कर्तुमर्हसि ॥ ४०
॥ २०॥ यद्यदाचरति श्रेष्ठस्तत्तदेवेतरो ज

नः ॥ स यत्प्रमाणं कुरुते लोकस्तदनुवर्त
ते ॥ २१ ॥ न मे पार्थास्ति कर्तव्यं त्रिषु
लोकेषु किंचन॥नानवाप्तमवाप्तव्यं वर्त एव
च कर्मणि ॥२२॥ यदि ह्यहं न वर्तेयं जातु
कर्मण्यतंद्रितः ॥ मम वर्त्मानुवर्तंते मनु
ष्याः पार्थ सर्वशः ॥ २३ ॥ उत्सीदेयुरिमे
लोका न कुर्यां कर्म चेदहम् ॥ संकरस्य
च कर्ता स्यामुपहन्यामिमाः प्रजाः॥२४॥

सक्ताः कर्मण्यविद्वांसो यथा कुर्वंति भा
रत ॥ कुर्याद्विद्वांस्तथासक्तश्चिकीर्षु
र्लोकसंग्रहम् ॥ २५ ॥ न बुद्धिभेदं जन
येदज्ञानां कर्मसंगिनाम् ॥ जोषयेत्सर्व
कर्माणि विद्वान्युक्तः समाचरन् ॥ २६ ॥
प्रकृतेः क्रियमाणानि गुणैः कर्माणि सर्व
शः ॥ अहंकारविमूढात्मा कर्ताऽहमिति ४१
मन्यते ॥ २७ ॥ तत्त्ववित्तु महाबाहो गु

णकर्मविभागयोः ॥ गुणा गुणेषु वर्तंत इ
ति मत्वा न सज्जते ॥ २८ ॥ प्रकृतेर्गुणसं
मूढाः सज्जंते गुणकर्मसु ॥ तानकृत्स्नविदो
मंदान्कृत्स्नविन्न विचालयेत् ॥ २९ ॥ म
यि सर्वाणि कर्माणि संन्यस्याध्यात्मचेत
सा ॥ निराशीर्निर्ममो भूत्वा युद्धचस्व वि
गतज्वरः ॥ ३० ॥ ये मे मतमिदं नित्यम
नुतिष्ठंति मानवाः ॥ श्रद्धावंतोऽनसूयंतो

मुच्यंते तेऽपि कर्मभिः ॥ ३१ ॥ ये त्वेत
दभ्यसूयंतो नानुतिष्ठंति मे मतम् ॥
सर्वज्ञानविमूढांस्तान्विद्धि नष्टानचेतसः।
॥ ३२ ॥ सदृशं चेष्टते स्वस्याः प्रकृतेर्ज्ञान
वानपि ॥ प्रकृतिं यांति भूतानि निग्रहः किं
करिष्यति ॥ ३३ ॥ इंद्रियस्येंद्रियस्यार्थे
रागद्वेषौ व्यवस्थितौ ॥ तयोर्न वशमाग
च्छेत्तौ ह्यस्य परिपंथिनौ ॥३४॥ श्रेयान्

स्वधर्मो विगुणः परधर्मात्स्वनुष्ठितात् ॥
स्वधर्मे निधनं श्रेयः परधर्मो भयावहः ॥
॥ ३५ ॥ ॥ अर्जुन उवाच ॥ अथ केन
प्रयुक्तोऽयं पापं चरति पूरुषः ॥ अनिच्छ
न्नपि वार्ष्णेय बलादिव नियोजितः ॥३६॥
श्रीभगवानुवाच ॥ काम एष क्रोध एष
रजोगुणसमुद्भवः ॥ महाशनो महापा
प्मा विद्ध्येनमिह वैरिणम् ॥ ३७ ॥ धूमे

नावियते वह्निर्यथाऽऽदर्शो मलेन च ॥ य
थोल्बेनावृतो गर्भस्तथा तेनेदमावृतम् ॥
॥३८॥ आवृतं ज्ञानमेतेन ज्ञानिनो नित्य
वैरिणा ॥ कामरूपेण कौन्तेय दुष्पूरेणान
लेन च ॥३९॥ इंद्रियाणि मनो बुद्धिरस्या
धिष्ठानमुच्यते ॥ एतैर्विमोहयत्येष ज्ञा
नमावृत्य देहिनम् ॥ ४० ॥ तस्मात्त्वमिं
द्रियाण्यादौ नियम्य भरतर्षभ ॥ पाप्मानं

प्रजहि ह्येनं ज्ञानविज्ञाननाशनम् ॥ ४१ ॥
इंद्रियाणि पराण्याहुरिंद्रियेभ्यः परं मनः॥
मनसस्तु परा बुद्धिर्यो बुद्धेः परतस्तु सः॥
॥ ४२ ॥ एवं बुद्धेः परं बुद्ध्वा संस्तभ्यात्मा
नमात्मना ॥ जहि शत्रुं महाबाहो काम
रूपं दुरासदम् ॥ ४३ ॥ ॐ तत्सदिति
श्रीमद्भगवद्गीतासूपनिषत्सु ब्रह्मविद्यायां
योगशास्त्रे श्रीकृष्णार्जुनसंवादे कर्मयोगो

नाम तृतीयोऽध्यायः ॥ ३ ॥ श्रीभगवानु
वाच ॥ ॥ इमं विवस्वते योगं प्रोक्तवान
हमव्ययम् ॥ विवस्वान्मनवे प्राह मनुरि
क्ष्वाकवेऽब्रवीत् ॥१॥ एवं परंपराप्राप्तमिमं
राजर्षयो विदुः ॥ सकालेनेह महता योगो
नष्टः परंतप ॥ २ ॥ स एवायं मया तेऽद्य
योगः प्रोक्तः पुरातनः ॥ भक्तोसि मे सखा
चेति रहस्यं ह्येतदुत्तमम् ॥ ३ ॥ अर्जुन

उवाच ॥ ॥ अपरं भवतो जन्म परं जन्म
विवस्वतः ॥ कथमेतद्विजानीयां त्वमादौ
प्रोक्तवानिति ॥४॥ श्रीभगवानुवाच ॥ बहू
नि मे व्यतीतानि जन्मानि तव चार्जुन ॥
तान्यहं वेद सर्वाणि न त्वं वेत्थ परंतप॥५॥
अजोपि सन्नव्ययात्मा भूतानामीश्वरोपि
सन्॥प्रकृतिं स्वामधिष्ठाय संभवाम्यात्म
मायया ॥ ६ ॥ यदा यदा हि धर्मस्य ग्ला

निर्भवति भारत ॥ अभ्युत्थानमधर्मस्य
तदाऽऽत्मानं सृजाम्यहम् ॥ ७ ॥ परित्रा
णाय साधूनां विनाशाय च दुष्कृताम् ॥
धर्मसंस्थापनार्थाय संभवामि युगे युगे ॥
॥८॥ जन्म कर्म च मे दिव्यमेवं यो वेत्ति
तत्त्वतः॥त्यक्त्वा देहं पुनर्जन्म नैति मा
मेति सोऽर्जुन ॥९॥ वीतरागभयक्रोधा म ४८
न्मया मामुपाश्रिताः॥बहवो ज्ञानतपसा

पूता मद्भावमागताः ॥१०॥ ये यथा मां प्र
पद्यंते तांस्तथैव भजाम्यहम्॥मम वर्त्मानु
वर्तंते मनुष्याः पार्थ सर्वशः ॥ ११ ॥ कांक्ष
न्तः कर्मणां सिद्धिं यजंत इह देवताः॥ क्षि
प्रं हि मानुषे लोके सिद्धिर्भवति कर्मजा
॥ १२ ॥ चातुर्वर्ण्यं मया सृष्टं गुणकर्मवि
भागशः ॥ तस्य कर्तारमपि मां विद्ध्यक
र्तारमव्ययम्॥१३॥न मां कर्माणि लिंपंति

न मे कमफले स्पृहा ॥ इति मां योऽभिजा
नाति कर्मभिर्न स बध्यते ॥ १४ ॥ एवंज्ञा
त्वा कृतं कर्म पूर्वैरपि मुमुक्षुभिः ॥ कुरु क
र्मैव तस्मात्त्वं पूर्वैः पूर्वतरं कृतम् ॥ १५ ॥ किं
कर्म किमकर्मेति कवयोप्यत्र मोहिताः ॥
तत्ते कम प्रवक्ष्यामि यज्ज्ञात्वा मोक्ष्यसे
ऽशुभात् ॥ १६ ॥ कर्मणो ह्यपि बोद्धव्यं बो
द्धव्यं च विकर्मणः ॥ अकर्मणश्च बोद्धव्य ४६

गहना कर्मणो गतिः ॥ १७ ॥ कर्मण्यकर्म
यः पश्येदकर्मणि च कर्म यः॥ स बुद्धिमा
न्मनुष्येषु स युक्तः कृत्स्नकर्मकृत् ॥ १८॥
यस्य सर्वे समारंभाः कामसंकल्पवर्जि
ताः॥ ज्ञानाग्निदग्धकर्माणं तमाहुः पंडितं
बुधाः ॥ १९ ॥ त्यक्त्वा कर्मफलासंगं नि
त्यतृप्तो निराश्रयः॥ कर्मण्यभिप्रवृत्तोपि नै
व किंचित्करोति सः॥ २० ॥ निराशीर्तय

चित्तात्मा त्यक्तसर्वपरिग्रहः ॥ शारीरं के
वल कर्म कुर्वन्नाप्नोति किल्बिषम् ॥२१॥ य
दृच्छालाभसंतुष्टो द्वंद्वातीतो विमत्सरः ॥
समः सिद्धावसिद्धौ च कृत्वापि न निबध्य
ते ॥२२॥ गतसंगस्य मुक्तस्य ज्ञानावस्थि
तचेतसः ॥ यज्ञायाचरतः कर्म समग्रं प्रवि
लीयते ॥२३॥ ब्रह्मार्पणं ब्रह्म हविर्ब्रह्माग्नौ ४७
ब्रह्मणा हुतम् ॥ ब्रह्मैव तेन गंतव्यं ब्रह्मक

र्मं समाधिना ॥२४॥ दैवमेवापरे यज्ञं यो
गिनः पर्युपासते ॥ ब्रह्माग्नावपरे यज्ञं यज्ञे
नैवोपजुह्वति ॥२५॥ श्रोत्रादीनीन्द्रियाण्य
न्ये संयमाग्निषु जुह्वति ॥ शब्दादीन्विष
यानन्य इंद्रियाग्निषु जुह्वति ॥ २६ ॥ सर्वा
णींद्रियकर्माणि प्राणकर्माणि चापरे ॥
आत्मसंयमयोगाग्नौ जुह्वति ज्ञानदीपिते ॥
॥ २७ ॥ द्रव्ययज्ञास्तपोयज्ञा योगयज्ञा

गी० स्तथाऽपरे ॥ स्वाध्यायज्ञानयज्ञाश्चयतयः अ०
४८ संशितव्रताः ॥ २८ ॥ अपाने जुह्वति प्राणं ४
प्राणेऽपानं तथाऽपरे ॥ प्राणापानगती रुद्ध्वा
प्राणायामपरायणाः ॥ २९ ॥ अपरे निय
ताहाराः प्राणान् प्राणेषु जुह्वति ॥ सर्वेऽप्ये
ते यज्ञविदो यज्ञक्षपितकल्मषाः ॥ ३० ॥
यज्ञशिष्टाऽमृतभुजो यांति ब्रह्म सनातन ४८
म् ॥ नायं लोकोऽस्त्ययज्ञस्य कुतोऽन्यः

कुरुसत्तम ॥ ३१ ॥ एवं बहुविधा यज्ञा
वितता ब्रह्मणो मुखे ॥ कर्मजान्विद्धि
तान्सर्वानेवं ज्ञात्वा विमोक्ष्यसे ॥ ३२ ॥
श्रेयान्द्रव्यमयाद्यज्ञाज्ज्ञानयज्ञः परंतप ॥
सर्वं कर्माखिलं पार्थ ज्ञाने परिसमाप्यते॥
॥ ३३ ॥ तद्विद्धि प्रणिपातेन परिप्रश्नेन
सेवया॥उपदेक्ष्यंति ते ज्ञानं ज्ञानिनस्तत्त्व
दर्शिनः॥ ३४ ॥ यज्ज्ञात्वा न पुनर्मोहमेवं

गी० यास्यसि पाण्डव ॥ येन भूतान्यशेषेण अ०
४१ द्रक्ष्यस्यात्मन्यथो मयि ॥ ३५ ॥ अपि चे ४
दसि पापेभ्यः सर्वेभ्यः पापकृत्तमः ॥ सर्वं
ज्ञानप्लवेनैव वृजिनं संतरिष्यसि॥ ३६॥ यथै
धांसि समिद्धोऽग्निर्भस्मसात्कुरुतेऽर्जुन ।
ज्ञानाग्निः सर्वकर्माणि भस्मसात्कुरुते
तथा ॥ ३७ ॥ न हि ज्ञानेन सदृशं पवित्र
मिह विद्यते ॥ तत्स्वयं योगसंसिद्धः का ४१

लेनात्मनि विंदति ॥ ३८ ॥ श्रद्धावाँल्लभ
ते ज्ञानं तत्परः संयतेंद्रियः॥ ज्ञानं लब्ध्वा
परां शांतिमचिरेणाधिगच्छति ॥ ३९ ॥
अज्ञश्चाश्रद्दधानश्च संशयात्मा विनश्य
ति।नायं लोकोऽस्ति न परो न सुखं संश
यात्मनः ॥ ४० ॥ योगसंन्यस्तकर्माणं
ज्ञानसंछिन्नसंशयम् ॥ आत्मवंतं न क
र्माणि निबध्नन्ति धनंजय ॥ ४१ ॥ तस्मा

ज्ञानसम्भूतं हृत्स्थं ज्ञानासिनाऽऽत्मनः ॥
छित्त्वैनं संशयं योगमातिष्ठोत्तिष्ठ भारत ॥
॥ ४२ ॥ ओँ तत्सदिति श्रीमद्भगवद्गीता
सूपनिषत्सु ब्रह्मविद्यायां योगशास्त्रे श्रीकृ
ष्णार्जुनसंवादे ज्ञानयोगो नाम चतुर्थोऽ
ध्यायः॥ ४ ॥ ॥ श्रीकृष्णा० ॥ अर्जुन उवा
च ॥ ॥ संन्यासं कर्मणां कृष्ण पुनर्योगंच ५०
शंससि ॥ यच्छ्रेय एतयोरेकं तन्मे ब्रूहि

सुनिश्चितम् ॥ १ ॥ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥
संन्यासःकर्मयोगश्च निःश्रेयसकरावुभौ ॥
तयोस्तु कर्मसंन्यासात्कर्मयोगोविशिष्य
ते॥२॥ज्ञेयः स नित्यसंन्यासी यो न द्वेष्टि
न कांक्षति ॥ निर्द्वंद्वो हि महाबहो सुखं
बंधात्प्रमुच्यते ॥ ३ ॥ सांख्ययोगौ पृथ
ग्बालाः प्रवदंति न पंडिताः ॥ एकमप्या
स्थितः सम्यगुभयोर्विंदते फलम् ॥ ४ ॥

यत्सांख्यैः प्राप्यते स्थानं तद्योगैरपि ग
म्यते ॥ एकं सांख्यं च योगं च यः पश्यति
स पश्यति ॥ ५ ॥ संन्यासस्तु महाबाहो
दुःखमाप्तुमयोगतः ॥ योगयुक्तो मुनिर्ब्रह्म
न चिरेणाधिगच्छति ॥ ६ ॥ योगयुक्तो
विशुद्धात्मा विजितात्मा जितेंद्रियः ॥
सर्वसूतात्मभूतात्मा कुर्वन्नपि न लिप्यते॥
॥ ७ ॥ नैव किंचित्करोमीति युक्तो मन्ये

त तत्त्ववित् ॥ पश्यञ्छृण्वन्स्पृशञ्जिघ्र
न्नश्नन्गच्छन्स्वपञ्छ्वसन् ॥ ८ ॥ प्रलप
न्विसृजन्गृह्णन्नुन्मिषन्निमिषन्नपि ॥ इंद्रि
याणींद्रियार्थेषु वर्तंत इति धारयन् ॥ ९ ॥ ब्र
ह्मण्याधाय कर्माणि संगं त्यक्त्वा करोति
यः ॥ लिप्यते न स पापेभ्यः पद्मपत्रमिवा
म्भसा ॥ १० ॥ कायेन मनसा बुद्ध्या केवलै
रिंद्रियैरपि ॥ योगिनः कर्म कुर्वंति संगं त्य

 कत्वाऽऽत्मशुद्धये ॥ ११ ॥ युक्तः कर्मफलं
 त्यक्त्वा शांतिमाप्नोति नैष्ठिकीम् ॥ अयु
क्तः कामकारेण फलेसक्तो निबध्यते ॥ १२ ॥
सर्वकर्माणि मनसा संन्यास्यास्ते सुखं
वशी ॥ नवद्वारे पुरे देही नैव कुर्वन्न कार
यन् ॥ १३ ॥ न कर्तृत्वं न कर्माणि लोक
स्य सृजति प्रभुः ॥ न कर्मफलसंयोगं
स्वभावस्तु प्रवर्त्तते ॥ १४ ॥ नादत्ते कस्य

च्चित्पापं न चैव सुकृतं विभुः ॥ अज्ञानेना
वृतं ज्ञानं तेन मुह्यंति जंतवः ॥ १५ ॥ ज्ञानेन
न तु तदज्ञानं येषां नाशितमात्मनः ॥
तेषामादित्यवज्ज्ञानं प्रकाशयति तत्पर
म् ॥ १६ ॥ तद्बुद्धयस्तदात्मानस्तन्निष्ठा
स्तत्परायणाः ॥ गच्छंत्यपुनरावृत्तिं ज्ञा
ननिर्धूतकल्मषाः ॥ १७ ॥ विद्याविनयसं
पन्ने ब्राह्मणे गवि हस्तिनि ॥ शुनि चैव

श्वपाके च पंडिताः समदर्शिनः ॥१८॥ इहै
व तैर्जितः सर्गो येषां साम्ये स्थितं मनः॥
निर्दोषं हि समं ब्रह्म तस्माद्ब्रह्मणि ते स्थि
ताः ॥ १९ ॥ न प्रहृष्येत्प्रियं प्राप्य नोद्वि
जेत्प्राप्य चाप्रियम् ॥ स्थिरबुद्धिरसंमूढो
ब्रह्मविद्ब्रह्मणि स्थितः ॥ २० ॥ बाह्यस्पर्शे
ष्वसक्तात्मा विंदत्यात्मनि यत्सुखम् ॥ स ५३
ब्रह्मयोगयुक्तात्मा सुखमक्षय्यमश्नुते॥२१॥

ये हि संस्पर्शजा भोगा दुःखयोनय एव
ते ॥ आद्यंतवंतः कौंतेय न तेषु रमते
बुधः ॥ २२ ॥ शक्नोतीहैव यः सोढुं प्राक्छ
रीरविमोक्षणात् ॥ कामक्रोधोद्भवं वेगं स
युक्तः स सुखी नरः ॥ २३ ॥ योंतःसुखों
तराराम स्तथांतर्ज्योतिरेव यः ॥ स योगी
ब्रह्म निर्वाणं ब्रह्मभूतोऽधिगच्छति ॥२४॥
लभंते ब्रह्म निर्वाणमृषयः क्षीणकल्मषाः ॥

छिन्नद्वैधा यतात्मानः सर्वभूतहिते रताः ॥
॥ २५ ॥ कामक्रोधवियुक्तानां यतीनां यत
चेतसाम् ॥ अभितो ब्रह्म निर्वाणं वर्तते वि
दितात्मनाम् ॥ २६ ॥ स्पर्शान्कृत्वा बहि
र्बाह्यांश्चक्षुश्चैवांतरे भ्रुवोः ॥ प्राणापानौ स
मौ कृत्वा नासाभ्यंतरचारिणौ ॥ २७ ॥
यतेंद्रियमनोबुद्धिर्मुनिर्मोक्षपरायणः ॥
विगतेच्छाभयक्रोधो यः सदा मुक्त एव ५४

सः ॥ २८ ॥ भोक्तारं यज्ञतपसां सर्वलोक
महेश्वरम् ॥ सुहृदं सर्वभूतानां ज्ञात्वा मां
शांतिमृच्छति ॥ २९ ॥ ॥ ॐ तत्सदि
ति श्रीमद्भवगद्गीतासूपनिषत्सु ब्रह्मविद्या
यां योगशास्त्रे श्रीकृष्णार्जुनसंवादे संन्या
सयोगो नाम पंचमोऽध्यायः ॥ ५ ॥ ॥
॥ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ ॥ अनाश्रितः
कर्मफलं कार्यं कर्म करोति यः ॥ स संन्या

गी० सी च योगी च न निरग्निर्न चाक्रियः ॥ अ०
५८ ॥ १॥ यं संन्यासमिति प्राहुर्योगं तं विद्धि ६
पाण्डव ॥ न ह्यसंन्यस्तसंकल्पो योगी भ
वति कश्चन ॥ २॥ आरुरुक्षोर्मुनेर्योगं कर्म
कारणमुच्यते ॥ योगारूढस्य तस्यैव
शमः कारणमुच्यते ॥ ३॥ यदा हि नेन्द्रि
यार्थेषु न कर्मस्वनुषज्जते ॥ सर्वसंकल्प ५८
संन्यासी योगारूढस्तदोच्यते ॥ ४ ॥

उद्धरेदात्मनाऽऽत्मानं नात्मानमवसादये
त् ॥ आत्मैव ह्यात्मनो बन्धुरात्मैव रिपु
रात्मनः ॥ ५ ॥ बंधुरात्माऽऽत्मनस्तस्य
येनाऽऽत्मैवात्मना जितः ॥ अनात्मनस्तु
शत्रुत्वे वर्तेतात्मैव शत्रुवत् ॥ ६ ॥ जिता
त्मनः प्रशांतस्य परमात्मा समाहितः ॥
शीतोष्णसुखदुःखेषु तथा मानापमानयोः
॥ ७ ॥ ज्ञानविज्ञानतृप्तात्मा कूटस्थो

विजितेंद्रियः ॥ युक्त इत्युच्यते योगी सम
लोष्टाश्मकांचनः ॥८॥ सुहृन्मित्रार्युदासी
नमध्यस्थद्वेष्यबन्धुषु ॥ साधुष्वपि च पा
पेषु समबुद्धिर्विशिष्यते ॥९॥ योगी युंजीत
सततमात्मानं रहसि स्थितः ॥ एकाकी
यतचित्तात्मा निराशीरपरिग्रहः ॥ १० ॥
शुचौ देशे प्रतिष्ठाप्य स्थिरमासनमात्म
नः ॥ नात्युच्छ्रितं नातिनीचं चैलाजिनकु

शोत्तरम् ॥ ११ ॥ तत्रैकाग्रं मनः कृत्वा
यतचित्तेंद्रियक्रियः ॥ उपविश्यासने युं
ज्याद्योगमात्मविशुद्धये ॥ १२ ॥ समं
कायशिरोग्रीवं धारयन्नचलं स्थिरः ॥ संप्रे
क्ष्य नासिकाग्रं स्वं दिशश्चानवलोकयन् ॥
॥ १३ ॥ प्रशांतात्मा विगतभीर्ब्रह्मचारि
व्रते स्थितः ॥ मनः संयम्य मच्चित्तो युक्त
आसीत मत्परः ॥ १४ ॥ युंजन्नेवं सदात्मा

नं योगी नियतमानसः ॥ शांतिं निर्वाणपर
मां मत्संस्थामधिगच्छति ॥ १५ ॥ नात्य
श्नतस्तु योगोस्ति नचैकांतमनश्नतः ॥ न
चातिस्वप्नशीलस्य जाग्रतो नैव चार्जुन
॥ १६ ॥ युक्ताहारविहारस्य युक्तचेष्टस्य
कर्मसु ॥ युक्तस्वप्नावबोधस्य योगो भव
ति दुःखहा ॥ १७ ॥ यदा विनियतं चित्त
मात्मन्येवावतिष्ठते ॥ निःस्पृहः सर्वकामे

म्यो युक्त इत्युच्यते तदा ॥ १८ ॥ यथा
दीपो निवातस्थो नेंगते सोपमा स्मृता ॥
योगिनो यतचित्तस्य युंजतो योगमात्मनः
॥ १९ ॥ यत्रोपरमते चित्तं निरुद्धं योग
सेवया ॥ यत्र चैवात्मनाऽऽत्मानं पश्यन्ना
त्मनि तुष्यति ॥ २० ॥ सुखमात्यंतिकं
यत्तद्बुद्धिग्राह्यमतींद्रियम् ॥ वेत्ति यत्र न
चैवायं स्थितश्चलति तत्त्वतः ॥ २१ ॥ यं

लब्ध्वा चापरं लाभं मन्यते नाधिकं ततः॥
यस्मिन्स्थितो न दुःखेन गुरुणापि विचा
ल्यते ॥ २२ ॥ तंविद्याद्दुःखसंयोगवियोगं
योगसंज्ञितम्॥ स निश्चयेन योक्तव्यो यो
गो निर्विण्णचेतसा ॥ २३॥ संकल्पप्रभवा
न्कामांस्त्यक्त्वा सर्वानशेषतः ॥ मनसैवें
द्रियग्रामं विनियम्य समन्ततः ॥ २४ ॥
शनैःशनैरुपरमेद्बुद्ध्या धृतिगृहीतया ॥

आत्मसंस्थं मनःकृत्वा न किंचिदपि चिंत
येत् ॥२५॥ यतो यतो निश्चलति मनश्चंचल
मस्थिरम् ॥ ततस्ततो नियम्यैतदात्मन्ये
व वशं नयेत्॥२६॥प्रशांतमनसं ह्येनं योगि
नं सुखमुत्तमम्॥उपैति शान्तरजसं ब्रह्मभू
तमकल्मषम् ॥२७॥ युंजन्नेवं सदात्मानं
योगी विगतकल्मषः॥सुखेन ब्रह्मसंस्पर्श
मत्यंतं सुखमश्नुते ॥२८॥ सर्वभूतस्थमा

त्मानं सर्वभूतानि चात्मनि ॥ ईक्षते योग
युक्तात्मा सर्वत्र समदर्शनः ॥ २९ ॥ यो
मां पश्यति सर्वत्र सर्वं च मयि पश्यति॥त
स्याहं न प्रणश्यामि स च मे न प्रणश्यति
॥ ३० ॥ सर्वभूतस्थितं यो मां भजत्येकत्व
मास्थितः ॥ सर्वथा वर्तमानोपि स योगी
मयि वर्तते॥३१॥आत्मौपम्येन सर्वत्र स
मं पश्यति योऽर्जुन ॥ सुखं वा यदि वा दुःखं

स योगी परमो मतः ॥ ३२ ॥ ॥ अर्जुन
उवाच॥ योऽयं योगस्त्वया प्रोक्तः साम्येन
मधुसूदन ॥ एतस्याहं न पश्यामि चंचल
त्वात्स्थितिं स्थिराम् ॥३३॥ चंचलं हि म
नः कृष्ण प्रमाथि बलवद्दृढम् ॥ तस्याहं नि
ग्रहं मन्ये वायोरिव सुदुष्करम् ॥ ३४ ॥
श्रीभगवानुवाच॥ असंशयं महाबाहो मनो
दुर्निग्रहं चलम् ॥ अभ्यासेन तु कौंतेय वै

राग्येण च गृह्यते ॥ ३५ ॥ असंयतात्म
ना योगो दुष्प्राप इति मे मतिः ॥ वश्या
त्मना तु यतता शक्योऽवाप्तुमुपायतः ॥
॥३६॥अर्जुन उवाच ॥ अयतिः श्रद्धयोपे
तो योगाच्चलितमानसः ॥ अप्राप्य योग
संसिद्धिं कां गतिं कृष्ण गच्छति ॥ ३७ ॥
कच्चिन्नोभयविभ्रष्टश्छिन्नाभ्रमिव नश्य
ति ॥ अप्रतिष्ठो महाबाहो विमूढो ब्रह्मणः

पथि ॥ ३८ ॥ एतन्मे संशयं कृष्ण च्छेत्तु
मर्हस्यशेषतः ॥ त्वदन्यः संशयस्यास्य
च्छेत्ता न ह्युपपद्यते ॥ ३९ ॥ श्रीभगवा
नुवाच ॥ पार्थ नैवेह नामुत्र विनाश
स्तस्य विद्यते ॥ न हि कल्याणकृत्कश्चि
द्दुर्गतिं तात गच्छति ॥ ४० ॥ प्राप्य पु
ण्यकृतांल्लोकानुषित्वा शाश्वतीः समाः ॥
शुचीनां श्रीमतां गेहे योगभ्रष्टोऽभिजाय

ते ॥ ४१ ॥ अथवा योगिनामेव कुले भव

ति धीमताम् ॥ एतद्धि दुर्लभतरं लोके
जन्म यदीदृशम् ॥ ४२ ॥ तत्र तं बुद्धिसं
योगं लभते पौर्वदेहिकम् ॥ यतते च त
तो भूयः संसिद्धौ कुरुनंदन ॥ ४३ ॥ प
र्वाभ्यासेन तेनैव ह्रियते ह्यवशोऽपि सः ॥
जिज्ञासुरपि योगस्य शब्दब्रह्मातिवर्तते ॥
॥ ४४ ॥ प्रयत्नाद्यतमानस्तु योगी सशुद्ध

किल्बिषः ॥ अनेकजन्मसंसिद्धस्ततो
याति परां गतिम् ॥ ४५ ॥ तपस्विभ्योऽधि
को योगी ज्ञानिभ्योपि मतोऽधिकः ॥ क
र्मिभ्यश्चाधिको योगी तस्माद्योगी भवा
र्जुन ॥ ४६ ॥ योगिनामपि सर्वेषां मद्गते
नान्तरात्मना ॥ श्रद्धावान्भजते यो मां
स मे युक्ततमो मतः ॥ ४७ ॥ इतिश्रीम
द्भगवद्गीतासूपनिषत्सु ब्रह्मविद्यायां योग

शास्त्रे श्रीकृष्णार्जुनसंवादे अभ्यासयोगो
नाम षष्ठोऽध्यायः ॥६॥ ॥ श्रीकृष्णार्पणम
स्तु ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ मय्यासक्तमनाः
पार्थ योगं युञ्जन्मदाश्रयः ॥ असंशयं स
मग्रं मां यथा ज्ञास्यसि तच्छृणु ॥ १ ॥
ज्ञानं तेऽहं सविज्ञानमिदं वक्ष्याम्यशेष
तः ॥ यज्ज्ञात्वा नेह भूयोऽन्यज्ज्ञातव्य
मवशिष्यते ॥ २ ॥ मनुष्याणां सहस्रेषु क

श्चियतति सिद्धये ॥ यततामपि सिद्धानां
कश्चिन्मां वेत्ति तत्त्वतः ॥ ३ ॥ भूमिरापो
नलो वायुः खं मनो बुद्धिरेव च ॥ अहंकार
इतीयं मे भिन्ना प्रकृतिरष्टधा ॥ ४ ॥ अपरे
यमितस्त्वन्यां प्रकृतिं विद्धि मे पराम् ॥
जीवभूतां महाबाहो ययेदं धार्यते जगत्
॥ ५ ॥ एतद्योनीनि भूतानि सर्वाणीत्युप
धारय ॥ अहं कृत्स्नस्य जगतः प्रभवः प्रल

यस्तथा ॥ ६ ॥ मत्तः परतरं नान्यत्किंचि
दस्ति धनंजय ॥ मयि सर्वमिदं प्रोतं सूत्रे
मणिगणा इव ॥ ७ ॥ रसोऽहमप्सु कौंतेय
प्रभास्मि शशिसूर्ययोः ॥ प्रणवः सर्ववेदेषु
शब्दः खे पौरुषं नृषु ॥ ८ ॥ पुण्यो गंधः पृ
थिव्यां च तेजश्चास्मि विभावसौ ॥ जीवनं
सर्वभूतेषु तपश्चास्मि तपस्विषु ॥ ९ ॥
बीजं मां सर्वभूतानां विद्धि पार्थ सनात

नम् ॥ बुद्धिर्बुद्धिमतामस्मि तेजस्तेजस्वि
नामहम् ॥ १० ॥ बलं बलवतामस्मि काम
रागविवर्जितम् ॥ धर्माविरुद्धो भूतेषु का
मोऽस्मि भरतर्षभ ॥ ११ ॥ ये चैव सात्त्वि
का भावा राजसास्तामसाश्च ये ॥ मत्त
एवेति तान्विद्धि न त्वहं तेषु ते मयि ॥ १२ ॥
त्रिभिर्गुणमयैर्भावैरेभिः सर्वमिदं जगत् ॥
मोहितं नाभिजानाति मामेभ्यः परमव्य

यम्॥१३॥दैवी ह्येषा गुणमयी मम माया
दुरत्यया ॥ मामेव ये प्रपद्यंते मायामेतां
तरंति ते॥१४॥न मां दुस्कृतिनो मूढाःप्रप
द्यंते नराधमाः ॥ माययापहृतज्ञाना आसु
रं भावमाश्रिताः ॥ १५ ॥ चतुर्विधा भजंते
मां जनाः सुकृतिनोऽर्जन ॥ आर्तौ जिज्ञा
सुरर्थार्थी ज्ञानी च भरतर्षभ ॥१६॥ तेषां
ज्ञानी नित्ययुक्त एकभक्तिर्विशिष्यते ॥

प्रियो हि ज्ञानिनोत्यर्थमहं स च मम
प्रियः ॥ १७ ॥ उदाराः सर्व एवैते ज्ञानी
त्वात्मैव मे मतम्॥ आस्थितः स हि युक्ता
त्मा मामेवानुत्तमां गतिम् ॥ १८ ॥ बहूनां
जन्मनामंते ज्ञानवान्मां प्रपद्यते ॥ वासुदे
वः सर्वमिति स महात्मा सुदुर्लभः॥ १९॥
कामैस्तैस्तैर्हृतज्ञानाः प्रपद्यंतेऽन्यदेव
ताः ॥ तं तं नियममास्थाय प्रकृत्या नि

यता: स्वया ॥ २० ॥ यो यो यां यां तनु
६८ भक्त: श्रद्धयार्चितुमिच्छति ॥ तस्य त ७
स्याऽचलां श्रद्धां तामेव विदधाम्यहम् ॥
॥ २१ ॥ स तया श्रद्धया युक्तस्तस्याराध
नमीहते ॥ लभते च ततः कामान्मयैव
विहितान्हितान् ॥ २२ ॥ अंतवत्तु फलं
तेषां तद्भवत्यल्पमेधसाम् ॥ देवान्देवय ६९
जो यान्ति मद्भक्ता यान्तिमामपि॥२३॥अ

व्यक्तं व्यक्तिमापन्नं मन्यंते मामबुद्धयः ॥
परं भावमजानन्तो ममाऽव्ययमनुत्तमम् ॥
॥२४॥ नाहं प्रकाशः सर्वस्य योगमायास
मावृतः ॥ मूढोऽयं नाभिजानाति लोकोमा
मजमव्ययम्॥२५॥वेदाहं समतीतानि व
र्तमानानि चार्जुन॥भविष्याणि च भूतानि
मां तु वेद न कश्चन॥२६॥इच्छाद्वेषसमुत्थे
न द्वंद्वमोहेन भारत ॥ सर्वभूतानि संमोहं

गी० सर्गे यांति परंतप ॥२७॥ येषां त्वंतगतं पापं ०अ
६६: जनानां पुण्यकर्मणाम् ॥ ते द्वंद्वमोहनिर्मु ७
क्ता भजंते मां दृढव्रताः ॥२८॥ जरामरण
मोक्षाय मामाश्रित्य यतंति ये॥ ते ब्रह्म त
द्विदुः कृत्स्नमध्यात्मं कर्म चाऽखिलम् ॥
॥२९॥साधिभूताधिदैवं मां साधियज्ञं च ये
विदुः॥प्रयाणकालेपि च मां ते विदुर्युक्त ६६
चेतसः॥ ३० ॥इति श्रीमद्भगवद्गीतासूप

निषत्सु ब्रह्मविद्यायां योगशास्त्रे श्रीकृष्णा
र्जुनसंवादे ज्ञानविज्ञानयोगो नाम सप्त
मोऽध्यायः ॥ ७ ॥ अर्जुन उवाच ॥ ॥किं
तद्ब्रह्म किमध्यात्मं किं कर्म पुरुषोत्तम ॥
अधिभूतं च किं प्रोक्तमधिदैवं किमुच्यते
॥ १ ॥ अधियज्ञः कथं कोऽत्र देहेऽस्मि
न्मधुसूदन ॥ प्रयाणकाले च कथं ज्ञेयो
ऽसि नियतात्मभिः ॥ २ ॥ श्रीभगवानु

गी॰ वाच ॥ अक्षरं ब्रह्म परमं स्वभावोऽध्या अ॰
६७ त्ममुच्यते ॥ भूतभावोद्भवकरो विसर्गः ८
कर्मसंज्ञितः ॥ ३ ॥ अधिभूतं क्षरो भावः
पुरुषश्चाधिदैवतम् ॥ अधियज्ञोऽहमेवात्र
देहे देहभृतां वर ॥ ४ ॥ अंतकाले च मामे
व स्मरन्मुक्त्वा कलेवरम् ॥ यः प्रयाति
स मद्भावं याति नास्त्यत्र संशयः ॥ ५ ॥ ६७
यं यं वापि स्मरन्भावं त्यजत्यंते कलेव

रम् ॥ तं तमेवैति कौंतेय सदा तद्भावभा
वितः ॥ ६ ॥ तस्मात्सर्वेषु कालेषु मामं
नुस्मर युध्य च ॥ मय्यर्पितमनोबुद्धिर्मा
मेवैष्यस्यसंशयम् ॥ ७ ॥ अभ्यासयोग
युक्तेन चेतसा नान्यगामिना ॥ परमं पुरु
षं दिव्यं याति पार्थानुचिंतयन् ॥ ८ ॥
कविं पुराणमनुशासितारमणोरणीयांसम
नुस्मरेद्यः ॥ सर्वस्य धातारमचिन्त्यरूप

मादित्यवर्णं तमसः परस्तात्॥९॥प्रयाण

काले मनसाऽचलेन भक्त्या युक्तो योग
बलेन चैव॥ भ्रुवोर्मध्ये प्राणमावेश्य सम्य
क्स तं परं पुरुषमुपैति दिव्यम् ॥ १० ॥
यदक्षरं वेदविदो वदंति विशंति यद्यतयो
वीतरागाः ॥ यदिच्छंतो ब्रह्मचर्यं चरंति
तत्ते पदं संग्रहेण प्रवक्ष्ये ॥ ११ ॥ सर्वद्वा
राणि संयम्य मनो हृदि निरुध्य च ॥ मू

र्ध्न्याधायात्मनः प्राणमास्थितो योगधार
णाम् ॥१२॥ ओमित्येकाक्षरं ब्रह्म व्याह
रन्मामनुस्मरन् ॥ यः प्रयाति त्यज
न्देहं स याति परमां गतिम्॥१३॥अनन्य
चेताः सततं यो मां स्मरति नित्यशः ॥
तस्याहं सुलभः पार्थ नित्ययुक्तस्य यो
गिनः ॥ १४ ॥ मामुपेत्य पुनर्जन्म दुःखा
लयमशाश्वतम् ॥ नाप्नुवन्ति महात्मानः

गी० संसिद्धिं परमां गताः ॥१५॥ आ ब्रह्मभुव अ०
६९ नाल्लोकाः पुनरावर्तिनोऽर्जुन ॥ मामुपेत्य ८
तु कौन्तेय पुनर्जन्म न विद्यते ॥१६॥ सह
स्त्रयुगपर्यंतमहर्यद्ब्रह्मणो विदुः ॥ रात्रिं युग
सहस्त्रांतां तेऽहोरात्रविदो जनाः ॥ १७ ॥
अव्यक्ताद्व्यक्तयः सर्वाः प्रभवंत्यहरागमे ॥
रात्र्यागमे प्रलीयंते तत्रैवाऽव्यक्तसंज्ञके ॥ ६९
॥ १८ ॥ भूतग्रामः स एवायं भूत्वा

भूत्वा प्रलीयते ॥ रात्र्यागमेऽवशः पार्थ
प्रभवत्यहरागमे ॥१९॥ परस्तस्मात्तु भावो
न्यो व्यक्तोऽव्यक्तात्सनातनः॥ यः स सर्वे
षु भूतेषु नश्यत्सु न विनश्यति॥२०॥अव्य
क्तोऽक्षर इत्युक्तस्तमाहुःपरमां गतिम्॥ यं
प्राप्य न निवर्त्तन्ते तद्धाम परमं मम॥२१॥
पुरुषः स परः पार्थ भक्त्या लभ्यस्त्वनन्य
या ॥यस्यांतःस्थानि भूतानि येन सर्वमिदं

गी० ततम् ॥२२॥ यत्र काले त्वनावृत्तिमावृत्तिं अ०
७० चैव योगिनः ॥ प्रयाता यांति तं कालं ८
वक्ष्यामि भरतर्षभ ॥२३॥ अग्निर्ज्योतिरहः
शुक्लः षण्मासा उत्तरायणम् ॥ तत्र प्रयाता
गच्छंति ब्रह्म ब्रह्मविदो जनाः ॥२४॥ धूमो
रात्रिस्तथा कृष्णः षण्मासा दक्षिणायनम् ॥
तत्र चान्द्रमसं ज्योतिर्योगी प्राप्य निव ७०
र्तते ॥२५॥ शुक्लकृष्णे गती ह्येते जगतः

शाश्वते मते ॥ एकया यात्यनावृत्तिमन्य
यावर्तते पुनः ॥ २६ ॥ नैते सृती पार्थ
जानन्योगी मुह्यति कश्चन ॥ तस्मात्सर्वे
षु कालेषु योगयुक्तो भवार्जुन ॥ २७ ॥
वेदेषु यज्ञेषु तपःसु चैव दानेषु यत्पुण्य
फलं प्रदिष्टम् ॥ अत्येति तत्सर्वमिदं
विदित्वा योगी परं स्थानमुपैति चाद्यम्
॥ २८ ॥ इति श्रीमद्भगवद्गीतासूपनिषत्सु

 ब्रह्मविद्यायां योगशास्त्रे श्रीकृष्णार्जुन
 संवादे अक्षरब्रह्मयोगो नाम अष्टमोऽध्या
यः ॥ ८ ॥ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ ॥ इदं
तु ते गुह्यतमं प्रवक्ष्याम्यनसूयवे ॥ ज्ञानं
विज्ञानसहितं यज्ज्ञात्वा मोक्ष्यसेऽशुभात्
॥ १ ॥ राजविद्या राजगुह्यं पवित्रमिद
मुत्तमम् ॥ प्रत्यक्षावगमं धर्म्यं सुसुखं कर्तु
मव्ययम् ॥ २ ॥ अश्रद्दधानाः पुरुषा धर्म

स्यास्य परंतप ॥ अप्राप्य मां निवर्तन्ते
मृत्युसंसारवर्त्मनि ॥ ३ ॥ मया ततमिदं
सर्वं जगदव्यक्तमूर्तिना ॥ मत्स्थानि सर्व
भूतानि न चाहं तेष्ववस्थितः ॥ ४ ॥ न
च मत्स्थानि भूतानि पश्य मे योगमैश्व
रम् ॥ भूतभृन्न च भूतस्थो ममात्मा भूत
भावनः ॥ ५ ॥ यथाऽऽकाशस्थितो नित्यं
वायुः सर्वत्रगो महान् ॥ तथा सर्वाणि भू

 तानि मत्स्थानीत्युपधारय ॥६॥ सर्वभूता
 नि कौंतेय प्रकृतिं यांति मामिकाम् ॥ कल्प
क्षये पुनस्तानि कल्पादौ विसृजाम्यहम् ॥
॥७॥ प्रकृतिं स्वामवष्टभ्य विसृजामि पुनः
पुनः ॥ भूतग्राममिमंकृत्स्नमवशंप्रकृतेर्व
शात् ॥ ८ ॥ नच मां तानि कर्माणि निब
ध्नंति धनंजय ॥ उदासीनवदासीनमसक्तं
तेषु कर्मसु ॥ ९ ॥ मयाऽध्यक्षेण प्रकृतिः

सूयते सचराचरम् ॥ हेतुनानेन कौंतेय
जगद्विपरिवर्तते ॥ १० ॥ अवजानंति मां
मूढामानुषीं तनुमास्थितम्॥परं भावमजा
नंतो मम भूतमहेश्वरम् ॥ ११ ॥ मोघाशा
मोघकर्माणो मोघज्ञाना विचेतसः॥ राक्ष
सीमासुरीं चैव प्रकृतिं मोहिनीं श्रिताः ॥
॥१२॥ महात्मानस्तु मां पार्थ दैवीं प्रकृति
माश्रिताः॥ भजंत्यनन्यमनसो ज्ञात्वा भू

तादिमव्ययम् ॥ १३ ॥ सततं कीर्तयंतो
मां यतंतश्च दृढव्रताः ॥ नमस्यंतश्च मां भ
क्त्या नित्ययुक्ता उपासते ॥ १४ ॥ ज्ञान
यज्ञेन चाप्यन्ये यजंतो मामुपासते॥ एक
त्वेनपृथक्त्वेनबहुधाविश्वतोमुखम् ॥१५॥
अहंक्रतुरहं यज्ञः स्वधाहमहमौषधम् ॥ मं
त्रोहमहमेवाज्यमहमग्निरहं हुतम् ॥१६॥ ७३
पिताहमस्य जगतो माता धाता पिताम

हः ॥ वेद्यं पवित्रमोंकार ऋक्साम यजु
रेव च ॥ १७ ॥ गतिर्भर्त्ता प्रभुः साक्षी निवा
सः शरणं सुहृत् ॥ प्रभवः प्रलयः स्थानं
निधानं बीजमव्ययम् ॥ १८ ॥ तपाम्य
हमहं वर्षं निगृह्णाम्युत्सृजामि च ॥ अमृतं
चैव मृत्युश्च सदसच्चाहमर्जुन ॥ १९ ॥ त्रै
विद्या मां सोमपाः पूतपापा यज्ञैरिष्ट्वास्व
र्गतिं प्रार्थयंते ॥ ते पुण्यमासाद्य सुरेंद्रलो

कमश्नंति दिव्यान्दिवि देवभोगान् ॥२०॥
ते तं भुक्त्वा स्वर्गलोकं विशालं क्षीणे
पुण्ये मर्त्यलोकं विशंति ॥ एवं त्रयीधर्म
मनुप्रपन्ना गतागतं कामकामा लभंते ॥
॥ २१ ॥ अनन्याश्चिंतयंतो मां ये जनाः
पर्युपासते ॥ तेषां नित्याभियुक्तानां योग
क्षेमं वहाम्यहम् ॥ २२ ॥ येप्यऽन्यदेवता
भक्ता यजंते श्रद्धयान्विताः ॥ तेऽपिमामेव

कौंतेय यजंत्यविधिपूर्वकम् ॥ २३ ॥ अहं
हि सर्वयज्ञानां भोक्ता च प्रभुरेव च ॥ न
तु मामभिजानंति तत्त्वेनातश्च्यवंति ते ॥
॥ २४ ॥ यांति देवव्रता देवान्पितॄन्यांति
पितृव्रताः ॥ भूतानि यांति भूतेज्या यांति
मद्याजिनोऽपि माम् ॥ २५ ॥ पत्रं पुष्पं
फलं तोयं यो मे भक्त्या प्रयच्छति ॥ तदहं
भक्त्युपहृतमश्नामि प्रयतात्मनः ॥ २६ ॥

यत्करोषि यदश्नासि यज्जुहोषि ददासि यत् ॥ यत्तपस्यसि कौंतेय तत्कुरुष्व मदर्पणम् ॥ २७ ॥ शुभाशुभफलैरेवं मोक्ष्यसे कर्मबंधनैः ॥ संन्यासयोगयुक्तात्मा विमुक्तो मामुपैष्यसि ॥ २८ ॥ समोऽहं सर्वभूतेषु न मे द्वेष्योऽस्ति न प्रियः ॥ ये भजंति तु मां भक्त्या मयि ते तेषु चाप्यहम् ॥ २९ ॥ अपि चेत्सुदुराचारो भजते

मामनन्यभाक् ॥ साधुरेव स मंतव्यःसम्य
ग्व्यवसितो हि सः ॥ ३० ॥ क्षिप्रं भवति
धर्मात्मा शश्वच्छांतिं निगच्छति ॥ कौ
न्तेय प्रतिजानीहि न मे भक्तः प्रणश्यति
॥३१॥मां हि पार्थ व्यपाश्रित्य येऽपि स्युः
पापयोनयः ॥ स्त्रियो वैश्यास्तथा शूद्रास्ते
ऽपि यांति परां गतिम् ॥३२॥ किं पुनर्ब्रा
ह्मणाः पुण्या भक्ता राजर्षयस्तथा ॥अनि

त्यमसुखं लोकमिमं प्राप्य भजस्व माम्॥
॥३३॥ ॥ मन्मना भव मद्भक्तो मद्याजी मां
नमस्कुरु ॥ मामेवैष्यसि युक्त्वैवमात्मानं
मत्परायणः ॥ ३४ ॥ इति श्रीमद्भगवद्गी
तासूपनिषत्सु ब्रह्मविद्यायां योगशास्त्रे श्री
कृष्णार्जुनसंवादे राजविद्याराजगुह्ययोगो
नाम नवमोऽध्यायः ॥ ९ ॥ श्रीभगवानुवा ७६
च ॥ ॥ भूय एव महाबाहो शृणु मे परमं

वचः॥यत्तेऽहं प्रीयमाणाय वक्ष्यामि हितका
म्यया ॥१॥ न मे विदुःसुरगणाःप्रभवं न म
हर्षयः ॥अहमादिर्हि देवानां महर्षीणां च
सर्वशः ॥२॥ यो मामजमनादिं च वेत्ति लो
कमहेश्वरम् ॥ असंमूढः स मर्त्येषु सर्व
पापैः प्रमुच्यते॥३॥बुद्धिर्ज्ञानमसंमोहः क्ष
मा सत्यं दमःशमः॥सुखं दुःखं भवो भावो
भयं चाभयमेव च ॥ ४ ॥ अहिंसा सम

ता तुष्टिस्तपो दानं यशोऽयशः ॥ भवंति
भावा भूतानां मत्त एव पृथग्विधाः ॥५॥
महर्षयः सप्त पूर्वे चत्वारो मनवस्तथा ॥
मद्भावा मानसा जाता येषां लोक इमाः
प्रजाः ॥६॥ एतां विभूतिं योगं च मम
यो वेत्ति तत्त्वतः ॥ सोऽविकंपेन योगेन
युज्यते नात्र संशयः ॥ ७ ॥ अहं सर्व ७७
स्य प्रभवो मत्तः सर्वं प्रवर्त्तते ॥ इति मत्वा

भजंते मां बुधा भावसमान्विताः ॥ ८ ॥
मच्चित्ता मद्गतप्राणा बोधयंतः परस्परम् ॥
कथयंतश्च मां नित्यं तुष्यंति च रमंति
च॥९ ॥ तेषां सततयुक्तानां भजतां प्रीति
पूर्वकम् ॥ ददामि बुद्धियोगं तं येन मामु
पयांति ते ॥ १० ॥ तेषामेवानुकंपार्थम
हमज्ञानजं तमः ॥ नाशयाम्यात्मभाव
स्थो ज्ञानदीपेन भास्वता ॥ ११ ॥ अर्जुन

उवाच ॥ परं ब्रह्म परं धाम पवित्रं परमं
भवान् ॥ पुरुषं शाश्वतं दिव्यमादिदेव
मजं विभुम् ॥ १२ ॥ आहुस्त्वामृषयःसर्वे
देवर्षिर्नारदस्तथा ॥ असितोदेवलोव्यासः
स्वयं चैव ब्रवीषि मे॥१३॥ सर्वमेतदृतं म
न्ये यन्मां वदसि केशव ॥ न हि ते भगवन्
व्यक्तिं विदुर्देवा न दानवाः ॥ १४॥ स्वय
मेवात्मनाऽऽत्मानं वेत्थ त्वं पुरुषोत्तम ॥

भूतभावन भूतेश देवदेव जगत्पते॥ १५॥ व
क्तुमर्हस्यशेषेण दिव्या ह्यात्मविभूतयः ॥
याभिर्विभूतिभिर्लोकानिमांस्त्वं व्याप्य
तिष्ठसि ॥ १६ ॥ कथं विद्यामहं योगिंस्त्वां
सदा परिचिंतयन् ॥ केषुकेषु च भावेषु
चिंत्योसि भगवन्मया ॥ १७॥ विस्तरेणा
त्मनो योगं विभूतिं च जनार्दन ॥॥ भूयः क
थय तृप्तिर्हि शृण्वतो नास्ति मेऽमृतम् ॥

॥ १८ ॥ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ हंत ते
कथयिष्यामि दिव्या ह्यात्मविभूतयः ॥
प्राधान्यतः कुरुश्रेष्ठ नास्त्यंतो विस्तरस्य
मे ॥ १९ ॥ अहमात्मागुडाकेश सर्वभूताश
यस्थितः॥ अहमादिश्च मध्यं च भूतानाम
त एव च॥२०॥आदित्यानामहं विष्णुर्ज्यो
तिषां रविरंशुमान् ॥ मरीचिर्मरुतामस्मि
नक्षत्राणामहं शशी ॥ २१॥ वेदानां सामवे

दाऽस्मि देवानामस्मि वासवः ॥ इंद्रियाणां
मनश्चास्मि भूतानामस्मि चेतना ॥ २२ ॥
रुद्राणां शंकरश्चास्मि वित्तेशो यक्षरक्ष
साम् ॥ वसूनां पावकश्चास्मि मेरुः शिखरि
णामहम् ॥ २३ ॥ पुरोधसां च मुख्यं मां
विद्धि पार्थ बृहस्पतिम् ॥ सेनानीनामहं
स्कंदः सरसामस्मि सागरः ॥ २४ ॥ मह
र्षीणां भृगुरहं गिरामस्म्येकमक्षरम् ॥

गी० यज्ञानां जपयज्ञोऽस्मि स्थावराणां हिमाल अ०
८० यः ॥२५॥ अश्वत्थः सर्ववृक्षाणां देवर्षीणां १०
च नारदः ॥ गंधर्वाणां चित्ररथः सिद्धानां
कपिलो मुनिः ॥ २६ ॥ उच्चैःश्रवसमश्वानां
विद्धि माममृतोद्भवम् ॥ ऐरावतं गजेंद्राणां
नराणां च नराधिपम् ॥ २७ ॥ आयुधाना
महं वज्रं धेनूनामस्मि कामधुक् ॥ प्रजन
श्चास्मि कंदर्पः सर्पाणामस्मि वासुकिः ॥ ८०

॥२८॥ अनंतश्चास्मि नागानां वरुणो याद
सामहम् ॥ पितॄणामर्यमा चास्मि यमः
संयमतामहम् ॥ २९ ॥ प्राह्लदश्चास्मि
दैत्यानां कालः कलयतामहम्॥ मृगाणां
च मृगेंद्रोहं वैनतेयश्च पक्षिणाम् ॥ ३० ॥
पवनः पवतामस्मि रामः शस्त्रभृतामहम्॥
झषाणां मकरश्चास्मि स्रोतसामस्मि जा
ह्नवी ॥ ३१ ॥ सर्गाणामादिरंतश्च मध्यं चै

वाहमर्जुन ॥ अध्यात्मविद्या विद्यानां वादः
८१ प्रवदतामहम् ॥ ३२ ॥ अक्षराणामकारो
ऽस्मि द्वंद्वः सामासिकस्य च ॥ अहमेवाक्ष
यः कालो धाताऽहं विश्वतोमुखः ॥ ३३ ॥ मृ
त्युः सर्वहरश्चाहमुद्भवश्च भविष्यताम् ॥
कीर्तिःश्रीर्वाक्च नारीणां स्मृतिर्मेधा धृतिः
क्षमा ॥ ३४ ॥ बृहत्साम तथा साम्नां गाय ८१
त्री छंदसामहम् ॥ मासानां मार्गशीर्षोऽह

मृतूनां कुसुमाकरः ॥ ३५ ॥ द्यूतं छलयता
मस्मि तेजस्तेजस्विनामहम् ॥ जयो
ऽस्मि व्यवसायोऽस्मि सत्त्वं सत्त्ववतामः
हम् ॥ ३६ ॥ वृष्णीनां वासुदेवोऽस्मि पांडवा
नां धनंजयः ॥ मुनीनामप्यहं व्यासः कवी
नामुशना कविः ॥ ३७ ॥ दंडो दमयतामः
स्मि नीतिरस्मि जिगीषताम् ॥ मौनंचैवा
स्मि गुह्यानां ज्ञानं ज्ञानवतामहम् ॥ ३८ ॥

यच्चापि सर्वभूतानां बीजं तदहमर्जुन ॥
न तदस्ति विना यत्स्यान्मया भूतं चरा
चरम् ॥ ३९ ॥ नांतोऽस्ति मम दिव्यानां
विभूतीनां परंतप ॥ एष तूद्देशतः प्रोक्तो
विभूतेर्विस्तरो मया ॥४० ॥ यद्यद्विभूतिम
त्सत्त्वं श्रीमदूर्जितमेव वा ॥ तत्तदेवावग
च्छ त्वं मम तेजोंशसंभवम् ॥ ४१ ॥ अ
थवा बहुनैतेन किं ज्ञातेन तवार्जुन ॥ विष्ट

ष्टभ्याहमिदं कृत्स्नमेकांशेन स्थितो जग
त् ॥ ४२ ॥ इति श्रीमद्भगवद्गीतासूपनिष
त्सु ब्रह्मविद्यायां योगशास्त्रे श्रीकृष्णार्जुन
संवादे विभूतियोगो नाम दशमोऽध्यायः
॥ १० ॥ अर्जुन उवाच ॥ ॥ मदनुग्रहायप
रमं गुह्यमध्यात्मसंज्ञितम् ॥ यत्त्वयोक्तं
वचस्तेन मोहोऽयं विगतो मम ॥ १ ॥ भ
वाप्ययौ हि भतानां श्रुतौ विस्तरशो मया॥

गी० त्वत्तः कमलपत्राक्ष माहात्म्यमपि चाव्य अ०
८३ यम् ॥ २ ॥ एवमेतद्यथात्थ त्वमात्मानं ११
परमेश्वर॥द्रष्टुमिच्छामि ते रूपमैश्वरं पुरु
षोत्तम ॥ ३ ॥ मन्यसे यदि तच्छक्यं म
या द्रष्टुमिति प्रभो ॥ योगेश्वर ततो मे त्वं
दर्शयात्मानमव्ययम् ॥ ४ ॥ श्रीभगवानु
वाच ॥ पश्य मे पार्थ रूपाणि शतशोथ स ८५
हस्रशः ॥ नानाविधानि दिव्यानि नाना

वर्णाकृतीनि च ॥५॥पश्यादित्यान्वसून्रु
द्रानश्विनौ मरुतस्तथा ॥ बहून्यदृष्टपू
र्वाणि पश्याश्चर्याणि भारत॥ ६॥इहैकस्थं
जगत्कृत्स्नं पश्याद्य सचराचरम् ॥ मम
देहे गुडाकेश यच्चान्यद्द्रष्टुमिच्छसि ॥ ७॥
नतु मां शक्यसे द्रष्टुमनेनैव स्वचक्षुषा ॥
दिव्यं ददामि ते चक्षुः पश्य मे योगमैश्वर
म् ॥ ८ ॥ ॥ संजय उवाच ॥ ॥ एवमु

गी० क्त्वा ततो राजन्महायोगेश्वरो हरिः ॥ द अ०
८४ र्शयामास पार्थाय परमं रूपमैश्वरम्॥ ९ ॥ ११
अनेकवक्त्रनयनमनेकाद्भुतदर्शनम् ॥ अने
कदिव्याभरणं दिव्यानेकोद्यतायुधम् ॥
॥ १० ॥ दिव्यमाल्यांबरधरं दिव्यगंधानु
लेपनम् ॥ सर्वाश्चर्यमयं देवमनंतं विश्वतो
मुखम् ॥ ११ दिवि सूर्यसहस्रस्य भवे
द्युगपदुत्थिता ॥ यदि भा सदृशी सा स्या ८४

द्रासस्तस्य महात्मनः ॥ १२ ॥ तत्रैकस्थं
जगत्कृत्स्नं प्रविभक्तमनेकधा ॥ अपश्य
द्देवदेवस्य शरीरे पांडवस्तदा ॥ १३ ॥ त
तः स विस्मयाविष्टो हृष्टरोमा धनंजयः॥
प्रणम्य शिरसा देवं कृताञ्जलिरभाषत
॥ १४ ॥ ॥ अर्जुन उवाच ॥ पश्यामि
देवांस्तव देव देहे सर्वांस्तथा भूतविशेषसं
घान् ॥ ब्रह्माणमीशं कमलासनस्थमृषींश्च

सर्वांनुरगांश्च दिव्यान् ॥१५॥ अनेकबाहू
दरवक्त्रनेत्रं पश्यामि त्वां सर्वतोनंतरूप
म्॥नांतं न मध्यं न पुनस्तवादिं पश्यामि
विश्वेश्वर विश्वरूपम् ॥ १६ ॥ किरीटिनं
गदिनं चक्रिणं च तेजोराशिं सर्वतो दीप्ति
मंतम् ॥ पश्यामि त्वां दुर्निरीक्ष्यं समंता
द्दीप्तानलार्कद्युतिमप्रमेयम् ॥ १७ ॥ त्वम ८५
क्षरं परमं वेदितव्यं त्वमस्य विश्वस्य परं

निधानम् ॥ त्वमव्ययः शाश्वतधर्मगोप्ता
सनातनस्त्वं पुरुषो मतो मे॥१८॥अनादि
मध्यांतमनंतवीर्यमनंतबाहुंशशिसूर्यनेत्रम्
पश्यामि त्वां दीप्तहुताशवक्त्रं स्वतेजसा वि
श्वमिदंतपंतम् ॥१९॥ द्यावापृथिव्योरिदमं
तरं हि व्याप्तं त्वयैकेन दिशश्च सर्वाः॥ दृष्ट्वा
द्भुतं रूपमुग्रं तवेदं लोकत्रयं प्रव्यथितं म
हात्मन्॥२०॥अमी हि त्वां सुरसंघा विशं

 ति केचिद्भीताः प्राञ्जलयो गृणंति ॥ स्व
 स्तीत्युक्त्वा महर्षिसिद्धसंघाः स्तुवंति
त्वां स्तुतिभिः पुष्कलाभिः ॥ २१ ॥ रुद्रा
दित्या वसवो ये च साध्या विश्वेऽश्विनौ म
रुतश्चोष्मपाश्च ॥ गंधर्वयक्षासुरसिद्धसं
घा वीक्षंते त्वां विस्मिताश्चैव सर्वे ॥ २२ ॥
रूपं महत्ते बहुवक्त्रनेत्रं महाबाहो बहुबाहू
रुपादम् ॥ बहूदरं बहुदंष्ट्राकरालं दृष्ट्वा लो

काः प्रव्यथितास्तथाहम् ॥२३॥ नभःस्पृशं दीप्तमनेकवर्णं व्यात्ताननं दीप्तविशालने त्रम् ॥ दृष्ट्वा हि त्वां प्रव्यथितांतरात्मा धृ तिं न विंदामि शमं च विष्णो॥२४॥दंष्ट्राका रालानि च ते मुखानि दृष्ट्वैव कालानल सन्निभानि॥ दिशो न जाने न लभे च शर्म प्रसीद देवेश जगन्निवास ॥२५॥ अमी च त्वां धृतराष्ट्रस्य पुत्राःसर्वे सहैवाऽवनिपा

लसंघैः ॥ भीष्मो द्रोणः सूतपुत्रस्तथासौ
सहास्मदीयैरपि योधमुख्यैः ॥ २६ ॥ व
क्त्राणि ते त्वरमाणा विशन्ति दंष्ट्राकराला
नि भयानकानि ॥ केचिद्विलग्ना दशनांत
रेषु संदृश्यंते चूर्णितैरुत्तमांगैः ॥२७॥ य
था नदीनां बहवोऽम्बुवेगाः समुद्रमेवाभिमु
खा द्रवंति ॥ तथा तवामी नरलोकवीरा वि
शंति वक्त्राण्यभिविज्वलंति ॥ २८ ॥ यथा

प्रदीप्तं ज्वलनं पतंगा विशंति नाशाय समृ
द्धवेगाः ॥ तथैव नाशाय विशंति लोकास्त
वापि वक्त्राणि समृद्धवेगाः ॥ २९ ॥ लेलि
ह्यसे ग्रसमानः समंताल्लोकान्समग्रान्वद
नैर्ज्वलद्भिः ॥ तेजोभिरापूर्य जगत्समग्रं
भासस्तवोग्राः प्रतपंति विष्णो ॥३०॥ आ
ख्याहि मे को भवानुग्ररूपो नमोस्तु ते देव
वर प्रसीद ॥ विज्ञातुमिच्छामि भवंतमा

द्य नहि प्रजानामि तव प्रवृत्तिम् ॥ ३१ ॥
श्रीभगवानुवाच ॥ ॥ कालोऽस्मि लोकक्ष
यकृत्प्रवृद्धो लोकान्समाहर्तुमिह प्रवृत्तः ॥
ऋतेऽपि त्वां न भविष्यंति सर्वे येऽवस्थि
ताः प्रत्यनीकेषु योधाः ॥ ३२ ॥ तस्मात्त्वमु
तिष्ठ यशो लभस्व जित्वा शत्रून्भुंक्ष्व रा
ज्यं समृद्धम् ॥ मयैवैते निहताः पूर्वमेव नि
मित्तमात्रं भव सव्यसाचिन् ॥ ३३ ॥ द्रोणं च

८८

भीष्मं च जयद्रथं च कर्णं तथाऽन्यानपि
योधवीरान्॥ मया हतांस्त्वं जहि मा व्यथि
ष्ठा युद्ध्यस्व चेतासि रणे सपत्नान् ॥३४॥
संजय उवाच ॥ ॥ एतच्छ्रुत्वा वचनं केश
वस्य कृताञ्जलिर्वेपमानः किरीटी ॥ नम
स्कृत्वा भूय एवाह कृष्णं सगद्गदं भीतभी
तः प्रणम्य ॥ ३५ ॥ अर्जुन उवाच ॥ ॥
स्थाने हृषीकेश तव प्रकीर्त्या जगत्प्रहृष्य

त्यनुरज्यते च ॥ रक्षांसि भीतानि दिशो
द्रवंति सर्वे नमस्यंति च सिद्धसंघाः ॥३६॥
कस्माच्च ते न नमेरन्महात्मन् गरीयसे ब्र
ह्मणोऽप्यादिकर्त्रे ॥ अनंत देवेश जगन्निवा
स त्वमक्षरं सदसत्तत्परं यत् ॥३७॥ त्वमा
दिदेवः पुरुषः पुराणस्त्वमस्य विश्वस्य परं
निधानम् ॥ वेत्ताऽसि वेद्यं च परं च धाम त्व ८९
या ततं विश्वमनंतरूप ॥३८॥ वायुर्यमोऽग्नि

वरुणः शशांकः प्रजापतिस्त्वं प्रपितामह
श्च ॥ नमो नमस्तेऽस्तु सहस्रकृत्वः पुनश्च
भूयोपि नमो नमस्ते ॥३९॥ नमः पुरस्ता
दथ पृष्ठतस्ते नमोस्तु ते सर्वत एव सर्व॥
अनन्तवीर्यामितविक्रमस्त्वं सर्वं समाप्नो
षि ततोऽसि सर्वः ॥४० ॥ सखेति मत्वा
प्रसभं यदुक्तं हे कृष्ण हे यादव हे सखेति ॥
अजानता महिमानं तवेदं मया प्रमादा

गी० त्प्रणयेन वापि ॥४१॥ यच्चावहासार्थमस अ०
९० त्कृतोसि विहारशय्यासनभोजनेषु॥ एको ११
थ वाप्यच्युत तत्समक्षं तत्क्षामये त्वामह
मप्रमेयम् ॥४२॥ पितासि लोकस्य चरा
चरस्य त्वमस्य पूज्यश्च गुरुर्गरीयान् ॥ न
त्वत्समोस्त्यभ्यधिकः कुतोऽन्यो लोकत्र
येप्यप्रतिमप्रभावः ॥४३॥ तस्मात्प्रणम्य
प्रणिधाय कायं प्रसादये त्वामहमीशमी ९०

ड्यम्॥पितेवपुत्रस्यसखेवसख्युःप्रियः प्रि
यायार्हसिदेवसोढुम् ॥४४॥ अदृष्टपूर्वंहृषि
तोस्मि दृष्ट्वा भयेन च प्रव्यथितं मनो मे ॥
तदेव मे दर्शय देव रूपं प्रसीद देवेश जग
न्निवास ॥ ४५ ॥ किरीटिनं गदिनं चक्रह
स्तामिच्छामि त्वां द्रष्टुमहं तथैव ॥ तेनैव
रूपेण चतुर्भुजेन सहस्रबाहो भव विश्वमू
र्ते ॥ ४६ ॥ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ ॥ मया

प्रसन्नेन तवार्जुनेदं रूपं परं दर्शितमात्मयो
गात् ॥ तेजोमयं विश्वमनंतमाद्यं यन्मे त्व
दन्येन न दृष्टपूर्वम् ॥४७॥ नवेदयज्ञाध्यय
नैर्न दानैर्न च क्रियाभिर्नतपोभिरुग्रैः ॥एवं
रूपःशक्य अहं नृलोके द्रष्टुं त्वदन्येन कु
रुप्रवीर ॥४८॥ माते व्यथा मा च विमूढ
भावो दृष्ट्वारूपंघोरमीदृङ्ममेदम् ॥ व्यपे
तभीः प्रीतमनाः पुनस्त्वं तदेव मे रूपमिदं

प्रपश्य ॥ ४९ ॥ संजय उवाच ॥ इत्यर्जुनं
वासुदेवस्तथोक्त्वा स्वकं रूपं दर्शयामा
स भूयः ॥ आश्वासयामास च भीतमेनं
भूत्वा पुनः सौम्यवपुर्महात्मा ॥ ५० ॥ अर्जु
न उवाच ॥ दृष्ट्वेदं मानुषं रूपं तव सौम्यं
जनार्दन ॥ इदानीमस्मि संवृत्तः सचेताः
प्रकृतिं गतः ॥ ५१ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ सु
दुर्दर्शमिदं रूपं दृष्टवानसि यन्मम ॥ देवा

 अप्यस्य रूपस्य नित्यं दर्शनकांक्षिणः ॥
 ॥ ५२॥ नाहं वेदैर्न तपसा न दानेन न चे
ज्यया ॥ शक्य एवंविधो द्रष्टुं दृष्टवानसि
मां यथा ॥ ५३ ॥ भक्त्या त्वनन्यया श
क्यो ह्यहमेवंविधोऽर्जुन ॥ ज्ञातुं द्रष्टुं च त
त्त्वेन प्रवेष्टुं च परंतप ॥ ५४ ॥ मत्कर्मकृ
न्मत्परमो मद्भक्तः संगवर्जितः ॥ निर्वैरः ९२
सर्वभूतेषु यः स मामेति पांडव ॥ ५५ ॥

इति श्रीमद्भगवद्गीतासूपनिषत्सु ब्रह्मवि
द्यायां योगशास्त्रे श्रीकृष्णार्जुनसंवादे विश्व
रूपदर्शनयोगो नाम एकादशोऽध्यायः ॥
॥ ११ ॥ अर्जुन उवाच॥ ॥ एवं सततयुक्ता
ये भक्तास्त्वां पर्युपासते ॥ ये चाप्यक्षर
मव्यक्तं तेषां के योगवित्तमाः ॥ १ ॥ श्री
भगवानुवाच ॥ मय्यावेश्य मनो ये मांनि
त्ययुक्ता उपासते ॥ श्रद्धया परयोपेतास्ते

मे युक्ततमा मताः ॥२ ॥ ये त्वक्षरमानिर्दें
श्यमव्यक्तं पर्युपासते ॥ सर्वत्रगमाचिंत्यं
च कूटस्थमचलं ध्रुवम् ॥ ३ ॥ सन्नियम्यें
द्रियग्रामं सर्वत्र समबुद्धयः ॥ ते प्राप्नुवंति
मामेव सर्वभूतहिते रताः ॥ ४ ॥ क्लेशोधि
कतरस्तेषामव्यक्तासक्तचेतसाम् ॥ अव्य
क्ता हि गतिर्दुःखं देहवद्भिरवाप्यते ॥ ५ ॥ ९३
ये तु सर्वाणि कर्माणि मयि संन्यस्य मत्प

रा:॥अनन्येनैव योगेन मां ध्यायंत उपास
ते ॥६॥ तेषामहं समुद्धर्ता मृत्युसंसारसा
गरात् ॥ भवामि न चिरात्पार्थ मय्यावेशि
तचेतसाम् ॥ ७ ॥ मय्येव मन आधत्स्व
मयि बुद्धिं निवेशय ॥ निवसिष्यसिमय्ये
व अत ऊर्ध्वं न संशयः॥८॥ अथ चित्तं स
माधातुं न शक्नोषि मयि स्थिरम् ॥ अभ्या
सयोगेन ततो मामिच्छाप्तुं धनंजय ॥९॥

अभ्यासेप्यसमर्थोसि मत्कर्मपरमोभव ॥
मदर्थमपि कर्माणि कुर्वन्सिद्धिमवाप्स्य
सि ॥ १०॥ अथैतदप्यशक्तोसि कर्तुं मद्यो
गमाश्रितः ॥ सर्वकर्मफलत्यागं ततः कुरु
यतात्मवान्॥११॥श्रेयो हि ज्ञानमभ्यासा
ज्ज्ञानाद्ध्यानं विशिष्यते ॥ ध्यानात्कर्मफ
लत्यागस्त्यागाच्छांतिरनंतरम् ॥१२॥ अ १३
द्वेष्टा सर्वभूतानां मैत्रः करुणएवच ॥ निर्म

मौनरहंकारःसमदुःखसुखःक्षमी ॥१३॥
संतुष्टःसततं योगी यतात्मा दृढनिश्चयः॥
मय्यर्पितमनोबुद्धिर्यो मद्भक्तः स मे प्रियः
॥ १४ ॥ यस्मान्नोद्विजते लोको लोकान्नो
द्विजते च यः ॥ हर्षामर्षभयोद्वेगैर्मुक्तो यः
स च मे प्रियः ॥१५॥ अनपेक्षःशुचिर्दक्षउ
दासीनो गतव्यथः॥सर्वारंभपरित्यागी यो
मद्भक्तःसमेप्रियः ॥१६॥ यो न हृष्यति न

द्वेष्टि नशोचतिन कांक्षति ॥ शुभाशुभपरि
त्यागीभक्तिमान्यःसमेप्रियः ॥ १७ ॥ स
मःशत्रौ च मित्रे च तथा मानापमानयोः॥
शीतोष्णसुखदुःखेषु समःसंगविवर्जितः ॥
॥ १८ ॥ तुल्यनिंदास्तुतिमौनी संतुष्टो ये
न केनचित् ॥ अनिकेतः स्थिरमतिर्भक्ति
मान्मे प्रियो नरः॥१९॥ये तु धर्म्यामृतमिदं ९८
यथोक्तं पर्युपासते ॥ श्रद्दधाना मत्परमा

भक्तास्तेऽतीव मेप्रियाः॥२०॥इति श्रीम द्भ
गवद्गीतासूपनिषत्सु ब्रह्मविद्यायांयोगशा
स्त्रे श्रीकृष्णार्जुनसंवादे भक्तियोगो नाम
द्वादशोऽध्यायः॥१२॥श्रीकृष्णार्पण०॥ श्री
भगवानुवाच ॥ इदं शरीरं कौंतेय क्षेत्रमि
त्यभिधीयते॥ एतद्यो वेत्ति तं प्राहुः क्षेत्रज्ञ
मिति तद्विदः॥१॥ क्षेत्रज्ञं चापि मां विद्धि
सर्वक्षेत्रेषु भारत॥ क्षेत्रक्षेत्रज्ञयोर्ज्ञानं यत्त

गी० ज्ज्ञानं मतं मम॥२॥तत्क्षेत्रं यच्च यादृक्च अ०
९६ यद्विकारि यतश्च यत् ॥ स च यो यत्प्रभाव १३
श्च तत्समासेन मे शृणु॥३॥ ऋषिभिर्बहुधा
गीतं छंदोभिर्विविधैः पृथक् ॥ ब्रह्मसूत्रपदै
श्चैव हेतुमद्भिर्विनिश्चितैः॥ ४ ॥ महाभूता
न्यहंकारो बुद्धिरव्यक्तमेव च ॥ इंद्रियाणि
दशैकं च पञ्च चेन्द्रियगोचराः॥५॥ इच्छा ९६
द्वेषः सुखं दुःखं संघातश्चेतना धृतिः ॥ एत

त्क्षेत्रं समासेन सविकारमुदाहृतम् ॥ ६ ॥
अमानित्वमदंभित्वमहिंसा क्षान्तिरार्जव
म् ॥ आचार्योपासनं शौचं स्थैर्यमात्मवि
निग्रहः ॥ ७ ॥ इंद्रियार्थेषु वैराग्यमनहं
कार एव च ॥ जन्ममृत्युजराव्याधिदुःख
दोषानुदर्शनम् ॥ ८ ॥ असक्तिरनभिष्वं
गः पुत्रदारगृहादिषु ॥ नित्यं च समचित्त
त्वमिष्टानिष्टोपपत्तिषु ॥ ९ ॥ मयि चान

७

न्ययोगेन भक्तिरव्यभिचारिणी ॥ विविक्त
देशसेवित्वमरतिर्जनसंसदि ॥ १० ॥ अ
ध्यात्मज्ञाननित्यत्वं तत्त्वज्ञानार्थदर्शन
म् ॥ एतज्ज्ञानमिति प्रोक्तमज्ञानं यदतो
ऽन्यथा ॥ ११ ॥ ज्ञेयं यत्तत्प्रवक्ष्यामि यज्ज्ञा
त्वाऽमृतमश्नुते ॥ अनादि मत्परं ब्रह्म न स
त्तन्नासदुच्यते ॥ १२ ॥ सर्वतः पाणिपादं
तत्सर्वतोऽक्षिशिरोमुखम् ॥ सर्वतः श्रुति

मल्लोके सर्वमावृत्य तिष्ठति ॥ १३ ॥ सर्वे
न्द्रियगुणाभासं सर्वेन्द्रियविवर्जितम् ॥ अ
सक्तं सर्वभृच्चैव निर्गुणं गुणभोक्तृ च ॥१४॥
बहिरंतश्च भूतानामचरं चरमेव च ॥ सू
क्ष्मत्वात्तदविज्ञेयं दूरस्थं चांतिके च तत्
॥ १५ ॥ अविभक्तं च भूतेषु विभक्तमिव
च स्थितम् ॥ भूतभर्तृ च तज्ज्ञेयं ग्रसि
ष्णु प्रभविष्णु च ॥ १६॥ ज्योतिषामपि तं

गी० ज्योतिस्तमसः परमुच्यते ॥ ज्ञानं ज्ञेयं अ०
९८ ज्ञानगम्यं हृदि सर्वस्य धिष्ठितम् ॥१७॥ १३
इति क्षेत्रं तथा ज्ञानं ज्ञेयं चोक्तं समास
तः ॥ मद्भक्त एतद्विज्ञाय मद्भावायोपपद्य
ते ॥ १८ ॥ प्रकृतिं पुरुषं चैव विद्ध्यनादी
उभावपि ॥ विकारांश्च गुणांश्चैव विद्धि
प्रकृतिसंभवान् ॥ १९ ॥ कार्यकारणक ९८
र्तृत्वे हेतुः प्रकृतिरुच्यते ॥ पुरुषः सुखदुः

स्थानां भोक्तृत्वे हेतुरुच्यते ॥ २० ॥ पुरु
षः प्रकृतिस्थो हि भुंक्ते प्रकृतिजान्गुणा
न् ॥ कारणं गुणसंगोऽस्य सदसद्योनि
जन्मसु ॥२१॥ उपद्रष्टानुमंता च भर्ता भो
क्ता महेश्वरः ॥ परमात्मेति चाप्युक्तो दे
हेस्मिन्पुरुषः परः॥२२॥ य एवं वेत्ति पुरुषं
प्रकृतिं च गुणैःसह ॥ सर्वथा वर्तमानोऽपि
न स भूयोऽभिजायते॥२३ ॥ ध्यानेनात्म

गी० नि पश्यंति केचिदात्मानमात्मना ॥ अन्ये अ०
९९ सांख्येन योगेन कर्मयोगेन चापरे ॥२४॥ १३
अन्ये त्वेवमजानंतः श्रुत्वाऽन्येभ्य उपास
ते ॥ तेऽपि चातितरंत्येव मृत्युं श्रुतिपराय
णाः ॥ २५ ॥ यावत्संजायते किंचित्सत्त्वं
स्थावरजंगमम् ॥ क्षेत्रक्षेत्रज्ञसंयोगात्तद्वि
द्धि भरतर्षभ ॥ २६ ॥ समं सर्वेषु भूतेषु ९९
तिष्ठंतं परमेश्वरम् ॥ विनश्यत्स्वविनश्यंतं

यः पश्यति स पश्यति ॥२७॥ समं पश्यन्
हि सर्वत्र समवस्थितमीश्वरम् ॥ न हिन
स्त्यात्मनात्मानं ततो याति परां गतिम् ॥
॥ २८ ॥ प्रकृत्यैव च कर्माणि क्रियमाणा
नि सर्वशः॥ यःपश्यति तथात्मानमकर्तारं
स पश्यति ॥ २९ ॥ यदा भूतपृथग्भावमे
कस्थमनुपश्यति ॥ तत एव च विस्तारं
ब्रह्म संपद्यते तदा ॥ ३० ॥ अनादित्वान्नि

गुणत्वात्परमात्मायमव्ययः ॥ शरीरस्थो

ऽपि कौंतेय न करोति न लिप्यते॥३१॥य
था सर्वगतं सौक्ष्म्यादाकाशं नोपलिप्यते॥
सर्वत्रावस्थितो देहे तथात्मा नोपलिप्यते
॥ ३२ ॥ यथा प्रकाशयत्येकः कृत्स्नं लोक
मिमं रविः॥ क्षेत्रं क्षेत्री तथा कृत्स्नं प्रकाश
यति भारत ॥ ३३ ॥ क्षेत्रक्षेत्रज्ञयोरेवमंतरं १००
ज्ञानचक्षुषा ॥ भूतप्रकृतिमोक्षं च ये विदु

यांति ते परम् ॥ ३४ ॥ इति श्रीमद्भगव
द्गीतासूपनिषत्सु ब्रह्मविद्यायां योगशास्त्रे
श्रीकृष्णार्जुनसंवादे क्षेत्रक्षेत्रज्ञविभागयो
गो नाम त्रयोदशोऽध्यायः॥१३॥श्रीकृष्णा
र्पणमस्तु ॥ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ परं भू
यः प्रवक्ष्यामि ज्ञानानां ज्ञानमुत्तमम् ॥ य
ज्ज्ञात्वा मुनयः सर्वे परां सिद्धिमितो गताः
॥ १ ॥ इदं ज्ञानमुपाश्रित्य मम साधर्म्य

 मागताः ॥ सर्गेऽपि नोपजायंते प्रलये न
 व्यथंति च ॥२॥ मम योनिर्महद्ब्रह्म तस्मि
न्गर्भं दधाम्यहम् ॥ संभवः सर्वभूतानां
ततो भवति भारत॥३॥सर्वयोनिषु कौंतेय
मूर्तयः संभवंति याः॥ तासां ब्रह्म महद्यो
निरहं बीजप्रदः पिता ॥४॥ सत्त्वं रजस्तम
इति गुणाः प्रकृतिसंभवाः ॥ निबध्नन्ति
महाबाहो देहे देहिनमव्ययम् ॥ ५ ॥ तत्र

सत्त्वं निर्मलत्वात्प्रकाशकमनामयम् ॥
सुखसङ्गेन बध्नाति ज्ञानसङ्गेन चानघ ॥ ६ ॥
रजो रागात्मकं विद्धि तृष्णासङ्गसमुद्भवम् ॥
तन्निबध्नाति कौन्तेय कर्मसङ्गेन देहिनम् ॥
॥ ७ ॥ तमस्त्वज्ञानजं विद्धि मोहनं सर्व
देहिनाम् ॥ प्रमादालस्यनिद्राभिस्तं निब
ध्नाति भारत ॥ ८ ॥ सत्त्वं सुखे संजयति
रजः कर्मणि भारत ॥ ज्ञानमावृत्य तु तमः

गी॰ प्रमादे संजयत्युत ॥ ९ ॥ रजस्तमश्चाभि अ॰
१०२ भूय सत्त्वं भवति भारत ॥ रजः सत्त्वं १४
तमश्चैव तमः सत्त्वं रजस्तथा ॥ १० ॥ सर्व
द्वारेषु देहेऽस्मिन्प्रकाश उपजायते ॥ ज्ञा
नं यदा तदा विद्याद्विवृद्धं सत्त्वमित्युत ॥
॥ ११ ॥ लोभः प्रवृत्तिरारम्भः कर्मणामश
मः स्पृहा ॥ रजस्येतानि जायन्ते विवृद्धे भ
रतर्षभ ॥ १२ ॥ अप्रकाशोऽप्रवृत्तिश्च प्रमादो १०२

मोह एव च ॥ तमस्येतानि जायंते विवृद्धे
कुरुनंदन ॥ १३ ॥ यदा सत्त्वे प्रवृद्धे तु प्र
लयं याति देहभृत् ॥ तदोत्तमविदाँल्लोका
नमलान्प्रतिपद्यते ॥ १४ ॥ रजसि प्रलयं
गत्वा कर्मसंगिषु जायते ॥ तथाप्रलीनस्त
मसि मूढयोनिषु जायते॥१५॥ कर्मणः सु
कृतस्याहुः सात्त्विकं निर्मलं फलम्॥ रजस
स्तु फलं दुःखमज्ञानं तमसः फलम् ॥ १६॥

गी० सत्त्वात्संजायते ज्ञानं रजसो लोभ एव अ०
१०३ च ॥ प्रमादमोहौ तमसो भवतोऽज्ञा १४
नमेव च ॥ १७॥ ऊर्ध्वं गच्छंति सत्त्वस्था
मध्ये तिष्ठंति राजसाः ॥ जघन्यगुणवृत्ति
स्था अधो गच्छंति तामसाः॥१८॥ नान्यं
गुणेभ्यः कर्तारं यदा द्रष्टानुपश्यति ॥ गुणे
भ्यश्च परं वेत्ति मद्भावं सोऽधिगच्छति १०३
॥ १९ ॥ गुणानेतानतीत्य त्रीन्देही देहस

मुद्भवान् ॥ जन्ममृत्युजरादुःखैर्विमुक्तो
ऽमृतमश्नुते॥२०॥अर्जुन उवाच ॥ कैर्लिंगै
स्त्रीन्गुणानेतानतीतो भवति प्रभो ॥ किमा
चारः कथं चैतांस्त्रीन्गुणानतिवर्तते ॥२१॥
॥ श्रीभगवानुवाच ॥ ॥ प्रकाशं च प्रवृत्तिं
च मोहमेव च पांडव॥न द्वेष्टि संप्रवृत्तानि न
निवृत्तानि कांक्षति॥२२॥उदासीनवदासी
नो गुणैर्यो न विचाल्यते ॥ गुणा वर्तंत इत्येव

गी० व योऽवतिष्ठति नेंगते ॥२३॥ समदुःखसुखः अ०
१०४ स्वस्थः समलोष्टाश्मकांचनः ॥ तुल्यप्रिया १४
प्रियो धीरस्तुल्यनिंदात्मसंस्तुतिः ॥२४॥
मानापमानयोस्तुल्यस्तुल्यो मित्रारिप
क्षयोः ॥ सर्वारंभपरित्यागी गुणातीतः स
उच्यते ॥२५॥ मां च योऽव्यभिचारेण भ
क्तियोगेन सेवते ॥ स गुणान्समतीत्यै १०४
तान्ब्रह्मभूयाय कल्पते ॥ २६ ॥ ब्रह्मणो

हि प्रतिष्ठाहममृतस्याव्ययस्य च ॥ शा
श्वतस्य च धर्मस्य सुखस्यैकांतिकस्य च
॥ २७ ॥ इति श्रीमद्भगवद्गीतासूपनिषत्सु
ब्रह्मविद्यायां योगशास्त्रे श्रीकृष्णार्जुनसंवा
दे गुणत्रयविभागयोगो नाम चतुर्दशो
ऽध्यायः ॥ १४ ॥ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ ॥ ऊ
र्ध्वमूलमधःशाखमश्वत्थं प्राहुरव्ययम् ॥
छंदांसि यस्य पर्णानि यस्तं वेद स वेदवित्

 ॥ १ ॥अधश्चोर्ध्वं प्रसृतास्तस्य शाखा गुण
 प्रवृद्धा विषयप्रवालाः ॥ अधश्च मूलान्यनु
सन्ततानि कर्मानुबन्धीनि मनुष्यलोके ॥
॥ २ ॥ न रूपमस्येह तथोपलभ्यते नांतो
न चादिर्न च संप्रतिष्ठा ॥ अश्वत्थमेनं सु
विरूढमूलमसंगशस्त्रेण दृढेन छित्त्वा॥३॥
ततः पदं तत्परिमार्गितव्यं यस्मिन्गता
न निवर्तंति भूयः ॥ तमेव चाद्यं पुरुषं प्रप

द्ये यतः प्रवृत्तिः प्रसृता पुराणी ॥ ४ ॥ नि
र्मानमोहा जितसंगदोषा अध्यात्मनित्या
विनिवृत्तकामाः ॥ द्वंद्वैर्विमुक्ताः सुखदुः
खसंज्ञैर्गच्छंत्यमूढाः पदमव्ययं तत् ॥५॥
न तद्भासयते सूर्यो न शशांको न पावकः॥
यद्गत्वा न निवर्तंते तद्धाम परमं मम ॥
॥६॥ममैवांशो जीवलोके जीवभूतः सना
तनः ॥ मनःषष्ठानींद्रियाणि प्रकृतिस्थानि

गी० कर्षति ॥ ७ ॥ शरीरं यदवाप्नोति यच्चाप्यु अ०
१०६ त्क्रामतीश्वरः॥गृहीत्वैतानि संयाति वायु १५
र्गंधानिवाशयात् ॥ ८॥ श्रोत्रं चक्षुः स्पर्श
नं च रसनं घ्राणमेव च॥ अधिष्ठाय मनश्चा
ऽयं विषयानुपसेवते॥९॥उत्क्रामंतं स्थितं
वापि भुंजानं वा गुणान्वितम्॥विमूढानानु १०६
पश्यंति पश्यंति ज्ञानचक्षुषः॥१०॥यतंतो
योगिनश्चैनं पश्यंत्यात्मन्यवस्थितम् ॥

यतंतोऽप्यकृतात्मानो नैनं पश्यंत्यचेत
सः ॥ ११ ॥ यदादित्यगतं तेजो जगद्भा
सयतेऽखिलम् ॥ यच्चन्द्रमसि यच्चाग्नौ त
तेजो विद्धि मामकम् ॥ १२ ॥ गामावि
श्य च भूतानि धारयाम्यहमोजसा ॥
पुष्णामि चौषधीः सर्वाः सोमो भूत्वा
रसात्मकः ॥१३॥ अहं वैश्वानरो भूत्वा प्रा
णिनां देहमाश्रितः ॥ प्राणापानसमायुक्तः

पचाम्यन्नं चतुर्विधम् ॥१४॥ सर्वस्य चाहं
हृदि संनिविष्टो मत्तः स्मृतिर्ज्ञानमपोहनं
च॥ वेदैश्च सर्वैरहमेव वेद्यो वेदांतकृद्वेदविदे
व चाहम् ॥१५॥ द्वाविमौ पुरुषौ लोके क्षर
श्चाक्षर एव च॥ क्षरः सर्वाणि भूतानि कूट
स्थोऽक्षर उच्यते ॥१६॥ उत्तमः पुरुषस्त्व १०७
न्यः परमात्मेत्युदाहृतः॥ यो लोकत्रयमा
विश्य बिभर्त्यव्यय ईश्वरः ॥१७॥ यस्मा

त्क्षरमतीतोऽहमक्षरादपि चोत्तमः ॥ अतो
स्मि लोके वेदे च प्रथितः पुरुषोत्तमः॥ १८॥
यो मामेवमसंमूढो जानाति पुरुषोत्तम
म् ॥ स सर्वविद्भजति मां सर्वभावेन भार
त ॥ १९ ॥ इति गुह्यतमं शास्त्रमिदमुक्तं
मयाऽनघ ॥ एतद्बुद्ध्वा बुद्धिमान्स्यात्कृ
तकृत्यश्च भारत ॥ २० ॥ ॐतत्सदिति
श्रीमद्भगवद्गीतासूप० पुराणपुरुषोत्तमयो

गो नाम पंचदशोऽध्यायः ॥ १५ ॥ श्री
भगवानुवाच ॥ ॥ अभयं सत्वसंशुद्धि
र्ज्ञानयोगव्यवस्थितिः ॥ दानं दमश्च यज्ञ
श्च स्वाध्यायस्तप आर्जवम् ॥ १ ॥ अहिं
सा सत्यमक्रोधस्त्यागः शांतिरपैशुनम् ॥
दया भूतेष्वलोलुप्त्वं मार्दवं ह्रीरचापलम् ॥
॥ २ ॥ तेजः क्षमा धृतिः शौचमद्रोहो ना
तिमानिता ॥ भवंति सम्पदं दैवीमभिजा

तस्य भारत ॥ ३ ॥ दंभो दर्पोऽभिमानश्च
क्रोधः पारुष्यमेव च ॥ अज्ञानं चाभिजात
स्य पार्थ संपदमासुरीम् ॥ ४ ॥ दैवी संप
द्विमोक्षाय निबंधायासुरी मता ॥ माशुचः
संपदं दैवीमभिजातोऽसि पांडव ॥ ५ ॥ द्वौ
भूतसर्गौ लोकेऽस्मिन्दैव आसुर एव
च ॥ दैवो विस्तरशः प्रोक्त आसुरं पार्थ मे
शृणु ॥ ६ ॥ प्रवृत्तिं च निवृत्तिं च जना न

गी० विद्रासुरा ॥ न शौचं नापि चाचारो न अ०
१०९ सत्यं तेषु विद्यते ॥७॥ असत्यमप्रतिष्ठं ते १६
जगदाहुरनीश्वरम् ॥ अपरस्परसम्भूतं कि
मन्यत्कामहैतुकम् ॥ ८ ॥ एतां दृष्टि
मवष्टभ्य नष्टात्मानोऽल्पबुद्धयः ॥ प्रभवं
त्युग्रकर्माणः क्षयाय जगतोऽहिताः ॥ ९ ॥
काममाश्रित्य दुष्पूरं दंभमानमदान्वि १०९
ताः ॥ मोहाद्गृहीत्वाऽसद्ग्राहान्प्रवर्तंते

ऽशुचिव्रताः ॥ १० ॥ चिन्तामपरिमेयां
च प्रलयान्तामुपाश्रिताः ॥ कामोपभोग
परमा एतावदिति निश्चिताः ॥ ११ ॥ आ
शापाशशतैर्बद्धाः कामक्रोधपरायणाः ॥
ईहन्ते कामभोगार्थमन्यायेनाऽर्थसंचया
न् ॥ १२ ॥ इदमद्य मया लब्धमिमं प्रा
प्स्ये मनोरथम् ॥ इदमस्तीदमपि मे भ
विष्यति पुनर्धनम् ॥ १३ ॥ असौ मया

गी० हतः शत्रुर्हनिष्ये चापरानपि ॥ ईश्वरोऽह अ०
११० महं भोगी सिद्धोऽहं बलवान्सुखी ॥१४॥ १६
आढ्योऽभिजनवानस्मि कोन्योऽस्ति स
दृशो मया ॥ यक्ष्ये दास्यामि मोदिष्य
इत्यज्ञानविमोहिताः ॥ १५ ॥ अनेक
चित्तविभ्रांता मोहजालसमावृताः ॥
प्रसक्ताः कामभोगेषु पतंति नरकेऽशुचौ
॥ १६॥ आत्मसंभाविताः स्तब्धा धनमा

नमदान्विताः ॥ यजंते नामयज्ञैस्ते दंभ
नाविधिपूर्वकम् ॥१७॥ अहंकारं बलं दर्पं
कामं क्रोधं च संश्रिताः॥ मामात्मपरदेहे
षु प्रद्विषंतोऽभ्यसूयकाः ॥ १८ ॥ तानहं
द्विषतःक्रूरान्संसारेषु नराधमान् ॥ क्षिपा
म्यजस्त्रमशुभानासुरीष्वेव योनिषु ॥१९॥
आसुरीं योनिमापन्ना मूढा जन्मनि जन्म
नि ॥ मामप्राप्यैव कौंतेय ततो यांत्यध

गी० मां गतिम् ॥२०॥ त्रिविधं नरकस्येदं द्वारं अ०
१११ नाशनमात्मनः ॥ कामः क्रोधस्तथा लोभ १२
स्तस्मादेतत्त्रयं त्यजेत् ॥२१॥ एतैर्विमुक्तः
कौंतेय तमोद्वारैस्त्रिभिर्नरः ॥ आचरत्या
त्मनः श्रेयस्ततो याति परां गतिम् ॥२२॥
यः शास्त्रविधिमुत्सृज्य वर्तते कामकार
तः ॥ न स सिद्धिमवाप्नोति न सुखं न परां
गतिम् ॥२३॥ तस्माच्छास्त्रं प्रमाणं ते का १११

र्यांकार्यव्यवस्थितौ ॥ ज्ञात्वा शास्त्रविधा
नोक्तं कर्म कर्तुमिहार्हसि ॥ २४ ॥ इति
श्रीमद्भगवद्गीतासूपनिषत्सु० दैवासुरसंप
द्विभागयोगो नाम षोडशोऽध्यायः ॥ १६ ॥
॥ अर्जुन उवाच ॥ ॥ ये शास्त्रविधि
मुत्सृज्य यजंते श्रद्धयान्विताः ॥ तेषां
निष्ठा तु का कृष्ण सत्त्वमाहो रज
स्तमः ॥ १ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ त्रिविधा

गी० भवति श्रद्धा देहिनां सा स्वभावजा ॥ सा अ०
११२ त्त्विकी राजसी चैव तामसी चेति तां शृणु १७
॥२॥सत्त्वानुरूपा सर्वस्य श्रद्धा भवति भा
रत ॥ श्रद्धामयोऽयं पुरुषो यो यच्छ्रद्धः स
एव सः॥३॥ यजन्ते सात्विका देवान् य
क्षरक्षांसि राजसाः ॥ प्रेतान्भूतगणांश्चा
न्ये यजन्ते तापसा जनाः ॥ ४ ॥ अशास्त्र ११२
विहितं घोरं तप्यंते ये तपोजनाः ॥ दम्भाहं

कारसंयुक्ताः कामरागबलान्विताः ॥ ५ ॥
कर्षयंतः शरीरस्थं भूतग्राममचेतसः ॥
मां चैवांतःशरीरस्थं तान्विद्धयासुरनि
श्चयान् ॥ ६ ॥ आहारस्त्वपि सर्वस्य त्रि
विधो भवति प्रियः ॥ यज्ञस्तपस्तथा दानं
तेषां भेदमिमं शृणु ॥ ७ ॥ आयुःसत्त्वब
लारोग्यसुखप्रीतिविवर्धनाः ॥ रस्याः स्नि
ग्धाः स्थिरा हृद्या आहाराः सात्त्विकप्रि

याः ॥ ८ ॥ कट्वम्ललवणात्युष्णतीक्ष्ण
रूक्षविदाहिनः ॥ आहारा राजसस्येष्टा दुः
खशोकामयप्रदाः ॥ ९ ॥ यातयामं गत
रसं पूतिपर्युषितं च यत् ॥ उच्छिष्टमपि चा
मेध्यं भोजनं तामसप्रियम् ॥ १० ॥ अफ
लाकांक्षिभिर्यज्ञो विधिदृष्टो य इज्यते ॥ य
ष्टव्यमेवेति मनः समाधाय स सात्त्विकः ॥
॥ ११ ॥ अभिसंधाय तु फलं दंभार्थमपि

चैव यत् ॥ इज्यते भरतश्रेष्ठ तं यज्ञं विद्धि
राजसम् ॥ १२ ॥ विधिहीनमसृष्टान्नं मंत्र
हीनमदक्षिणम् ॥ श्रद्धाविरहितं यज्ञं ता
मसं परिचक्षते ॥ १३ ॥ देवद्विजगुरुप्राज्ञ
पूजनं शौचमार्जवम् ॥ ब्रह्मचर्यमहिंसा
च शारीरं तप उच्यते ॥ १४॥ अनुद्वेगकरं
वाक्यं सत्यं प्रियहितं च यत् ॥ स्वाध्या
याभ्यसनं चैव वाङ्मयं तप उच्यते॥१५॥

गी० मनःप्रसादः सौम्यत्वं मौनमात्मविनिग्र अ०
११४ हः ॥ भावसंशुद्धिरित्येतत्तपो मानसमु १७
च्यते ॥ १६ ॥ श्रद्धया परया तप्तं तपस्त
त्रिविधं नरैः ॥ अफलाकांक्षिभिर्युक्तैः सा
त्त्विकं परिचक्षते ॥ १७ ॥ सत्कारमानपू
जार्थं तपोदंभेन चैव यत् ॥ क्रियते तदिह
प्रोक्तं राजसं चलमध्रुवम् ॥ १८ ॥ मूढ ११४
ग्राहेणात्मनो यत्पीडया क्रियते तपः ॥

परस्योत्सादनार्थं वा तत्तामससमुदाहृतम् ॥
॥ १९ ॥ दातव्यमिति यद्दानं दीयतेऽनुप
कारिणे ॥ देशे काले च पात्रे च तद्दानं सा
त्त्विकं स्मृतम् ॥ २० ॥ यत्तु प्रत्युपकारा
र्थं फलमुद्दिश्य वा पुनः ॥ दीयते च परि
क्लिष्टं तद्राजससमुदाहृतम् ॥ २१ ॥ अदेश
काले यद्दानमपात्रेभ्यश्च दीयते ॥ अस
त्कृतमवज्ञातं तत्तामससमुदाहृतम् ॥ २२ ॥

ॐतत्सदिति निर्देशो ब्रह्मणस्त्रिविधः स्मृ
तः॥ब्राह्मणास्तेन वेदाश्च यज्ञाश्च विहिताः
पुरा ॥ २३ ॥ तस्मादोमित्युदाहृत्य य
ज्ञदानतपःक्रियाः ॥ प्रवर्तन्ते विधानोक्ताः
सततं ब्रह्मवादिनाम् ॥ २४ ॥ तदित्यम
भिसंधाय फलं यज्ञतपः क्रियाः ॥ दान
क्रियाश्च विविधाः क्रियंते मोक्षकांक्षिभिः
॥ २५ ॥ सद्भावे साधुभावे च सदित्येत

त्प्रयुज्यते ॥ प्रशस्ते कर्मणि तथा सच्छ
ब्दः पार्थ युज्यते ॥ २६ ॥ यज्ञे तपसि
दाने च स्थितिः सदिति चोच्यते ॥ कर्म
चैव तदर्थीयं सदित्येवाभिधीयते ॥२७॥
अश्रद्धया हुतं दत्तं तपस्तप्तं कृतं च यत्॥
असदित्युच्यते पार्थ न च तत्प्रेत्य नो
इह ॥ २८ ॥ इति श्रीमद्भगवद्गीतासूप
निषत्सु ब्रह्मविद्यायां योगशास्त्रे श्रीकृ

गी० ष्णार्जुनसंवादे श्रद्धात्रयविभागयोगो ना अ०
११६ म सप्तदशोऽध्यायः ॥ १७ ॥ ॥ * ॥ १८
॥ अर्जुन उवाच ॥ ॥ संन्यासस्य महा
बाहो तत्त्वमिच्छामि वेदितुम् ॥ त्यागस्य
च हृषीकेश पृथक्केशिनिषूदन ॥ १ ॥ श्री
भगवानुवाच ॥ ॥ काम्यानां कर्मणां न्या
सं संन्यासं कवयो विदुः ॥ सर्वकर्मफल
त्यागं प्राहुस्त्यागं विचक्षणाः ॥ २ ॥ त्या

ज्यं दोषवदित्येके कर्म प्राहुर्मनीषिणः ॥
यज्ञदानतपःकर्म न त्याज्यमिति चापरे॥
॥ ३ ॥ निश्चयं शृणु मे तत्र त्यागे भरतसत्त
म ॥ त्यागो हि पुरुषव्याघ्र त्रिविधःसंप्रकी
र्तितः ॥ ४ ॥ यज्ञदानतपः कर्म न त्याज्यं
कार्यमेव तत् ॥ यज्ञो दानं तपश्चैव पावना
नि मनीषिणाम् ॥५॥ एतान्यपि तु कर्मा
णि संगं त्यक्त्वा फलानि च ॥ कर्तव्यानी

गी० ति मे पार्थ निश्चितं मतमुत्तमम् ॥ ६ ॥ नि अ०
११७ यतस्य तु संन्यासः कर्मणो नोपपद्यते ॥ मो १८
हात्तस्य परित्यागस्तामसः परिकीर्तितः ॥
॥ ७ ॥ दुःखमित्येव यत्कर्म कायक्लेशभया
त्त्यजेत् ॥ स कृत्वा राजसं त्यागं नैव त्या
गफलं लभेत् ॥ ८ ॥ कार्यमित्येव यत्कर्म
नियतं क्रियतेऽर्जुन ॥ संगं त्यक्त्वा फलं ११७
चैव स त्यागः सात्त्विको मतः ॥ ९ ॥ न द्वे

ष्ट्यकुशलं कर्म कुशलेनानुषज्जते ॥ त्या
गीसत्त्वसमाविष्टो मेधावी छिन्नसंशयः ॥
॥ १० ॥ नहि देहभृता शक्यं त्यक्तुं कर्मा
ण्यशेषतः ॥ यस्तु कर्मफलत्यागी स त्या
गीत्यभिधीयते ॥ ११ ॥ अनिष्टमिष्टं मि
श्रं च त्रिविधं कर्मणः फलम् ॥ भवत्य
त्यागिनां प्रेत्य न तु संन्यासिनां क्वचित्
॥ १२ ॥ पंचैतानि महाबाहो कारणानि

 निबोध मे ॥ सांख्ये कृतांते प्रोक्तानि सिद्ध
 ये सर्वकर्मणाम् ॥ १३ ॥ अधिष्ठानं तथा
कर्ता करणं च पृथग्विधम् ॥ विविधाश्च
पृथक्चेष्टा दैवं चैवात्र पंचमम् ॥ १४ ॥
शरीरवाङ्मनोभिर्यत्कर्म प्रारभते नरः ॥
न्याय्यं वा विपरीतं वा पंचैते तस्य हेतवः
॥ १५ ॥ तत्रैवं सति कर्तारमात्मानं केव
लं तु यः ॥ पश्यत्यकृतबुद्धित्वान्न स पश्य

ति र्दुमतिः ॥ १६ ॥ यस्य नाहंकृतो भावो बुद्धिर्यस्य न लिप्यते ॥ हत्वापि स इमां ल्लोकान्न हंति न निबद्ध्यते ॥ १७ ॥ ज्ञानं ज्ञेयं परिज्ञाता त्रिविधा कर्मचोदना ॥ करणं कर्म कर्तेति त्रिविधः कर्मसंग्रहः ॥ ॥ १८ ॥ ज्ञानं कर्म च्च कर्ता च त्रिधैव गुणभेदतः ॥ प्रोच्यते गुणसंख्याने यथाव च्छृणु तान्यपि ॥ १९ ॥ सर्वभूतेषु येनै

गी० कं भावमव्ययमीक्षते ॥ अविभक्तं विभक्ते अ०
११६ षु तज्ज्ञानं विद्धि सात्त्विकम् ॥ २० ॥ पृथ १८
क्त्वेन तु यज्ज्ञानं नानाभावान्पृथग्विधा
न् ॥ वेत्ति सर्वेषु भूतेषु तज्ज्ञानं विद्धि राज
सम् ॥ २१ ॥ यत्तु कृत्स्नवदेकस्मिन्कार्ये
सक्तमहैतुकम् ॥ अतत्त्वार्थवदल्पं च त
त्तामसमुदाहृतम् ॥२२॥ नियतं संगरहित ११९
मरागद्वेषतः कृतम् ॥ अफलप्रेप्सुना कर्म

यत्तत्सात्त्विकमुच्यते॥२३॥ यत्तु कामेप्सु
ना कर्म साहंकारेण वा पुनः॥क्रियते बहुला
यासं तद्राजसमुदाहृतम् ॥ २४॥ अनुबंधं
क्षयं हिंसामनवेक्ष्य च पौरुषम् ॥ मोहादार
भ्यते कर्म तत्तामसमुदाहृतम् ॥ २५ ॥
मुक्तसंगोऽनहंवादी धृत्युत्साहसमन्वि
तः ॥ सिद्ध्यसिद्ध्योर्निर्विकारः कर्ता सा
त्त्विक उच्यते ॥ २६ ॥ रागी कर्मफलप्रे

गी० प्सुर्लुब्धो हिंसात्मकोऽशुचिः ॥ हर्षशोका अ०
१२० न्वितः कर्ता राजसः परिकीर्तितः ॥ २७ ॥ १८
अयुक्तः प्राकृतः स्तब्धः शठो नैष्कृतिकोल
सः ॥ विषादी दीर्घसूत्री च कर्ता तामस
उच्यते ॥ २८ ॥ बुद्धेर्भेदं धृतेश्चैव गुणतस्त्रि
विधं शृणु ॥ प्रोच्यमानमशेषेण पृथक्त्वे
न धनंजय ॥ २९ ॥ प्रवृत्तिं च निवृत्तिं च १२०
कार्याकार्ये भयाभये ॥ बंधं मोक्षं च या

वेत्ति बुद्धिः सा पार्थ सात्त्विकी ॥ ३० ॥
यया धर्ममधर्मं च कार्यं चाकार्यमेव च ॥
अयथावत्प्रजानाति बुद्धिः सा पार्थ राज
सी ॥ ३१ ॥ अधर्मं धर्ममिति या मन्यते
तमसावृता ॥ सर्वार्थान्विपरीतांश्च बुद्धिः
सा पार्थ तामसी ॥ ३२ ॥ धृत्या यथा
धारयते मनःप्राणेन्द्रियक्रियाः ॥ योगेना
व्यभिचारिण्या धृतिः सा पार्थ सात्त्विकी

गी० ॥ ३३ ॥ यया तु धर्मकामार्थान्धृत्या अ०
१२१ धारयतेऽर्जुन ॥ प्रसंगेन फलाकांक्षी धृतिः १८
सा पार्थ राजसी ॥ ३४ ॥ यया स्वप्नं भयं
शोकं विषादं मदमेव च ॥ न विमुंचति
दुर्मेधा धृतिः सा पार्थ तामसी ॥ ३५ ॥
सुखं त्विदानीं त्रिविधं शृणु मे भरतर्षभ ॥
अभ्यासाद्रमते यत्र दुःखान्तं च निगच्छ १२१
ति ॥ ३६ ॥ यत्तदग्रे विषमिव परिणामेऽमृ

तोपमम् ॥ तत्सुखं सात्विकं प्रोक्तमात्म
बुद्धिप्रसादजम् ॥ ३७ ॥ विषयेंद्रियसंयो
गाद्यत्तदग्रेऽमृतोपमम् ॥ परिणामे विष
मिव तत्सुखं राजसं स्मृतम् ॥ ३८ ॥ य
दग्रे चानुबंधे च सुखं मोहनमात्मनः ॥
निद्रालस्यप्रमादोत्थं तत्तामसमुदाहृतम्
॥ ३९ ॥ न तदस्ति पृथिव्यां वा दिवि देवे
षु वा पुनः ॥ सत्त्वं प्रकृतिजैर्मुक्तं यदेभिः

स्यात्त्रिभिर्गुणैः ॥ ४० ॥ ब्राह्मणक्षत्त्रिय
विशां शूद्राणां च परंतप ॥ कर्माणि प्रविभ
क्तानि स्वभावप्रभवैर्गुणैः ॥४१॥ शमो द
मस्तपः शौचं क्षांतिरार्जवमेव च ॥ ज्ञानं
विज्ञानमास्तिक्यं ब्रह्मकर्म स्वभावजम्॥
॥४२॥शौर्यं तेजो धृतिर्दाक्ष्यं युद्धे चाप्य
पलायनम् ॥ दानमीश्वरभावश्च क्षात्त्रं कर्म
स्वभावजम् ॥ ४३ ॥ कृषिगोरक्ष्यवाणि

ज्यं वैश्यकर्म स्वभावजम् ॥ परिचर्यात्म
कं कर्म शूद्रस्यापि स्वभावजम् ॥ ४४ ॥
स्वेस्वे कर्मण्यभिरतः संसिद्धिं लभते न
रः ॥ स्वकर्मनिरतः सिद्धिं यथा विंद
ति तच्छृणु ॥४५॥यतः प्रवृत्तिर्भूतानां येन
सर्वमिदं ततम् ॥स्वकर्मणातमभ्यर्च्य सि
द्धिं विंदति मानवः ॥ ४६ ॥ श्रेयान्स्वध
र्मो विगुणः परधर्मात्स्वनुष्ठितात् ॥ स्व

भावनियतं कर्म कुर्वन्नाप्नोति किल्बिषम् ॥
॥ ४७ ॥ सहजं कर्म कौंतेय सदोषमपि
न त्यजेत् ॥ सर्वारंभा हि दोषेण धूमेनाग्नि
रिवावृताः ॥ ४८ ॥ असक्तबुद्धिः सर्वत्रजि
तात्मा विगतस्पृहः ॥ नैष्कर्म्यसिद्धिं पर
मां संन्यासेनाधिगच्छति ॥ ४९ ॥ सिद्धिं
प्राप्तो यथा ब्रह्म तथाऽऽप्नोति निबोध मे ॥
समासेनैव कौन्तेय निष्ठा ज्ञानस्य या

परा॥५०॥बुद्ध्या विशुद्धया युक्तो धृत्या
त्मानं नियम्य च ॥ शब्दादीन्विषयां
स्त्यक्त्वा रागद्वेषौ व्युदस्य च ॥ ५१ ॥
विविक्तसेवी लध्वाशी यतवाक्कायमान
सः ॥ ध्यानयोगपरो नित्यं वैराग्यं समु
पाश्रितः॥५२॥अहंकारं बलं दर्पं कामं क्रो
धं परिग्रहम् ॥ विमुच्य निर्ममः शांतो ब्र
ह्मभूयाय कल्पते ॥ ५३ ॥ ब्रह्मभूतः प्रस

न्नात्मा न शोचति न कांक्षति ॥ समः स
र्वेषु भूतेषु मद्भक्तिं लभते पराम् ॥ ५४ ॥
भक्त्या मामभिजानाति यावान्यश्चास्मि
तत्त्वतः ॥ ततो मां तत्त्वतो ज्ञात्वा विश
ते तदनंतरम् ॥ ५५ ॥ सर्वकर्माण्यपि स
दा कुर्वाणो मद्व्यपाश्रयः ॥ मत्प्रसादाद
वाप्नोति शाश्वतं पदमव्ययम् ॥ ५६ ॥ चे
तसा सर्वकर्माणि मयि संन्यस्य मत्परः ॥

बुद्धियोगमुपाश्रित्य मच्चित्तः सततं भव॥
॥ ५७ ॥ मच्चित्तः सर्वदुर्गाणि मत्प्रसादा
त्तरिष्यसि ॥ अथ चेत्त्वमहंकारान्न श्रो
ष्यसि विनंक्ष्यसि ॥ ५८ ॥ यदहंकारमा
श्रित्य न योत्स्य इति मन्यसे ॥ मिथ्यै
ष व्यवसायस्ते प्रकृतिस्त्वां नियोक्ष्यति॥
॥ ५९ ॥ स्वभावजेन कौन्तेय निबद्धः स्वे
न कर्मणा ॥ कर्तुं नेच्छसि यन्मोहात्करि

ष्यस्यवशोपि तत् ॥६०॥ ईश्वरः सर्वभूता
नां हृद्देशेऽर्जुन तिष्ठति ॥ भ्रामयन्सर्वभूता
नि यंत्रारूढानि मायया ॥ ६१ ॥ तमेव
शरणं गच्छ सर्वभावेन भारत ॥ तत्प्रसा
दात्परां शांतिं स्थानं प्राप्स्यसि शाश्वत
म् ॥ ६२ ॥ इति ते ज्ञानमाख्यातं गुह्या
द्गुह्यतरं मया ॥ विमृश्यैतदशेषेण यथे
च्छसि तथा कुरु ॥ ६३ ॥ सर्वगुह्यतमं

भूयः शृणु मे परमं वचः ॥ इष्टोऽसि मे
दृढमतिस्ततो वक्ष्यामि ते हितम्॥ ६४ ॥
मन्मना भव मद्भक्तो मद्याजी मां नमस्कु
रु ॥ मामेवैष्यसि सत्यं ते प्रतिजाने प्रियो
ऽसि मे ॥ ६५ ॥ सर्वधर्मान्परित्यज्य मा
मेकं शरणं व्रज ॥ अहं त्वा सर्वपापेभ्यो
मोक्षयिष्यामि मा शुचः ॥ ६६ ॥ इदं ते
नाऽतपस्काय नाभक्ताय कदाचन ॥ न

गी० चाशुश्रूषवे वाच्यं न च मां योभ्यसूयति ॥ अ०
१२६ ॥ ६७ ॥ य इदं परमं गुह्यं मद्भक्तेष्वभि १८
धास्यति ॥ भक्तिं मयि परां कृत्वा मामेवै
ष्यत्यसंशयः ॥ ६८ ॥ न च तस्मान्मनु
ष्येषु कश्चिन्मे प्रियकृत्तमः ॥ भविता न
च मे तस्मादन्यः प्रियतरो भुवि ॥ ६९ ॥
अध्येष्यते च य इमं धर्म्यं संवादमावयोः ॥ १२६
ज्ञानयज्ञेन तेनाहमिष्टः स्यामिति मे म

ति:॥ ७० ॥ श्रद्धावाननसूयश्च श‍ृणुयादपि
यो नरः ॥ सोऽपि मुक्तः शुभाँल्लोकान्प्रा
प्नुयात्पुण्यकर्मणाम् ॥ ७१ ॥ कच्चिदेत
च्छ्रुतं पार्थ त्वयैकाग्रेण चेतसा ॥ कच्चि
दज्ञानसंमोहः प्रनष्टस्ते धनंजय ॥ ७२ ॥
॥ अर्जुन उवाच ॥ नष्टो मोहः स्मृतिर्ल
ब्धा त्वत्प्रसादान्मयाऽच्युत ॥ स्थितो
ऽस्मि गतसंदेहः करिष्ये वचनं तव॥७३॥

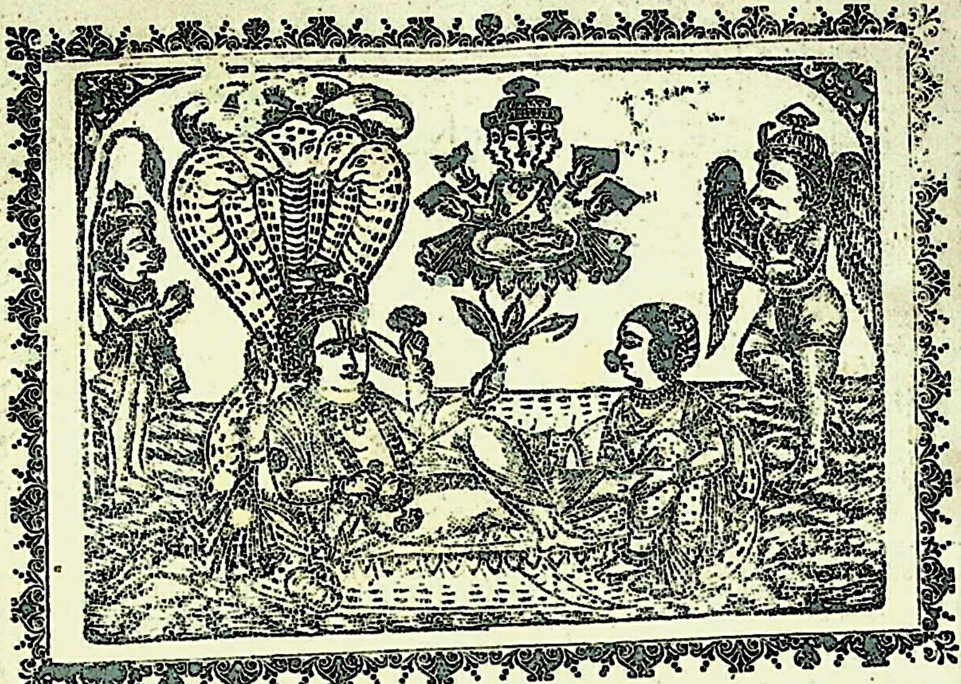
॥ संजय उवाच ॥ इत्यहं वासुदेवस्य पा
र्थस्य च महात्मनः ॥ संवादमिममश्रौष
मद्भुतं रोमहर्षणम् ॥ ७४ ॥ व्यासप्र
सादाच्छ्रुतवानेतद्गुह्यमहं परम् ॥ योगं
योगेश्वरात्कृष्णात्साक्षात्कथयतः स्वय
म् ॥ ७५ ॥ राजन्संस्मृत्यसंस्मृत्य
संवादमिममद्भुतम् ॥ केशवार्जुनयोः
पुण्यं हृष्यामि च मुहुर्मुहुः ॥ ७६ ॥ तच्च

संस्मृत्यसंस्मृत्य रूपमत्यद्भुतं हरेः ॥
विस्मयो मे महान्राजन्हृष्यामि च पुनः
पुनः ॥ ७७ ॥ यत्र योगेश्वरः कृष्णो
यत्र पार्थो धनुर्धरः ॥ तत्र श्रीर्विजयो भू
तिर्ध्रुवानीतिर्मतिर्मम ॥ ७८ ॥ ॥ इति
श्रीमद्भगवद्गीतासूपनिषत्सु ब्रह्मविद्यायां
योगशास्त्रे श्रीकृष्णार्जुनसंवादे मोक्षसं
न्यासयोगो नामाष्टादशोऽध्यायः ॥ १८ ॥

॥ इति श्रीमद्भगवद्गीता समाप्ता ॥

इदं पुस्तकं मुम्बय्यां श्रीकृष्णदासात्मज
क्षेमराजेन (खेतवाडी ७ वीं गली
खम्बाटा लैन) स्वकीये "श्रीवे-
ङ्कटेश्वर" (स्टीम्) यंत्रालये
मुद्रितम् ।
संवत् १९७१, शके १८३६.

अथ
विष्णुसहस्रनाम-
स्तोत्रम् ।

श्रीगणेशायनमः ॥ श्रीमद्वेङ्कटेशाय नमः ॥

अथ विष्णुसहस्रनामप्रारंभः ॥

यस्य स्मरणमात्रेण जन्मसंसारबन्धनात्
विमुच्यते नमस्तस्मै विष्णवे प्रभविष्णवे
॥१॥नमः समस्तभूतानामादिभूतायभूभृ
ते॥अनेकरूपरूपाय विष्णवे प्रभविष्णवे॥
॥ २ ॥ वैशंपायन उवाच ॥ ॥ श्रुत्वाधर्मा

 नशषेण पावनानि च सर्वशः ॥ युधिष्ठिरः
 शांतनवं पुनरेवाभ्यभाषत॥३॥ युधिष्ठिर
उवाच ॥ ॥ किमेकं दैवतं लोके किं वाप्येकं
परायणम् ॥ स्तुवन्तः कं कमर्चन्तः प्राप्नु
युर्मानवाः शुभम् ॥४॥ को धर्मः सर्वधर्मा
णां भवतः परमो मतः ॥ किं जपन्मुच्यते
जन्तुर्जन्मसंसारबन्धनात् ॥५॥ ॥ भीष्म
उवाच ॥ ॥ जगत्प्रभुं देवदेवमनंतं पुरुषो

तमम् ॥ स्तुवन्नामसहस्रेण पुरुषः सततो
त्थितः ॥ ६॥ तमेव चार्चयन्नित्यं भक्त्या
पुरुषमव्ययम् ॥ ध्यायन्स्तुवन्नमस्यंश्च
यजमानस्तमेव च ॥ ७ ॥ अनादिनिधनं
विष्णुं सर्वलोकमहेश्वरम् ॥ लोकाध्यक्षं स्तु
वन्नित्यं सर्वदुःखातिगो भवेत् ॥ ८ ॥ ब्रह्म
ण्यं सर्वधर्मज्ञं लोकानां कीर्तिवर्धनम् ॥ लो
कनाथं महद्भूतं सर्वभूतभवोद्भवम् ॥ ९ ॥

वि० एष मे सर्वधर्माणां धर्मोऽधिकतमो मतः॥ स०
१३१ यद्भक्त्या पुंडरीकाक्षं स्तवैरर्चेन्नरः सदा॥
॥ १० ॥ परमं यो महत्तेजः परमं यो महत्त
पः॥ परमं यो महद्ब्रह्म परमं यः परायणम्
॥११॥पवित्राणां पवित्रं यो मंगलानां च मं
गलम् ॥ दैवतं देवतानां च भूतानां योऽव्य
यः पिता ॥ १२ ॥ यतः सर्वाणि भूतानि १३१
भवंत्यादियुगागमे ॥ यस्मिंश्च प्रलयं या

न्ति पुनरेव युगक्षये ॥ १३ ॥ तस्य लोक
प्रधानस्य जगन्नाथस्य भूपतेः ॥ विष्णोर्नाम
सहस्रं मे शृणु पापभयापहम् ॥ १४ ॥ यानि
नामानि गौणानि विख्यातानि महात्म
नः ॥ ऋषिभिः परिगीतानि तानि वक्ष्या
मि भूतये ॥ १५ ॥ ऋषिर्नाम्नां सहस्रस्य
वेदव्यासो महामुनिः ॥ छंदोऽनुष्टुप् तथा
देवो भगवान्देवकीसुतः ॥ १६ ॥ विष्णुं जि

ष्णुं महाविष्णुं प्रभविष्णुं महेश्वरम्॥ अनेक
रूपदैत्यांतं नमामि पुरुषोत्तमम्॥ १७॥
अस्य श्रीविष्णोर्दिव्यसहस्रनामस्तोत्रमं
त्रस्य॥ भगवान्वेदव्यास ऋषिः॥ अनुष्टुप्
छंदः॥ श्रीकृष्णः परमात्मा श्रीमन्नाराय
णो देवता॥ अमृतांशूद्भवोभानुरिति बी
जम्॥ देवकीनंदनः स्रष्टेति शक्तिः॥ त्रि
सामासामगः सामेति हृदयम्॥ शंखभृ

मंदकीचक्रीति कीलकम् ॥ शार्ङ्गधन्वाग
दाधर इत्यस्त्रम् ॥ रथांगपाणिरक्षोभ्य
इति कवचम् ॥ उद्भवः क्षोभणो देव इति
परमो मंत्रः॥ श्रीकृष्णप्रीत्यर्थं सहस्त्रनाम
जपे विनियोगः ॥ अथ करन्यासः ॥ ॐ
उद्भवाय अंगुष्ठाभ्यां नमः ॥ ॐ क्षोभणाय
तर्जनीभ्यां नमः ॥ ॐ देवाय मध्यमाभ्यां
नमः ॥ ॐ उद्भवाय अनामिकाभ्यां नमः ॥

ॐ श्रीमणाय कनिष्ठिकाभ्यां नमः ॥ ॐ
देवाय करतलकरपृष्ठाभ्यां नमः ॥ इति
करन्यासः ॥ अथ हृदयादिषडंगन्या
सः ॥ सुव्रतः सुमुखः सूक्ष्मः ॥ ज्ञानाय
हृदयाय नमः ॥ सहस्रमूर्धा विश्वात्मा ॥
ऐश्वर्याय शिरसे स्वाहा ॥ सहस्रार्चिः सप्त
जिह्वः ॥शक्त्यै शिखायै वषट् ॥ त्रिसामा
सामगः साम बलाय कवचाय हुम् ॥

रथांगपाणिरक्षोभ्यः ॥ तेजसे नेत्राभ्यां वौषट् ॥ शार्ङ्गधन्वा गदाधरः ॥ वीर्याय अस्त्रायफट् ॥ ऋतुः सुदर्शनः कालः ॥ भूर्भुवः स्वरोम् दिग्बंधः ॥ इति हृदयादिन्यासः ॥

अथ ध्यानम् ।

ॐ क्षीरोदन्वत्प्रदेशे शुचिमणिविलसत्सैकतैमौक्तिकानां मालाक्लृप्तासनस्थः स्फटिकमणिनिभैर्मौक्तिकैर्मंडितांगः ॥ शुभ्रैर

वि० भ्रैरभ्रैरुपरिविरचितैर्मुक्तपीयूषवर्षैरानं स०
१३८ दी नः पुनीयादरिनलिनगदाशंखपाणिर्मुकुं
दः ॥ १ ॥ अथवा ॥ भूः पादौ यस्य ना
भिर्वियदसुरनिलश्चंद्रसूर्यौ च नेत्रे कर्णा
वाशाः शिरो द्यौर्मुखमपि दहनो यस्य वा
सोयमब्धिः ॥ अंतःस्थं यस्य विश्वं सुरन
रखगगोभोगिगंधर्वदैत्यैश्चित्रं रंरम्यते तं
त्रिभुवनवपुषं विष्णुमीशं नमामि ॥ २ ॥ १३४

अथवा ॥ शांताकारं भुजगशयनं पद्मनाभं
सुरेशं विश्वाधारं गगनसदृशं मेघवर्णं शु
भांगम् ॥ लक्ष्मीकांतं कमलनयनं योगि
भिर्ध्यानगम्यं वंदे विष्णुं भवभयहरं सर्व
लोकैकनाथम् ॥ ३ ॥ अथवा ॥ मेघश्यामं पी
तकौशेयवासं श्रीवत्सांकं कौस्तुभोद्भासि
तांगम् ॥ पुण्योपेतं पुंडरीकायताक्षं विष्णुं
वंदे सर्वलोकैकनाथम् ॥ ४ ॥ अथवा ॥ सशंख

वि० चक्रं सकिरीटकुंडलं सपीतवस्त्रं सरसीरुहे स०
१३९ क्षणम् ॥ सहारवक्षःस्थलकौस्तुभश्रियं
नमामि विष्णुं शिरसा चतुर्भुजम् ॥ ५ ॥
ॐ विश्वं विष्णुर्वषट्कारो भूतभव्यभवत्प्र
भुः ॥ भूतकृद्भूतभृद्भावो भूतात्मा भूतभा
वनः ॥ १ ॥ पूतात्मा परमात्मा च मुक्ता
नां परमा गतिः ॥ अव्ययः पुरुषः साक्षी १३९
क्षेत्रज्ञोऽक्षर एव च ॥ २ ॥ योगो योगविदां

नेता प्रधानपुरुषेश्वरः ॥ नारसिंहवपुः श्री
मान्केशवःपुरुषोत्तमः ॥ ३ ॥ सर्वः शर्वः
शिवः स्थाणुर्भूतादिर्निधिरव्ययः ॥ संभ
वो भावनो भर्ता प्रभवः प्रभुरीश्वरः ॥४॥
स्वयंभूः शंभुरादित्यः पुष्कराक्षो महा
स्वनः ॥ अनादिनिधनो धाता विधाता
धातुरुत्तमः ॥ ५ ॥ अप्रमेयो हृषीकेशः प
द्मनाभोऽमरप्रभुः ॥विश्वकर्मा मनुस्त्वष्टा

 स्थविष्ठः स्थविरो ध्रुवः ॥ ६ ॥ अग्राह्यः
 शाश्वतः कृष्णो लोहिताक्षः प्रतर्दनः ॥
प्रभूतस्त्रिककुब्धाम पवित्रं मंगलं परम् ॥
॥ ७ ॥ ईशानः प्राणदः प्राणो ज्येष्ठः श्रेष्ठः
प्रजापतिः ॥ हिरण्यगर्भो भूगर्भो माधवो
मधुसूदनः ॥ ८ ॥ ईश्वरो विक्रमी धन्वी
मेधावी विक्रमः क्रमः ॥ अनुत्तमो दुराधर्षः
कृतज्ञः कृतिरात्मवान् ॥ ९ ॥ सुरेशः

शरणं शर्म विश्वरेताः प्रजाभवः ॥ अहःसं
वत्सरो व्यालः प्रत्ययः सर्वदर्शनः ॥१०॥
अजः सर्वेश्वरः सिद्धः सिद्धिः सर्वादिरच्यु
तः ॥ वृषाकपिरमेयात्मा सर्वयोगविनिः
सृतः ॥ ११ ॥ वसुर्वसुमनाः सत्यः समा
त्मा संमितः समः ॥ अमोघः पुंडरीका
क्षो वृषकर्मा वृषाकृतिः॥ १२ ॥ रुद्रो बहु
शिरा बभ्रुर्विश्वयोनिः शुचिश्रवाः॥ अमृतः

शाश्वतः स्थाणुर्वरारोहो महातपाः॥ १३॥
सर्वगः सर्वविद्भानुर्विष्वक्सेनो जनार्दनः॥
वेदो वेदविद्व्यंगो वेदांगो वेदवित्क
विः ॥ १४ ॥ लोकाध्यक्षः सुराध्यक्षो
धर्माध्यक्षः कृताकृतः ॥ चतुरात्मा च
तुर्व्यूहश्चतुर्दंष्ट्रश्चतुर्भुजः ॥ १५ ॥ भ्रा
जिष्णुर्भोजनं भोक्ता सहिष्णुर्जगदादि
जः॥ अनघो विजयो जेता विश्वयोनिः

१३७

पुनर्वसुः ॥ १६ ॥ उपेंद्रो वामनः प्रांशुर
मोघः शुचिरूर्जितः ॥ अतींद्रः संग्रहः स
र्गो धृतात्मा नियमो यमः ॥ १७ ॥ वेद्यो
वैद्यः सदा योगी वीरहा माधवो मधुः ॥
अतींद्रियो महामायो महोत्साहो महाब
लः ॥ १८ ॥ महाबुद्धिर्महावीर्यो महाश
क्तिर्महाद्युतिः ॥ अनिर्देश्यवपुः श्रीमान्नमे
यात्मा महाद्रिधृक् ॥ १९ ॥ महेष्वासो

महीभर्ता श्रीनिवासः सतांगतिः ॥ अनि
रुद्धः सुरानंदो गोविंदो गोविदांपतिः ॥
॥ २० ॥ मरीचिर्दमनो हंसः सुपर्णो भु
जगोत्तमः ॥ हिरण्यनाभः सुतपाः पद्मना
भः प्रजापतिः ॥ २१ ॥ अमृत्युः सर्वदृक्
सिंहः संधाता संधिमान्स्थिरः ॥ अजो
दुर्मर्षणः शास्ता विश्रुतात्मा सुरारिहा ॥
॥ २२ ॥ गुरुर्गुरुतमो धाम सत्यः सत्य

पराक्रमः ॥ निमिषोऽनिमिषः स्त्रग्वी वाच
स्पतिरुदारधीः ॥ २३ ॥ अग्रणीर्ग्रामणीः
श्रीमान्न्यायो नेता समीरणः ॥ सहस्रमू
र्द्धा विश्वात्मा सहस्राक्षः सहस्रपात् ॥
॥ २४ ॥ आवर्तनो निवृत्तात्मा संवृतः
संप्रमर्दनः ॥ अहः संवर्तको वह्निरनिलो ध
रणीधरः॥ २५ ॥ सुप्रसादः प्रसन्नात्मा वि
श्वधृग्विश्वभुग्विभुः ॥ सत्कर्ता सत्कृतिः

वि० साधुर्जह्नुर्नारायणो नरः ॥ २६ ॥ असंख्ये स०
१३९ योऽप्रमेयात्मा विशिष्टः शिष्टकृच्छुचिः ॥
सिद्धार्थः सिद्धसंकल्पः सिद्धिदः सिद्धि
साधनः ॥ २७ ॥ वृषाही वृषभो विष्णु
र्वृषपर्वा वृषोदरः ॥ वर्द्धनो वर्द्धमानश्च वि
विक्तः श्रुतिसागरः॥२८ ॥सुभुजोदुर्धरोवा
ग्मी महेन्द्रो वसुदो वसुः ॥नैकरूपोबृहद्रूपः १३९
शिपिविष्टः प्रकाशनः ॥ २९ ॥ ओजस्ते

जो द्युतिधरः प्रकाशात्मा प्रतापनः ॥ ऋ
द्धः स्पष्टाक्षरो मंत्रश्चंद्रांशुर्भास्करद्युतिः ॥
॥ ३० ॥ अमृतांशूद्भवो भानुः शशबिंदुःसु
रेश्वरः ॥ औषधं जगतःसेतुःसत्यधर्मपरा
क्रमः॥३१॥भूतभव्यभवन्नाथः पवनः पाव
नोनलः ॥ कामहा कामकृत्कांतः कामः
कामप्रदः प्रभुः॥ ३२ ॥ युगादिकृद्युगावर्तो
नैकमायो महाशनः ॥ अदृश्यो व्यक्तरूप

श्च सहस्रजिदनंतजित् ॥ ३३ ॥ इष्टो विशि
ष्टः शिष्टेष्टः शिखंडी नहुषो वृषः ॥ क्रोधहा
क्रोधकृत्कर्ता विश्वबाहुर्महीधरः ॥ ३४ ॥
अच्युतःप्रथितःप्राणः प्राणदो वासवानुजः
अपांनिधिरधिष्ठानमप्रमत्तः प्रतिष्ठितः ॥
॥ ३५ ॥स्कंदः स्कंदधरो धुर्यो वरदो वायु
वाहनः ॥ वासुदेवो बृहद्भानुरादिदेवःपुरंद
रः॥३६ ॥ अशोकस्तारणस्तारः शूरः शौ

रिर्अनीश्वरः॥अनुकूलः शतावर्त्तः पद्मी पद्म
निभेक्षणः ॥ ३७ ॥पद्मनाभोऽरविंदाक्षः प
द्मगर्भः शरीरभृत् ॥ महर्द्धिर्ऋद्धो वृद्धात्मा
महाक्षो गरुडध्वजः ॥ ३८॥ अतुलःशरभो
भीमः समयज्ञो हविर्हरिः॥ सर्वलक्षणलक्ष
ण्यो लक्ष्मीवान्समितिंजयः ॥ ३९ ॥ विक्ष
रो रोहितो मार्गो हेतुर्दामोदरः सहः॥ मही
धरो महाभागो वेगवानमिताशनः ॥४० ॥

वि० उद्भवः क्षोभणो देवः श्रीगर्भः परमेश्वरः॥ स०
१४१ करणं कारणं कर्त्ता विकर्त्ता गहनो गुहः॥
॥ ४१ ॥ व्यवसायो व्यवस्थानः संस्थानः
स्थानदो ध्रुवः॥ परर्द्धिः परमः स्पष्टस्तुष्टः
पुष्टः शुभेक्षणः॥ ४२ ॥ रामो विरामो विर
जो मार्गो नेयो नयोऽनयः॥ वीरः शक्ति
मतां श्रेष्ठो धर्मो धर्मविदुत्तमः॥४३॥ वैकुं १४१
ठः पुरुषः प्राणः प्राणदः प्रणवः पृथुः॥

हिरण्यगर्भः शत्रुघ्नो व्याप्तो वायुरधोक्षजः।
॥४४॥ ऋतुः सुदर्शनः कालः परमेष्ठी परि
ग्रहः ॥ उग्रः संवत्सरो दक्षो विश्रामो
विश्वदक्षिणः ॥ ४५ ॥ विस्तारः स्थावरः
स्थाणुः प्रमाणं बीजमव्ययम् ॥ अ
र्थोऽनर्थो महाकोशो महाभोगो महाधनः
॥ ४६ ॥ अनिर्विण्णः स्थविष्ठो भूर्धर्मयूपो
महामखः॥ नक्षत्रनेमिर्नक्षत्री क्षमः क्षामः

समीहनः॥४७॥यज्ञ इज्यो महेज्यश्च क-
 तुः सत्रं सतां गतिः॥सर्वदर्शी विमुक्तात्मा
सर्वज्ञो ज्ञानमुत्तमम्॥४८॥सुव्रतः सुमुखः
सूक्ष्मः सुघोषः सुखदः सुहृत ॥ मनोहरो
जितक्रोधो वीरबाहुर्विदारणः ॥४९॥ स्वा
पनः स्ववशो व्यापी नैकात्मा नैककर्म
कृत्॥वत्सरो वत्सलो वत्सी रत्नगर्भो धने
श्वरः ॥५०॥ धर्मगुब्धर्मकृद्धर्मी सदसत्क्ष

रमक्षरम् ॥ अविज्ञाता सहस्रांशुर्विधाता
कृतलक्षणः ॥ ५१ ॥ गभस्तिनेमिः स
त्त्वस्थः सिंहो भूतमहेश्वरः ॥ आदिदेवो
महादेवो देवेशो देवभृद्गुरुः ॥ ५२ ॥ उत्त
रो गोपतिर्गोप्ता ज्ञानगम्यः पुरातनः ॥ श
रीरभूतभृद्भोक्ता कपीन्द्रो भूरिदक्षिणः ॥
॥ ५३ ॥ सोमपोऽमृतपःसोमः पुरुजित्पुरु
सात्तमः॥विनयो जयःसत्यसंधो दाशार्हः

वि० सात्वतां पतिः ॥५४॥ जीवो विनयिता सा स०
१४३ क्षी मुकुंदोऽमितविक्रमः ॥ अंभोनिधिरनं
तात्मा महोदधिशयोंतकः ॥५५॥ अजो म
हार्हः स्वभाव्यो जितामित्रः प्रमोदनः ॥
आनंदो नंदनो नंदः सत्यधर्मा त्रिविक्रमः
॥ ५६ ॥ महर्षिः कपिलाचार्यः कृतज्ञो मेदि
नीपतिः ॥ त्रिपदस्त्रिदशाध्यक्षो महाशृंगः
कृतांतकृत् ॥५७॥ महावराहो गोविंदः सुषे १४३

णः कनकांगदी ॥ गुह्यो गभीरो गहनो गुप्त
श्चक्रगदाधरः ॥ ५८ ॥ वेधाःस्वांगोऽजितः
कृष्णो दृढःसंकर्षणोऽच्युतः ॥ वरुणो वारु
णो वृक्ष पुष्कराक्षो महामनाः ॥ ५९ ॥
भगवान्भगहा नंदी वनमाली हलायुधः ॥
आदित्यो ज्योतिरादित्यः सहिष्णुर्गति
सत्तमः ॥ ६० ॥ सुधन्वा खंडपरशुर्दारु
णो द्रविणप्रदः ॥ दिवस्पृक्सर्वदृग्व्यासो

वि० वाचस्पतिरयोनिजः ॥ ६१ ॥ त्रिसामा स०
१४४ सामगः साम निर्वाणं भेषजं भिषक्
संन्यासकृच्छमःशांतो निष्ठा शांतिः परा
यणः ॥ ६२ ॥ शुभांगः शांतिदः स्रष्टा कु
मुदः कुवलेशयः ॥ गोहितो गोपतिर्गोप्ता
वृषभाक्षो वृषप्रियः ॥ ६३ ॥ अनिवर्ती नि १४७
वृत्तात्मा संक्षेप्ता क्षेमकृच्छिवः ॥ श्रीवत्स
वक्षाः श्रीवासः श्रीपतिः श्रीमतांवरः

॥ ६४ ॥ श्रीदः श्रीशः श्रीनिवासः श्रीनिधिः श्रीविभावनः ॥ श्रीधरः श्रीकरः श्रेयः श्रीमाँल्लोकत्रयाश्रयः ॥ ६५ ॥ स्वक्षः स्वंगः शतानंदो नंदिर्ज्योतिर्गणेश्वरः ॥ विजितात्मा विधेयात्मा सत्कीर्तिश्छिन्नसंशयः ॥६६॥ उदीर्णःसर्वतश्चक्षुरनीशः शाश्वतः स्थिरः॥ भूशयो भूषणो भूतिर्विशोकः शोकनाशनः ॥ ६७ ॥ अर्चिष्मानर्चितः

वि० कुंभो विशुद्धात्मा विशोधनः ॥ अनिरुद्धो स०
१४९ ऽप्रतिरथः प्रद्युम्नोऽमितविक्रमः ॥ ६८ ॥
कालनेमिनिहा वीरः शौरिः शूरजनेश्व
रः ॥ त्रिलोकात्मा त्रिलोकेशः केशवः के
शिहा हरिः॥६९॥कामदेवः कामपालः का
मी कांतः कृतागमः॥ अनिर्देश्यवपुर्विष्णु
र्वीरोऽनंतो धनंजयः ॥ ७० ॥ ब्रह्मण्यो ब्र १४९
ह्मकृद्ब्रह्मा ब्रह्म ब्रह्मविवर्धनः ॥ ब्रह्मविद्ब्रा

ह्मणो ब्रह्मी ब्रह्मज्ञो ब्राह्मणप्रियः ॥ ७१ ॥
महाक्रमो महाकर्मा महातेजा महोरगः ॥
महाक्रतुर्महायज्वा महायज्ञो महाहविः
॥७२॥स्तव्यःस्तवप्रियःस्तोत्रं स्तुतिःस्तो
ता रणप्रियः ॥ पूर्णःपूरयितापुण्यः पुण्यकी
र्तिरनामयः ॥७३॥मनोजवस्तीर्थकरो वसु
रेता वसुप्रदः॥वसुप्रदो वासुदेवो वसुर्वसुम
ना हविः॥७४॥सद्गतिः सत्कृतिः सत्ता स

वि० द्भूतिःसत्परायणः ॥ शूरसेनो यदुश्रेष्ठः स स०
१४६ न्निवासःसुयामुनः ॥ ७५॥ भूतावासो वासु
देवः सर्वासुनिलयोऽनलः ॥ दर्पहा दर्पदो
दृप्तोदुर्धरोऽथापराजितः ॥७६॥ विश्वमूर्ति
र्महामूर्तिर्दीप्तमूर्तिरमूर्तिमान् ॥ अनेकमू
र्तिरव्यक्तः शतमूर्तिः शतानन ॥ ७७ ॥
एको नैकः सवः कः किं यत्तत्पदमनुत्त १४६
मम् ॥ लोकबंधुर्लोकनाथो माधवो भक्त

वत्सलः ॥ ७८ ॥ सुवर्णवर्णो हेमांगो वरां
गश्चंदनांगदी ॥ वीरहा विषमः शून्यो घृ
ताशीरचलश्चलः ॥ ७९ ॥ अमानी मा
नदो मान्यो लोकस्वामी त्रिलोकधृक् ॥
सुमेधा मेधजो धन्यः सत्यमेधा धराध
रः ॥ ८० ॥ तेजो वृषो द्युतिधरः सर्वशस्त्र
भृतांवरः ॥ प्रग्रहो निग्रहो व्यग्रो नैक
शृंगो गदाग्रजः ॥ ८१ ॥ चतुर्मूर्तिश्चतुर्बा

वि० हुश्चतुर्व्यूहश्चतुर्गतिः ॥ चतुरात्मा चतुर्भा स०
१४७ वश्चतुर्वेदविदेकपात् ॥ ८२ ॥ समावर्तो नि
वृत्तात्मा दुर्जयो दुरतिक्रमः ॥ दुर्लभो दुर्ग
मो दुर्गो दुरावासो दुरारिहा ॥ ८३ ॥ शु
भांगो लोकसारंगः सुतंतुस्तंतुवर्धनः ॥
इंद्रकर्मा महाकर्मा कृतकर्मा कृतागमः ॥
॥ ८४ ॥ उद्भवः सुंदरः सुंदो रत्ननाभः सु १४७
लोचनः ॥ अर्को वाजसनः शृंगी जयंतः स

र्वविजयी ॥८५॥ सुवर्णबिन्दुरक्षोभ्यः सर्व
वागीश्वरेश्वरः ॥ महाह्रदो महागर्तो महा
भूतो महानिधिः ॥८६॥ कुमुदः कुंदरः कुं
दः पर्जन्यः पावनोनिलः ॥ अमृतांशोमृत
वपुः सर्वज्ञः सर्वतोमुखः ॥८७॥ सुलभः सु
व्रतः सिद्धः शत्रुजिच्छत्रुतापनः ॥ न्यग्रो
धोदुंबरोश्वत्थश्चाणूरांध्रनिषूदनः ॥८८॥
सहस्रार्चिः सप्तजिह्वः सप्तैधाः सप्तवाह

 न:॥ अमूर्तिरनघोऽचिंत्यो भयकृद्भयनाश
 न:॥ ८९ ॥अणुर्बृहत्कृश:स्थूलो गुणभृन्नि
र्गुणो महान् ॥ अधृत: स्वधृत:स्वास्य:प्रा
ग्वंशो वंशवर्धन:॥९०॥भारभृत्कथितो यो
गी योगीश: सर्वकामद:॥ आश्रम:श्रमण:
क्षाम: सुपर्णो वायुवाहन:॥९१॥धनुर्द्धरो ध
नुर्वेदो दंडो दमयिता दम: ॥ अपराजित:
सर्वसहो नियंता नियमो यम: ॥ ९२ ॥

सत्त्ववान्सात्त्विकः सत्यः सत्यधर्मपराय
णः ॥ अभिप्रायः प्रियार्होऽर्हः प्रियकृत्प्रीति
वर्द्धनः ॥ ९३॥ विहायसगतिर्ज्योतिः सुरु
चिर्हुतभुग्विभुः॥ रविर्विरोचनः सूर्यः सवि
ता रविलोचनः ॥९४॥ अनंतो हुतभुग्भो
क्ता सुखदो नैकजोऽग्रजः॥ अनिर्विण्णः स
दामर्षी लोकाधिष्ठानमद्भुतः ॥ ९५ ॥ स
नात्सनातनतमः कपिलः कपिरव्ययः ॥

वि० स्वस्तिदः स्वस्तिकृत्स्वस्ति स्वस्तिभुक् स०
१४९ स्वस्तिदक्षिणः ॥९६॥ अरौद्रः कुण्डली च
क्री विक्रम्यूर्जितशासनः ॥ शब्दातिगः श
ब्दसहः शिशिरः शर्वरीकरः ॥९७॥ अक्रूरः
पेशलो दक्षो दक्षिणः क्षमिणां वरः ॥ विद्वत्त
मो वीतभयः पुण्यश्रवणकीर्तनः ॥९८॥ उ
त्तारणो दुष्कृतिहा पुण्यो दुःस्वप्ननाशनः ॥ १४५
वीरहा रक्षणः संतो जीवनः पर्यवस्थितः ॥

॥९९॥ अनंतरूपोऽनंतश्रीर्जितमन्युर्भया
पहः॥ चतुरस्रो गभीरात्मा विदिशो व्यादि
शो दिशः ॥१००॥ अनादिर्भूर्भुवो लक्ष्मीः
सुवीरो रुचिरांगदः॥ जननो जनजन्मादि
र्भीमो भीमपराक्रमः ॥१०१॥ आधारनि
लयो धाता पुष्पहासः प्रजागरः ॥ ऊर्ध्वगः
सत्पथाचारः प्राणदः प्रणवः पणः ॥ २ ॥
प्रमाणं प्राणनिलयः प्राणभृत्प्राणजीवनः॥

वि० तत्त्वं तत्त्वविदेकात्मा जन्ममृत्युजराति स०
१६० गः ॥३॥ भूर्भुवः स्वस्तरुस्तारः सविता प्र
पितामहः ॥ यज्ञो यज्ञपतिर्यज्वा यज्ञाङ्गो
यज्ञवाहनः ॥ ४ ॥ यज्ञभृद्यज्ञकृद्यज्ञी यज्ञ
भुग्यज्ञसाधनः ॥ यज्ञांतकृद्यज्ञगुह्यमन्नम
न्नाद एव च ॥५॥ आत्मयोनिः स्वयंजातो
वैखानः सामगायनः ॥ देवकीनंदनः स्रष्टा १६०
क्षितीशः पापनाशनः ॥६॥ शंखभृन्नंदकी

चक्री शार्ङ्गधन्वा गदाधरः ॥ रथांगपाणिर
क्षोभ्यः सर्वप्रहरणायुधः ॥७॥ सर्वप्रहरणा
युध ॐ नम इति ॥ इतीदं कीर्तनीयस्यके
शवस्य महात्मनः॥नाम्नांसहस्त्रं दिव्याना
मशेषण प्रकीर्तितम्॥८॥य इदं शृणुयान्नि
त्यं यश्चापि परिकीर्तयेत् ॥ नाशुभं प्राप्नु
यात्किंचित्सोऽमुत्रेह च मानवः ॥ ९ ॥
वेदांतगो ब्राह्मणः स्यात्क्षत्रियो विजयी

भवेत् ॥ वैश्यो धनसमृद्धः स्याच्छूद्रः सु
खमवाप्नुयात् ॥ ११० ॥ धर्मार्थी प्राप्नु
याद्धर्ममर्थार्थी चार्थमाप्नुयात् ॥ कामान
वाप्नुयात्कामी प्रजार्थी प्राप्नुयात्प्रजाः ॥
॥ ११ ॥ भक्तिमान्यः सदोत्थाय शुचि
स्तद्गतमानसः ॥ सहस्रं वासुदेवस्यनाम्ना
मेतत्प्रकीर्तयेत् ॥ १२ ॥ यशः प्राप्नोति वि
पुलं ज्ञातिप्राधान्यमेव च ॥ अचलां श्रिय

प्राप्नोति श्रेयः प्राप्नोत्यनुत्तमम् ॥ १३ ॥
न भयं क्वचिदाप्नोति वीर्यं तेजश्च विंद
ति ॥ भवत्यरोगो द्युतिमान्बलरूपगुणा
न्वितः॥ १४ ॥ रोगार्तो मुच्यते रोगा
द्बद्धो मुच्येत बंधनात् ॥ भयान्मुच्येत भी
तस्तु मुच्येतापन्न आपदः ॥ १५ ॥ दु
र्गाण्यतितरत्याशु पुरुषः पुरुषोत्तमम् ॥
स्तुवन्नामसहस्रेण नित्यंभक्तिसमन्वितः ॥

वि० ॥१६॥ वासुदेवाश्रयो मर्त्यो वासुदेवपरा स०
१५२ यणः॥सर्वपापविशुद्धात्मा याति ब्रह्म स
नातनम् ॥ १७ ॥ न वासुदेवभक्तानाम
शुभं विद्यते क्वचित् ॥ जन्ममृत्युजराव्या
धिभयं नैवोपजायते ॥ १८ ॥ इमं स्तवम
धीयानः श्रद्धाभक्तिसमन्वितः ॥ युज्येता
त्मा सुखक्षांतिश्रीधृतिस्मृतिकीर्तिभिः ॥ १५२
॥ १९ ॥ न क्रोधो न च मात्सर्यं न लोभो

नाशुभा मतिः ॥ भवंति कृतपुण्यानां भ
क्तानां पुरुषोत्तमे ॥ १२० ॥ द्यौः सचंद्रा
र्कनक्षत्रा खं दिशो भूर्महोदधिः ॥वासुदेव
स्य वीर्येण विधृतानि महात्मनः॥ २१ ॥
ससुरासुरगंधर्वं सयक्षोरगराक्षसम् ॥
जगद्वशे वर्ततेदं कृष्णस्य सचराचरम् ॥
॥ २२ ॥ इंद्रियाणि मनो बुद्धिः सत्त्वं ते
जो बलं धृतिः ॥ वासुदेवात्मकान्याहुः

वि० क्षेत्रं क्षेत्रज्ञ एव च ॥ २३ ॥ सर्वागमा स०
१६३ नामाचारः प्रथमं परिकल्पते ॥ आचारप्र
भवो धर्मो धर्मस्य प्रभुरच्युतः ॥ २४ ॥
ऋषयः पितरो देवा महाभूतानि धातवः॥
जंगमाजंगमं चेदं जगन्नारायणोद्भवम् ॥
॥ २५ ॥ योगो ज्ञानं तथा सांख्यं विद्याः
शिल्पादिकर्म च ॥ वेदाः शास्त्राणि विज्ञा १६३
नमेतत्सर्वं जनार्दनात् ॥ २६ ॥ एको विष्णु

महद्भूतं पृथग्भूतान्यनेकशः ॥ त्रींल्लोका
न्व्याप्य भूतात्मा भुंक्ते विश्वभुगव्ययः ॥
॥ २७ ॥ इमं स्तवं भगवतोविष्णोर्व्यासेन
कीर्तितम् ॥ पठेद्य इच्छेत्पुरुषः श्रेयः प्राप्तुं
सुखानि च॥२८॥विश्वेश्वरमजं देवं जगतः
प्रभवाप्ययम् ॥ भजंति ये पुष्कराक्षं न ते
यांति पराभवम् ॥ २९ ॥ अर्जुन उवाच ॥
पद्मपत्रविशालाक्ष पद्मनाभ सुरोत्तम ॥

 भक्तानामनुरक्तानां त्राता भव जनार्दन ॥
 ॥१३०॥ श्रीभगवानुवाच ॥ यो मां नाम
सहस्रेण स्तोतुमिच्छति पांडव ॥सोहमेके
न श्लोकेन स्तुत एव न संशयः॥३१॥नमो
स्त्वनंताय सहस्रमूर्तये सहस्रपादाक्षिशि
रोरुबाहवे ॥ सहस्रनाम्ने पुरुषाय शाश्वते
सहस्रकोटीयुगधारिणे नमः ॥ ३२॥ नमः
कमलनाभाय नमस्ते जलशायिने ॥ नम

स्ते केशवानंत वासुदेव नमोस्तु ते ॥३३॥
वासनाद्वासुदेवस्य वासितं भुवनत्रयम् ॥
सर्वभूतनिवासोसि वासुदेव नमोस्तु ते ॥
॥ ३४ ॥ नमो ब्रह्मण्यदेवाय गोब्राह्मणहि
ताय च ॥ जगद्धिताय कृष्णाय गोविंदाय
नमोनमः ॥ ३५ ॥ आकाशात्पतितं तोयं
यथा गच्छति सागरम् ॥ सर्वदेवनमस्का
रः केशवं प्रतिगच्छति ॥३६॥ एष निष्कं

वि० टकः पंथा यत्र संपूज्यते हरिः ॥ कुपथं तं स०
१६६ विजानीयाद्गोविंदरहितागमम् ॥ ३७ ॥
सर्ववेदेषु यत्पुण्यं सर्वतीर्थेषु यत्फलम् ॥
तत्फलं समवाप्नोति स्तुत्वा देवं जनार्दनम्
॥ ३८॥ यो नरः पठते नित्यं त्रिकालं केश
वालये ॥ द्विकालमेककालं वा क्रूरं सर्वं व्य
पोहति॥३९॥ दह्यंते रिपवस्तस्य सौम्याः १६६
सर्वे सदा ग्रहाः॥ विलीयंते च पापानि स्तवे

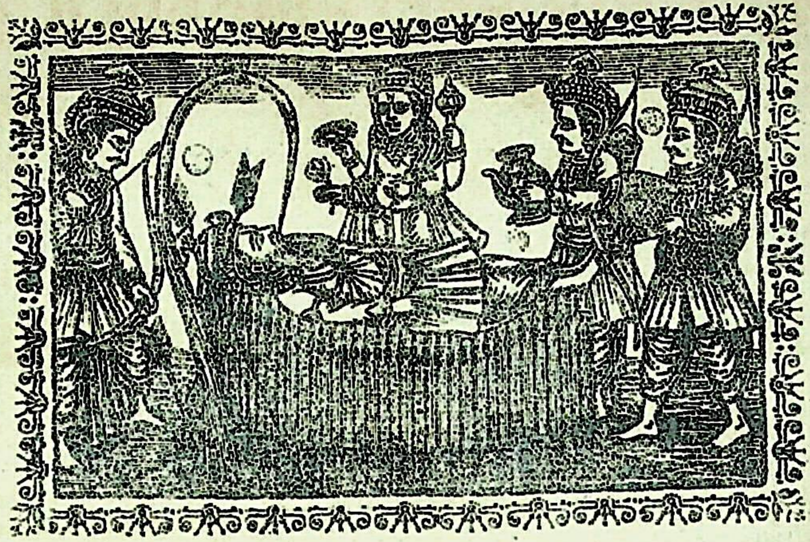
हास्मिन्प्रकीर्तिते ॥ १४० ॥ येन ध्यातः श्रुतो
येन येनायं पठितः स्तवः ॥ दत्तानि सर्वदाना
नि सुराः सर्वे समर्चिताः ॥ ४१ ॥ इह लोके
परे वापि न भयं विद्यते क्वचित् ॥ नाम्नां सह
स्रं योऽधीते द्वादश्यां मम सन्निधौ ॥ ४२ ॥ स
निर्दहति पापानि कल्पकोटिशतानि च ॥
अश्वत्थसन्निधौ पार्थ कृत्वा मनसि केशव
म् ॥ ४३ ॥ पठेन्नामसहस्रं तु गवां कोटिफलं

लभेत् ॥ शिवालये पठेन्नित्यं तुलसीवनसं
स्थितः॥४४॥नरो मुक्तिमवाप्नोति चक्रपा
णेर्वचो यथा ॥ ब्रह्महत्यादिकं पापं सर्वं सं
द्यो विनश्यति ॥४५॥इति श्रीमन्महाभार
तेशतसाहस्र्यांसंहितायांवैयासिक्यामानु
शासनिके पर्वणि दानधर्मे भीष्मयुधिष्ठि
रसंवादे श्रीविष्णोर्दिव्यसहस्रनामस्तोत्रं
संपूर्णम् ॥ ॥ श्रीकृष्णार्पणमस्तु ॥ ॥

अथ

भीष्मस्तवराज-

स्तोत्रम् ।

श्रीगणेशाय नमः ॥ ॥ अथ भीष्मस्तव
राजप्रारंभः॥ ॥ जनमेजय उवाच ॥ शर
तल्पे शयानस्तु भारतानां पितामहः॥ क
थमुत्सृष्टवान्देहं कं च योगमधारयत् ॥
॥ १ ॥ वैशंपायन उवाच ॥ ॥ शृणुष्वाव
हितो राजञ्छुचिर्भूत्वा समाहितः ॥ भी
ष्मस्य कुरुशार्दूल देहोत्सर्गं महात्मनः ॥
॥ २ ॥ निवृत्तमात्रे त्वयने उत्तरे वै दिवा

करे॥समावेशयदात्मानमात्मन्येव समा
हितः॥३॥ शुक्लपक्षस्य चाष्टम्यां माघमा
सस्य पार्थिव॥प्राजापत्ये च नक्षत्रे मध्यं
प्राप्ते दिवाकरे ॥ ४ ॥ विकीर्णांशुरिवादि
त्यो भीष्मः शरशतैश्चितः॥ शुशुभे परया
लक्ष्म्या वृतो ब्राह्मणसत्तमैः ॥ ५ ॥ व्या
सेन वेदविदुषा नारदेन सुरर्षिणा ॥ देवरा १६८
तेन वात्स्येन तथा तेन सुमंतुना ॥ ६ ॥

तथा जैमिनिना चैव पैलेन च महात्मना॥
शांडिल्यदेवलाभ्यां च मैत्रेयेण च धीम
ता ॥ ७॥ असितेन वसिष्ठेन कौशिकेन
महात्मना ॥ हारीतरोमशाभ्यां च तथा
त्रेयेण धीमता ॥ ८ ॥ बृहस्पतिश्च शुक्रश्च
च्यवनश्च महामुनिः ॥ सनत्कुमारः
कपिलो वाल्मीकिस्तुंबुरुः कुरुः ॥९ ॥ मौ
द्गल्यो भार्गवो रामस्तृणबिंदुर्महामुनिः ॥

वि० पिप्पलादश्च वायुश्च संवर्त्तः पुलहः क्रचः ॥ स्त०
१५९ ॥१०॥कश्यपश्च पुलस्त्य श्चक्रतुर्दक्षः परा
शरः॥ मरीचिरंगिराः कण्वो गौतमो गाल
वो मुनिः॥११॥धौम्यो विमांडो मांडव्यो
धौम्रः कृष्णोऽनुभौतिकः ॥ उलूकः परमो
विप्रो मार्कंडेयो महामुनिः ॥१२॥ भास्क
रः पूरणः कृष्णः सूतः परमधार्मिकः ॥ १५९
शैब्येन याज्ञवल्क्येन शंखेन लिखितेन

च॥ १३ ॥एतैश्चान्यैर्मुनिगणैर्महाभागैर्महा
त्मभिः ॥ श्रद्धादमपुरस्कारैर्वृतश्चंद्र इव
ग्रहैः ॥ १४ ॥ भीष्मस्तु पुरुषव्याघ्र कर्म
णा मनसा गिरा ॥ शरतल्पगतः कृष्णं
प्रदध्यौ प्रांजलिः शुचिः ॥ १५ ॥ स्वरेण
हृष्टपुष्टेन तुष्टाव मधुसूदनम् ॥योगेश्वरं प
द्मनाभं विष्णुं जिष्णुं जगत्प्रभुम्॥ १६ ॥कृ
तांजलिः शुचिर्भूत्वा वाग्विदां प्रवरप्रभुः ॥

वि० भीष्मःपरमधर्मात्मा वासुदेवमथास्तुवत् स्त०
१६० ॥ १७ ॥ भीष्म उवाच ॥ ॥ आरिराध
यिषुः कृष्णं वाचं जिगदिषाम्यहम् ॥ तया
व्याससमासिन्या प्रीयतां पुरुषोत्तमः ॥
॥१८॥ शुचिं शुचिषदं हंसं तत्पदं परमे
ष्ठिनम् ॥ युक्त्वा सर्वात्मनात्मानं तं प्रपद्ये १६०
प्रजापतिम् ॥ १९ ॥ अनाद्यं तत्परं
ब्रह्म न देवा नर्षयो विदुः ॥ एकोयं भ

गवान्देवो धाता नारायणो हरिः ॥ २० ॥
नारायणादृषिगणास्तथा सिद्धमहोरगाः ॥
देवा देवर्षयश्चैवतं विदुःपरमव्ययम्॥२१॥
देवदानवगंधर्वा यक्षराक्षसपन्नगाः ॥ यं
न जानंति को ह्येष कुतो वा भगवानि
ति ॥ २२ ॥ यस्मान्विश्वानि भूतानि
तिष्ठंति च विशंति च ॥ गुणभूतानि
भतेशे सूत्रे मणिगणा इव ॥ २३ ॥ यस्मि

भी० न्नित्ये तते तंतौ दृढे स्नगिव तिष्ठति ॥ स्त०
१६१ सदसद्ग्रथितं विश्वं विश्वगे विश्वकर्म
णि ॥ २४ ॥ हरिं सहस्रशिरसं सहस्रच
रणेक्षणम् ॥ सहस्रबाहुमुकुटं सहस्रवद
नोज्ज्वलम् ॥ २५ ॥ प्राहुर्नारायणं देवं यं
विश्वस्य परायणम् ॥ अणीयसामणीयां
सं स्थविष्ठं च स्थवीयसाम् ॥ २६ ॥ ग १६१
रीयसां गरिष्ठं च श्रेष्ठं च श्रेयसाम

पि ॥ यं वाकेष्वनुवाकेषु निषत्सूपनिषत्सु च ॥ २७ ॥ गृणंति सर्वकर्माणं सत्यं सत्येषु सामसु ॥ चतुर्भिश्चतुरात्मानं सत्वस्थं सात्वतां पतिम्॥२८॥ यं दिव्यैर्देवमर्चंति गुह्यैः परमनामभिः ॥यस्मिन्नित्यं तपस्तप्तं यदंगेष्वनुतिष्ठति॥ २९ ॥ सर्वात्मा सर्ववित्सर्वःसर्वगः सर्वभावनः ॥ यं देवं देवकी देवी वसुदेवादजीजनत् ॥ ३० ॥

भौमस्यब्रह्मणोगुप्त्यै दीप्तमग्निमिवारणिः॥
यामनन्यो व्यपेताशीरात्मानं वीतकल्म
षम् ॥३१॥इष्ट्वाऽऽनंत्यायगोविंदं पश्यत्या
त्मानमात्मनि ॥ अतिवाय्विंद्रकर्माणम
तिसूर्याग्नितेजसम् ॥३२॥ अतिबुद्धींद्रिया
त्मानं तं प्रपद्ये प्रजापतिम् ॥ पुराणं पुरुषं
प्रोक्तंब्रह्मप्रोक्तं युगादिषु॥३३॥क्षये संकर्ष
णं प्रोक्तं तमुपास्यमुपास्महे ॥ यमेकं बहु

धात्मानं प्रादुर्भूतमधोक्षजम्॥ ३४॥नान्य
भक्ताः क्रियावंतो यजंते सर्वकामदम् ॥
यं प्राहुर्जगतः कोशं यस्मिन्सन्निहिताः
प्रजाः ॥ ३५ ॥ यस्मिँल्लोकाः स्फुरंतीमे
जले शकुनयो यथा ॥ ऋतमेकाक्षरं ब्रह्म
यत्तत्सदसतः परम् ॥३६॥ अनादिमध्यप
र्यंतं न देवा नर्षयो विदुः ॥ यं सुरासुर
गंधर्वाः ससिद्धर्षिमहोरगाः ॥३७॥ प्रयात

भी० नित्यमर्चंति परमं दुःखभेषजम् ॥ अनादि स्त०
१६३ निधनं देवमात्मयोनिं सनातनम् ॥ ३८॥
अप्रतर्क्यमविज्ञेयं हरिं नारायणं प्रभुम् ॥
यं वै विश्वस्य कर्तारं जगतस्तस्थुषांपति
म् ॥ ३९ ॥ वदंति जगतोऽध्यक्षमक्षरं परमं
पदम् ॥ हिरण्यवर्णों यो गर्भोऽदितेर्दैत्यानि
षूदनः ॥ ४० ॥ एको द्वादशधा जज्ञे १६३
तस्मै सूर्यात्मने नमः ॥ ४१ ॥ शुक्ले देवा

न्पितॄन्कृष्णे तर्पयत्यमृतेन यः ॥ यश्च
राजा द्विजातीनां तस्मै सोमात्मने न
मः ॥ ४२ ॥ महतस्तमसः पारे पुरुषं ह्य
तितेजसम् ॥ यं ज्ञात्वा मृत्युमत्ये
ति तस्मै ज्ञेयात्मने नमः ॥ ४३ ॥ यं बृहं
तं बृहत्युक्थं यमिनो यं महाध्वरे ॥ यं विप्र
संघा गायंति तस्मै वेदात्मने नमः ॥४४॥
ऋग्यजुःसामाथर्वाणं दशार्धं हविरात्मक

०स्त मू ॥ यं सप्ततंतुं तन्वंति तस्मै यज्ञात्मने भी०
१६४ नमः॥४५॥चतुर्भिश्च चतुर्भिश्च द्वाभ्यां पं
चभिरेव च॥हूयते च पुनर्द्वाभ्यां तस्मै हो
मात्मने नमः॥ ४६ ॥यः सुपर्णो यजुर्नाम
छंदोगात्रस्त्रिवृच्छिराः ॥ रथंतरं बृहत्साम
तस्मै स्तोत्रात्मने नमः ॥ ४७ ॥ यः सह
स्रसमे सत्रे यज्ञे विश्वसृजामृषिः ॥ हिर १६४
ण्यपक्षः शकुनिस्तस्मै हंसात्मने नमः ॥

॥४८॥ पदांगसंधिपर्वाणं स्वरव्यंजनभू
षणम् ॥ यमाहुश्चाक्षरं नित्यं तस्मै वागा
त्मने नमः ॥ ४९ ॥ यज्ञांगो यो वराहो वै
भूत्वा गामुज्जहार ह ॥ लोकत्रयहितार्था
य तस्मै वीर्यात्मने नमः ॥ ५०॥ यः शेते
योगमास्थाय पर्यंके नागभूषिते ॥फणास
हस्त्ररचिते तस्मै निद्रात्मने नमः ॥ ५१ ॥
यश्चिनोति सतां सेतुमृतेनामृतयोनिना ॥

 धर्मार्थव्यवहारार्थं तस्मै सत्यात्मने नमः
 ॥ ५२ ॥ यं पृथग्धर्मचरणाः पृथग्धर्मफलै
षिणः॥पृथग्धर्मैः समर्चंति तस्मै धर्मात्म
ने नमः ॥ ५३ ॥ यतः सर्वे प्रसूयंते ह्यनं
गात्सांगदेहिनः ॥ उन्मादः सर्वभूता
नां तस्मै कामात्मने नमः॥ ५४ ॥ यं व्य
क्तिस्थितमव्यक्तं विचिन्वंति महर्षयः ॥
क्षेत्रे क्षेत्रज्ञमासीनं तस्मै क्षेत्रात्मने न

मः ॥ ५५ ॥ यं त्रिधात्मानमात्मस्थं
वृतं षोडशभिर्गुणैः ॥ प्राहुः सप्तदशं सां
ख्यास्तस्मै सांख्यात्मने नमः ॥ ५६ ॥
यं विनिद्रा जितश्वासाः शांता दांता जितें
द्रियाः ॥ ज्योतिः पश्यंति युंजानास्तस्मै
योगात्मने नमः ॥ ५७ ॥ अपुण्यपु
ण्योपरमे यं पुनर्भवनिर्भयाः ॥ शांताः
संन्यासिनो यांति तस्मै मोक्षात्मने न

भी० मः॥५८॥ योसौ युगसहस्रांते प्रदीप्तार्चि
१६६ र्विभावसुः ॥ संक्षोभयाति भूतानि तस्मै
घोरात्मने नमः ॥५९॥ संभक्ष्य सर्वभूता
नि कृत्वा चैकार्णवं जगत् ॥ बालः स्वपि
ति यश्चैकस्तस्मै मायात्मने नमः ॥६०॥
अजस्य नाभौ संभूतं यस्मिन्विश्वं प्रतिष्ठि
तम् ॥ पुष्करं पुष्कराक्षस्य तस्मै पद्मात्म १६६
ने नमः॥६१॥सहस्रशिरसे चैव पुरुषाया

मितात्मने ॥ चतुःसमुद्रपर्यंके योगनिद्रा
त्मने नमः ॥६२॥ यस्य केशेषु जीमूता न
द्यः सर्वांगसंधिषु ॥ कुक्षौ समुद्राश्चत्वारस्त
स्मै तोयात्मने नमः ॥ ६३ ॥ यस्मात्सर्वाः
प्रसूयंते सर्गप्रलयविक्रियाः ॥ यस्मिश्चैव
प्रलीयंते तस्मै हेत्वात्मने नमः ॥ ६४ ॥
यो निषण्णो भवेद्रात्रौ दिवा भवति धिष्ठि
तः ॥ इष्टानिष्टस्य च द्रष्टा तस्मै द्रष्ट्रात्मने

नमः ॥ ६५ ॥ अकुंठं सर्वकार्येषु धर्मकार्या
र्थमुद्यतम् ॥ वैकुंठस्य हि तद्रूपं तस्मै का
र्यात्मने नमः ॥ ६६ ॥ विभज्य पंचधा
त्मानं वायुभूतः शरीरगः ॥ यश्चेष्टयति
भूतानि तस्मै वाय्वात्मने नमः ॥ ६७ ॥
ब्रह्म वक्त्रं भुजौ क्षत्रं कृत्स्नमूरूदरं विशः॥
पादौ यस्याश्रिताः शूद्रास्तस्मै वर्णात्मने
नमः ॥ ६८ ॥ युगेष्वावर्तते योगैर्मासर्त्वय

महायनैः ॥ सर्गप्रलययोः कर्त्ता तस्मै का
लात्मने नमः ॥६९॥ यस्याग्निरास्यं द्यौर्मू
र्धा खं नाभिश्चरणौ क्षितिः ॥ सूर्यश्चक्षु
र्दिशः श्रोत्रे तस्मै लोकात्मने नमः॥७०॥
परःकालात्परो यज्ञात्परात्परतरो हि यः॥
अनादिरादिर्विश्वस्य तस्मै विश्वात्मने
नमः॥ ७१ ॥ विषये वतर्मानो यस्तं वै
शेषिकनिर्गुणैः ॥ प्राहुर्विषयगोप्तारं तस्मै

गोप्त्रात्मने नमः ॥ ७२ ॥ अन्नपानेंधनमयो रसप्राणविवर्धनः ॥ यो धारयति भूतानि तस्मै प्राणात्मने नमः ॥ ७३ ॥ पिंगेक्षणसटं यस्य रूपं दंष्ट्रानखायुधम् ॥ दानवेंद्रांतकरणं तस्मै दृप्तात्मने नमः ॥ ७४ ॥ रसातलगतः श्रीमाननंतो भगवान्विभुः ॥ जगद्धारयते कृत्स्नं तस्मै वीर्यात्मने नमः ॥ ७५ ॥ यो मोहयति भूतानि स्ने

रूपांशानुबंधनै: ॥ सर्गस्य रक्षणार्थाय
तस्मै मोहात्मने नमः ॥ ७६ ॥ भूतला
तलमध्यस्थो हत्वा तु मधुकैटभौ॥उद्धृता
येन वै वेदास्तस्मै मत्स्यात्मने नमः७७॥
ससागरनगां बिभ्रत्सप्तद्वीपां वसुंधराम् ॥
यो धारयति पृष्ठेन तस्मै कूर्मात्मने नमः
॥७८॥एकार्णवे हि मग्नां तां वाराहं रू
पमास्थितः ॥ उद्दधार महीं योऽसौ तस्मै

क्रोडात्मने नमः ॥ ७९ ॥ नारसिंहं वपुः
कृत्वा यस्त्रैलोक्यभयंकरः ॥ हिरण्यक
शिपुं जघ्ने तस्मै सिंहात्मने नमः॥८०॥ वा
मनं रूपमास्थाय बलिं संयम्य मायया ॥
इमे क्रांतास्त्रयो लोकास्तस्मै क्रांतात्मने
नमः ॥ ८१ ॥ जमदग्निसुतो भूत्वा रामः
परशुधृक् प्रभुः ॥ सहस्रार्जुनं हतवांस्त
स्मै उग्रात्मने नमः ॥ ८२ ॥ रामो दाशर

थिर्भत्वा पौलस्त्यकुलनंदनम् ॥ जघान
रावणं संख्ये तस्मै क्षत्रात्मने नमः॥८३॥
वसुदेवसुतः श्रीमान्वासुदेवो जगत्पतिः॥
जहार वसुधाभारं तस्मै कृष्णात्मने नमः
॥८४॥ बुद्धरूपं समास्थाय सर्वरूपपराय
णः ॥ मोहयन्सर्वभूतानि तस्मै मोहात्मने
नमः॥८५॥हनिष्यति कलेरंते म्लेच्छांस्तु
रगवाहनः ॥ धर्मसंस्थापनार्थाय तस्मै क

 लक्यात्मने नमः ॥८६॥ आत्मज्ञानमिदं
 ज्ञानं ज्ञात्वा पंचस्ववस्थितः ॥ यं ज्ञानेना
धिगच्छंति तस्मै ज्ञानात्मने नमः॥८७॥
अप्रमेयशरीराय सर्वतो बुद्धिचक्षुषे ॥
अपारापरिमेयाय तस्मै दिव्यात्मने नमः
॥८८॥जटिने दंडिने नित्यं लंबोदरशरीरि
णे ॥ कमंडलुनिषंगाय तस्मै ब्रह्मात्मने न
मः ॥८९॥ शूलिने त्रिदशेशाय त्र्यंबकायम

हात्मने॥भस्मादिग्धोर्ध्वलिंगाय तस्मै रुद्रा
त्मने नमः ॥९०॥ चंद्रार्धकृतशीर्षाय व्या
लयज्ञोपवीतिने ॥ पिनाकशूलहस्ताय त
स्मै उग्रात्मने नमः ॥९१॥ पंचभूतात्मभू
ताय भूतादिनिधनाय च ॥ अक्रोधद्रोहमो
हाय तस्मै शांतात्मने नमः ॥९२॥ यस्मि
न्सर्वं यतः सर्वं यः सर्वं सर्वतश्च यः ॥ यश्च
सर्वमयो देवस्तस्मै सर्वात्मने नमः॥९३॥

विश्वकर्मन्नमस्तेऽस्तु विश्वात्मा विश्वसंभ
वः॥अपवर्गस्थभूतानां पंचानां परतःस्थि
तः॥९४॥नमस्ते त्रिषु लोकेषु नमस्ते पर
तस्त्रिषु॥नमस्ते त्रिषु सर्वेषु त्वं हि सर्वमयो
निधिः॥९५॥नमस्ते भगवन्विष्णो लोका
नां प्रभवाप्यय ॥ त्वं हि कर्ता हृषीकेश सं
हर्ता चापराजितः॥९६॥ तेन पश्यामि भ
गवन्दिव्येषु त्रिषु वर्त्मसु ॥ तच्च पश्यामि

तत्त्वेन यत्ते रूपं सनातनम् ॥ ९७॥ दिवं
ते शिरसा व्याप्तं पद्भ्यां देवी वसुंधरा ॥
विक्रमेण त्रयो लोकाःपुरुषोऽसि सनातनः
॥ ९८ ॥ दिशो भुजा रविश्चक्षुर्वीर्यं शुक्रः
प्रजापतिः ॥ सप्त मार्गा निरुद्धास्ते वायो
रमिततेजसः ॥ ९९॥ अतसीपुष्पसंकाशं
पीतकौशेयवाससम् ॥ नमस्यंति च गो
विंदं न तेषां विद्यते भयम् ॥ १०० ॥

नमो नरकसंत्रासरक्षामंडलकारिणे ॥ सं
सारनिम्नगावर्ततारिकाष्ठाय विष्णवे ॥
॥ १०१ ॥ नमो ब्रह्मण्यदेवाय गोब्राह्मण
हिताय च ॥ जगद्धिताय कृष्णाय गो
विंदाय नमोनमः ॥ २ ॥ प्राणकांतारपा
थेयं संसारच्छेदभेषजम् ॥ दुःखशोकप
रित्राणं हरिरित्यक्षरद्वयम् ॥ ३ ॥ यथा
विष्णुमयं सत्यं यथा विष्णुमयं जगत ॥

यथा विष्णुमग्नं सर्वं पापं नाशयते तथा ॥
॥४॥ त्वां प्रपन्नाय भक्ताय गतिमिष्टां जिगी
षवे ॥ यच्छ्रेयः पुंडरीकाक्ष तद्ध्यायस्व सु
रेश्वर ॥५॥ इति विद्यातपोयोनिरयोनिर्वि
ष्णुरीडितः ॥ वाग्यज्ञेनार्चितोदेवः प्रीयतां
मे जनार्द्दनः ॥६॥ नारायणपरं ब्रह्म नारा
यणपरं तपः ॥ नारायणपरं चेदं सर्वं नाराय
णात्मकम् ॥७॥ ॥ वैशंपायन उवाच ॥

१७३ एतावदुक्त्वा वचनं भीष्मस्त्वाहत
मानसः ॥ नम इत्येव कृष्णाय प्रणामम
करोत्तदा ॥८॥ अभिगम्य तु योगेन भक्तिं
भीष्मस्य माधवः ॥ त्रैलोक्यदर्शने ज्ञानं
दिव्यं दत्त्वा ययौ हरिः ॥९॥ तस्मिन्नुपरते
शब्दे ततस्ते ब्रह्मवादिनः ॥ भीष्मं वाग्भि
र्बाष्पकंठास्तमानर्चुर्महामतिम् ॥ १० ॥ १७३
ते स्तुवंतश्च विप्राग्र्याः केशवं पुरुषोत्तम

म् ॥ भीष्मं च शनकैः सर्वे प्रशशंसुः पुनः
पुनः ॥ ११ ॥ यं योगिनः प्राणविमोक्षका
ले यत्नेन चित्ते विनिवेशयंति ॥ साक्षा
त्पुरस्ताद्धरिमीक्षमाणः प्राणाञ्जहौ प्राप्त
कालो हि भीष्मः ॥ १२ ॥ शुक्लपक्षे दिवा
भूमौ गंगायां चोत्तरायणे ॥ धन्यास्तातम
रिष्यंति हृदयस्थे जनार्दने॥१३॥विदित्वा
भक्तियोगं तु भीष्मस्य पुरुषोत्तमः ॥ सह

सोत्थाय संतुष्टो यानमेवाभ्यपद्यत ॥
॥ १४ ॥ केशवः सात्यकिश्चैव रथेनैकेन
जग्मतुः॥अपरेण महात्मानौ युधिष्ठिरधनं
जयौ ॥१५॥ भीमसेनो यमौ चोभौ रथमे
कंसमास्थिताः॥कृपो युयुत्सुः सूतश्चसंज
यश्चापरं रथम् ॥ १६ ॥ ते रथैर्नगराकारैः
प्रयाताः पुरुषर्षभाः ॥ नेमिघोषेण महता
कंपयंतो वसुंधराम्॥१७॥ततो गिरः पुरुष

वरस्तवान्विता द्विजेरिताः पथि सुमनाः स शुश्रुवे॥ कृतांजलिं प्रणतमथापरं जनं स केशिहा मुदितमनाभ्यनंदत॥ १८॥ अनादिनिधनं विष्णुं सर्वलोकमहेश्वरम्॥ धर्माध्यक्षं स्तुवन्नित्यं सर्वपापैः प्रमुच्यते॥ १९॥ इमं स्तवं यः पठति शार्ङ्गधन्वनः शृणोति वा भक्तिसमन्वितो जनः॥ स चक्रधृक् प्रतिहतसर्वकल्मषो

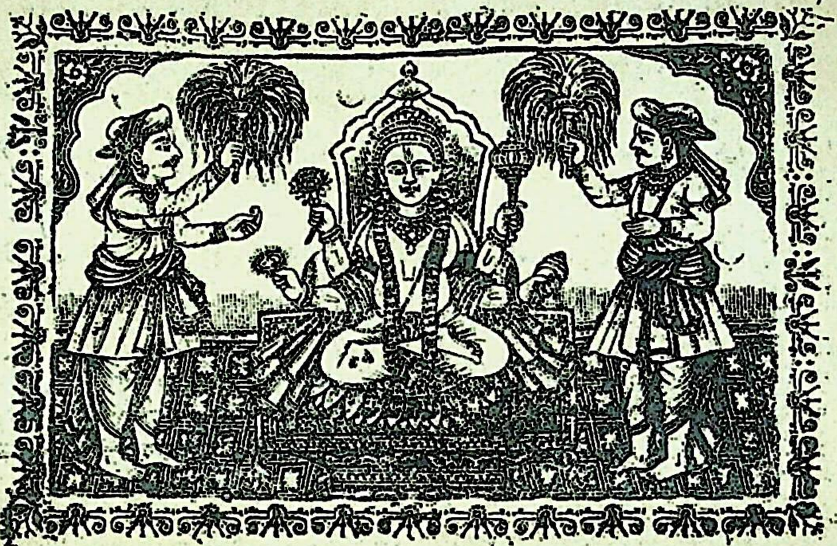
भी० जनार्दनं प्रविशति देहसंक्षये ॥१२० ॥ अ स्त०
१७९ शनिशितसुधारं यस्य चक्रं सुचारुमणि
कनकविचित्रे कुण्डले यस्य कर्णे ॥ भ्रमर
शतसहस्रैः सेविता यस्य माला असुरकुल
निहंता प्रीयतां वासुदेवः ॥२१॥स्तवराजः
समासोऽयं विष्णोरद्भुतकर्मणः ॥ गांगेये
न पुरा गीतो महापातकनाशनः ॥ २२ ॥ १७९
॥ श्रीभगवानुवाच ॥ ॥ यः संपठेदिदं

स्तोत्रं मम जन्मानुकीर्तनम् ॥ देवलोक
मतिक्रम्य तस्य लोको यथा मम॥१२३॥
इति श्रीमन्महाभारते शतसाहस्र्यां संहि
तायां वैयासिक्यां शांतिपर्वणि भीष्मयुधि
ष्ठिरसंवादे भीष्मस्तवराजः समाप्तः ॥

इति

भीष्मस्तवराज-
स्तोत्रम् ।

अथ अनुस्मृति-स्तोत्रम्।

श्रीगणेशाय नमः ॥ ॥ अथानुस्मृति प्रारंभः ॥ ॥ शतानीक उवाच ॥ ॥ महामते महाप्राज्ञ सर्वशास्त्रविशारद ॥ प्रक्षीणकर्मबंधस्तु पुरुषो द्विजसत्तम ॥१॥ सततं किं जपेज्जाप्यं विबुधः किमनुस्मरन् ॥ मरणे यज्जपेज्जाप्यं यं च भावमनुस्मरन् ॥ २ ॥ यं च ध्यात्वा द्विजश्रेष्ठ पुरुषो मृत्युमागतः ॥ परं पदमवाप्नोति

अ० तन्मे वद महामुने ॥ ३ ॥ शौनक उवाच॥ स्मृ०
१७८ इदमेव महाप्राज्ञ पृष्टवांश्च पितामहम् ॥
भीष्मं धर्मभृतां श्रेष्ठं धर्मपुत्रो युधिष्ठि
रः ॥ ४ ॥ ॥ युधिष्ठिर उवाच ॥ ॥
पितामह महाप्राज्ञ सर्वशास्त्रविशारद ॥
प्रयाणकाले किं चिन्त्यं मुमुक्षोस्तत्त्वचि
न्तकैः ॥ ५ ॥ किन्नु स्मरन्कुरुश्रेष्ठ मरणे १७८
पर्युपस्थिते ॥ प्राप्नुयां परमां सिद्धिं

श्रोतुमिच्छामि तत्त्वतः ॥ ६ ॥ भीष्म उवाच ॥ ॥ तद्युक्तं स्वहितं सूक्ष्मं प्रश्नमुक्तं त्वयानघ ॥ शृणुष्वावहितो राजन्नारदेन पुरा श्रुतम् ॥ ७ ॥ श्रीवत्साङ्कं जगद्बीजमनन्तं लोकसाक्षिणम् ॥ पुरा नारायणं देवं नारदः परिपृष्टवान् ॥ ८ ॥ ॥ नारद उवाच॥त्वमक्षरं परं ब्रह्म निर्गुणं तमसः परम् ॥ आहुर्वेद्यं परं धाम ब्रह्माणं

अ० कमलोद्भवम् ॥ ९ ॥ भगवन्भूतभव्येश स्र०
१७९ श्रद्दधानैर्जितेंद्रियैः ॥ कथं भक्तैर्विचिंत्यो
ऽसि योगिभिर्मोक्षकांक्षिभिः ॥ १०॥ किन्तु
जाप्यं जपेन्नित्यं कल्यमुत्थाय मानवः ॥
कथं जपेत्सदा ध्यायेद्ब्रूहि तत्त्वं सनातन
म् ॥ ११ ॥ भीष्म उवाच ॥ ॥ श्रुत्वा
च देवो देवर्षेर्वाक्यं वाक्यविशारदः ॥ प्रो १५
वाच भगवान्विष्णुर्नारदाय च धीमते ॥

॥ १२ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ हंत ते कथयि
ष्यामि इमां दिव्यामनुस्मृतिम् ॥ मरणे
मामनुस्मृत्य प्राप्नोति परमां गतिम् ॥ १३ ॥
यामतीत्य प्रयाणे तु मद्भावायोपपद्यते ॥
ओंकारमग्रतः कृत्वा मां नमस्कृत्य ना
रद ॥ १४ ॥ एकाग्रः प्रयतो भूत्वा इमं
मंत्रमुदीरयेत् ॥ ओं नमो भगवते वासु
देवाय इत्ययम् ॥ १५ ॥ अवशेनापि य

भअ० न्नाम्नि कीर्तिते सर्वपातकैः॥पुमान्विमुच्य स्मृ०
१८० ते सद्यःसिंहत्रस्तैर्मृगैरिव ॥१६॥ क्षराक्षर
विसृष्टस्तु प्रोच्यते पुरुषोत्तमः ॥ अव्यक्तं
शाश्वतं देवं प्रभवं पुरुषोत्तमम् ॥ १७ ॥
प्रपद्ये पुंडरीकाक्षं देवं नारायणं हरिम् ॥
लोकनाथं सहस्राक्षमक्षरं परमं पदम् ॥
॥ १८ ॥ भगवंतं प्रपन्नोऽस्मि भूतभव्य १८
भवत्प्रभुम् ॥ स्रष्टारं सर्वलोकानामनंतं

विश्वतोमुखम् ॥ १९ ॥ पद्मनाभं हृषीके
शं प्रपद्ये सत्यमच्युतम् ॥ हिरण्यगर्भम
मृतं भूगर्भं तमसः परम् ॥२० ॥ प्रभोः प्रभु
मनाद्यं च प्रपद्ये तं रविप्रभम् ॥ सहस्रशी
र्षकं देवं महर्षः सत्त्वभावनम् ॥२१॥ प्रपद्ये
सूक्ष्ममचलं वरेण्यमनघं शुचिम् ॥ नाराय
णं पुराणेशं योगावासं सनातनम् ॥ २२ ॥
संयोगं सर्वभूतानां प्रपद्ये शिवमीश्वरम् ॥

य:पुरा प्रलये प्राप्ते नष्टेस्थावरजंगमे॥२३॥
ब्रह्मादिषु प्रलीनेषु नष्टे लोके चराचरे॥
एकस्तिष्ठति विश्वात्मा स मे विष्णुः प्रसी
दतु ॥ २४ ॥ यः प्रभुः सर्वलोकानां येन
सर्वमिदं ततम् ॥ चराचरगुरुर्देवः स मे
विष्णुः प्रसीदतु ॥ २५ ॥ आभूतसंप्लवे
चैव प्रलीनप्रकृतौ महान् ॥ योऽवतिष्ठति
विश्वात्मा स मे विष्णुः प्रसीदतु ॥ २६॥

येन क्रांतास्त्रयो लोका दानवाश्च वशीकृताः ॥ शरण्यः सर्वलोकानां स मे विष्णुः प्रसीदतु ॥ २७ ॥ यस्य हस्ते गदा चक्रं गरुडो यस्य वाहनम् ॥ शखः करतले यस्य स मे विष्णुः प्रसीदतु ॥ २८ ॥ कार्यं क्रिया च करणं कर्त्ता हेतुः प्रयोजनम् ॥ अक्रियाकरणे कार्यें स मे विष्णुः प्रसीदतु॥ ॥२९॥चतुर्भिश्च चतुर्भिश्च द्वाभ्यां पंचाभे

 रेव च ॥ हूयते च पुनर्द्वाभ्यां स मे विष्णुः
 प्रसीदतु॥३०॥ शमीगर्भस्य यो गर्भस्त
स्य गर्भस्य यो रिपुः ॥ रिपुगर्भस्य यो ग
र्भः स मे विष्णुः प्रसीदतु ॥३१॥अग्निसो
मार्कताराणां ब्रह्मरुद्रेंद्रयोगिनाम् ॥ य
स्तेजयति तेजांसि स मे विष्णुः प्रसीदतु
॥ ३२ ॥ पर्जन्यः पृथिवी सस्यं कालो ध
र्मः क्रिया फलम् ॥ गुणाकारः स मे बभ्रु

वासुदेवः प्रसीदतु ॥३३॥ योगावास नम
स्तुभ्यं सर्वावास वरप्रद ॥ हिरण्यगर्भ य
ज्ञांग पंचगर्भ नमोस्तु ते ॥ ३४ ॥ चतु
मूर्तें परं धाम लक्ष्म्यावास सदाच्युत ॥
शब्दादिवास नान्योऽसि वासुदेव प्रधान
कृत् ॥ ३५ ॥ अजः संगमनः पार्थो ह्यमू
र्तिर्विश्वमूर्तिधृक् ॥ श्रीः कीर्तिः पंचकाल
ज्ञो नमस्ते ज्ञानसागर ॥३६ ॥ अव्यक्ता

अ० द्व्यक्तमुत्पन्नमव्यक्ताद्यः परात्परः ॥ य स्मृ०
१८३ स्मात्परतरं नास्ति तमस्मि शरणं गतः॥
॥ ३७ ॥ चिंतयंतो ह्यजं नित्यं ब्रह्मेशाना
द्यः सुराः ॥ निश्चयं नाधिगच्छंति तम
स्मि शरणं गतः ॥३८॥ जितेंद्रिया जिता
त्मानो ज्ञानध्यानपरायणाः ॥ यं प्राप्य
न निवर्तंते तमस्मि शरणं गतः ॥ ३९ ॥ १८३
एकांशेन जगत्कृत्स्नमवष्टभ्य स्थितः प्र

मुः ॥ अग्राह्यो निर्गुणो नित्यस्तमस्मि श
रणं गतः ॥ ४० ॥ सोमार्काग्निमयं तेजो
या च तारामया द्युतिः ॥ दिवि संजायते
तेजः स महात्मा प्रसीदतु ॥ ४१ ॥ गुणा
त्मा निर्गुणश्चान्यो रश्मिवांश्चेतनो ह्यजः॥
सूक्ष्मः सर्वगतो देहः स महात्मा प्रसीदतु
॥ ४२ ॥ अव्यक्तं सदाधिष्ठानमचिंत्यं त
म सः परम् ॥ प्रकृतिः प्रकृतिं भुंक्ते स म

हात्मा प्रसीदतु ॥ ४३ ॥ क्षेत्रज्ञः पंचधा
भुंक्ते प्रकृतिं पंचभिर्मुखैः ॥ महागुणांश्च
यो भुंक्ते स महात्मा प्रसीदतु ॥४४॥ सां
ख्ययोगाश्च ये चान्ये सिद्धाश्च परमर्षयः॥
यं विदित्वा विमुच्यंते स महात्मा प्रसी
दतु ॥ ४५ ॥ अतींद्रिय नमस्तुभ्यं लिं
गैर्व्यक्तैर्न मीयते ॥ ये च त्वां नाभिजानं १८४
ति तमस्मि शरणं गतः ॥ ४६ ॥ काम

क्रोधविनिर्मुक्ता रागद्वेषविवर्जिताः ॥ अ
न्यभक्ता न जानंति न पुनर्नारका जनाः॥
॥ ४७॥ एकांतिनो हि निर्द्वंद्वा निराशाः
कर्मकारिणः ॥ ज्ञानाग्निदग्धकर्माणस्त्वां
विशंति मनस्विनः ॥ ४८ ॥ अशरीरं श
रीरस्थं समं सर्वेषु देहिषु ॥ पापपुण्यवि
निर्मुक्ता भक्तास्त्वां पर्युपासते ॥ ४९ ॥
अव्यक्तबुद्ध्यहंकारमनोभूतेंद्रियाणि च॥

अ० त्वयि तानि च तेषु त्वं न तेषु त्वं न तानि स्मृ०
१८५ ते॥५०॥एकत्वाय च नानन्त्य ये विदुर्यांति
ते परम्॥समत्वमिह कांक्षंति भक्त्यावै ना
न्यचेतसा ॥ ५१ ॥ चराचरमिदं सर्वं भू
तग्रामं चतुर्विधम्॥ त्वयि ततौ च तत्प्रोतं
सूत्रे मणिगणा इव ॥५२॥ स्रष्टा भोक्तासि
कूटस्थो ह्यचिंत्यः सर्वसंज्ञितः ॥ अकर्ता १८५
हेतुरहितः पृथगात्मा न्यवस्थितः ॥५३॥

न मे भूतेषु संयोगो न भूतित्वं गुणातिग ॥
अहंकारेण बुद्ध्या वा न मे योगस्त्रिभिर्गु
णैः ॥ ५४ ॥ न मे धर्मो ह्यधर्मो वा नारंभो
जन्म वा पुनः ॥ जरामरणमोक्षार्थं त्वां प्र
पन्नोस्मि सर्वगम् ॥ ५५ ॥ विषयैरिंद्रियै
श्चापि न मे भूयः समागमः ॥ ईश्वरोऽसि
जगन्नाथ किमतः परमुच्यते ॥ ५६ ॥ भ
क्तानां यद्धितं देव तत्ते हि त्रिदशेश्वर ॥पू

अ० थिवीं यातु मे घ्राणं यातु मे रसनं जलम् स्तु०
१८६ ॥ ५७ ॥ रूपं हुताशने यातु स्पर्शो मे
यातु मारुते ॥ श्रोत्रमाकाशमभ्येतु मनो
वैकारिकं पुनः ॥ ५८ ॥ इंद्रियाणि गुणा
न्यान्तु स्वेषुस्वेषु च योनिषु ॥ पृथिवीं या
तु सलिलमापोऽग्निमनलोऽनिलम् ॥ ५९ ॥
वायुराकाशमभ्येतु मनश्चाकाशमेव च ॥ १८६
अहंकारं मनो यातु मोहनं सर्वदेहिना

म् ॥ ६० ॥ अहंकारस्तथा बुद्धिं बुद्धि
रव्यक्तमेव च ॥ प्रधानं प्रकृतिं या तु गुण
साम्ये व्यवस्थिते ॥ ६१ ॥ विसर्गः सर्व
करणैर्गुणभूतैश्च मे भवेत् ॥ सत्त्वं रजस्त
मश्चैव प्रकृतिं प्रविशंतु मे ॥ ६२ ॥ नैष्कै
वल्यं पदं देव कांक्षेऽहं ते परंतप ॥ एकी
भावस्त्वया मेस्तु न मे जन्म भवेत्पुनः ॥
॥ ६३ ॥ नमो भगवते तस्मै विष्णवे प्रभ

 विष्णवे ॥ त्वद्बुद्धिस्त्वद्गतप्राणस्त्वद्भक्त
 स्त्वत्परायणः ॥ ६४ ॥ त्वामेवाहं स्मरि
ष्यामि मरणे पर्य्यवस्थिते ॥ पूर्वदेहकृता
ये मे व्याधयः प्रविशंतु माम् ॥ ६५ ॥ अ
र्दयंतु च मां दुःखान्यृणं मे प्रतिमुच्य
ताम् ॥ अनध्येयोऽस्मि मे देव न मे जन्म
भवेत्पुनः ॥ ६६ ॥ अस्माद्ब्रवीमि कर्माणि
ऋणं मे न भवेदिति ॥ उपतिष्ठंतु मां सर्वे

व्याधयः पूर्वसंचिताः ॥ ६७ ॥ अनृ
णो गंतुमिच्छामि तद्विष्णोः परमं प
दम् ॥ अहं भगवतस्तस्य मम वासः स
नातनः ॥ ६८ ॥ तस्याहं न प्रणश्या
मि स च मे न प्रणश्यति ॥ कर्मेंद्रियाणि
संयम्य पंच भूतेंद्रियाणि च ॥ ६९ ॥ दशें
द्रियाणि मनांसि ह्यहंकारं तथा मनः ॥ अ
हंकारं तथा बुद्धौ बुद्धिमात्मनि योजये

त् ॥ ७० ॥ आत्मबुद्धींद्रियं पश्येद्बुद्ध्या
बुद्धेः परात्परम् ॥ एवं बुद्धेः परं बुद्ध्वा सं
स्तभ्यात्मानमात्मना ॥७१ ॥ ततो बुद्धेः
परं बुद्ध्वा लभते न पुनर्भवम् ॥ ममायति
ति तस्याहं येन सर्वमिदं ततम् ॥ ७२ ॥
आत्मन्यात्मानि संयोज्य परात्मानमनु
स्मरेत् ॥ नमो भगवते तस्मै देहिनां, पर
मात्मने ॥ ७३ ॥ नारायणाय भक्ताय ए

कनिष्ठाय शाश्वते ॥ हृदिस्थाय च भूतानां
सर्वेषां च महात्मने ॥ ७४ ॥ इमामनु
स्मरन्दिव्यां वैष्णवीं पापनाशिनीम् ॥
स्वपन्विबुद्धय च पठेद्यत्नेन च समभ्य
सेत् ॥ ७५ ॥ मरणे समनुप्राप्ते यद्येकं मा
मनुस्मरेत् ॥ अपि पापसमाचारः स याति
परमां गतिम् ॥ ७६ ॥ यद्यहंकारमाश्रि
त्य यज्ञदानतपःक्रियाः ॥ कुर्वन्फलमवा

०

१८९ ष्नोति पुनरावर्तनं च तत् ॥ ७७ ॥ अभ्य
र्चयन्पितॄन्देवान्पठञ्जुह्वन्बलिं ददत् ॥
ज्वलदग्निं स्मरेद्यो मां लभते परमां
गतिम् ॥ ७८ ॥ यज्ञो दानं तपश्चैव पावना
नि मनीषिणाम् ॥ यज्ञं दानं तपस्तस्मात्कु
र्याद्रागविवर्जितः ॥ ७९ ॥ पौर्णमास्याम
मायां च द्वादश्यां च तथैव च ॥ श्रावये १८९
च्छ्रद्दधानश्च मद्भक्तश्च विशेषतः ॥ ८० ॥

नम इत्येव यो ब्रूयान्मद्भक्तः श्रद्धयान्वि
तः ॥ तस्याक्षयो भवेल्लोकः श्वपाकस्या
पि नारद ॥ ८१ ॥ किं पुनर्ये भजंते मां
साधका विधिपूर्वकम् ॥ श्रद्धावंतो यता
त्मानस्ते यांति परमां गतिम् ॥ ८२ ॥
कर्माण्याद्यंतवंतीह मद्भक्तोऽनंतमश्नुते ॥
मामेव तस्माद्देवर्षे ध्याहि नित्यमतंद्रितः
॥ ८३ ॥ अज्ञानां चैव यो ज्ञानं दद्याद्ध

अ० र्मोपदेशतः ॥ कृत्स्नां वा पृथिवीं दद्यात्तेन स्मृ०
१५० तुल्यं च तत्फलम् ॥ ८४ ॥ तस्मात्प्रदेयं
साधुभ्यो भवबंधभयापहम् ॥ अवाप्स्यसि
ततः सिद्धिं प्राप्स्यसे च पदं मम ॥
॥ ८५ ॥ अश्वमेधसहस्रैश्च वाजपेयशतै
रपि ॥ नासौ पदमवाप्नोति मद्भक्तैर्यदवा ९
प्यते ॥ ८६ ॥ भीष्म उवाच ॥ ॥ हरेः पृ १९
ष्टं पुरा तेन नारदेन सुरर्षिणा ॥ यदुवा

च ततः शंभुस्तदुक्तं समनुव्रतः ॥ ८७ ॥
त्वमप्येकमना भूत्वा ध्याहि ध्येयं गुणा
धिकम्॥ भजस्व सर्वभावेन परमात्मानम
व्ययम् ॥ ८८॥ श्रुत्वैव नारदो वाक्यं दि
व्यं नारायणोदितम् ॥ अत्यंतं भक्तिमा
न्देवमेकांतित्वमुपेयिवान् ॥ ८९ ॥ नारा
यणमृषिं देवं दशवर्षाण्यनन्यभाक् ॥ इ
मं जपित्वा चाप्नोति तद्विष्णोः परमं प

अ० दम् ॥ ९० ॥ किं तस्य बहुभिर्मंत्रैः किं स्मृ
११ तस्य बहुभिर्व्रतैः ॥ नमो नारायणायेति मं
त्रः सर्वार्थसाधकः ॥ ९१ ॥ किं तस्य दा
नैः किं तीर्थैः किं तपोभिः किमध्वरैः ॥ यो
नित्यं ध्यायते देवं नारायणमनन्यधीः ॥
॥ ९२ ॥ ये नृशंसा दुरात्मानः पापाचार ९
रतास्तथा ॥ तेपि यांति परं स्थानं नाराय १९
णपरायणाः ॥ ९३ ॥ अनन्यया मंदबु

द्ध्या प्रतिभाति दुरात्मनाम् ॥ कुतर्का
ज्ञानदृष्टीनां विभ्रान्तेन्द्रियवर्त्मनाम् ॥
॥ ९४ ॥ नमो नारायणायेति ये विदुर्ब्रह्म
शाश्वतम् ॥ अंतकाले जपाद्यांति तद्वि
ष्णोः परम पदम् ॥ ९५ ॥ आचारहीनो
ऽपि मुनिप्रवीर भक्त्या विहीनोऽपि विनिं
दितोऽपि ॥ किं तस्य नारायणशब्दमा
त्रती विमुक्तपापो विशतेऽच्युतां गतिम् ॥

॥ ९६॥कांतारवनदुर्गेषु कृच्छ्रेष्वापत्सु सं
युगे ॥ दस्युभिः सन्निरुद्धश्च नामभिर्मा
प्रकीर्तयेत् ॥ ९७ ॥ जन्मांतरसहस्रेषु
तपोध्यानसमाधिभिः ॥ नराणां क्षीणपा
पानां कृष्णे भक्तिः प्रजायते॥ ९८॥ नाम्नो
ऽस्ति यावती शक्तिः पापनिर्हरणे हरेः ॥
श्वपचोऽपि नरः कर्तुं क्षमस्तावन्न किल्बि
षम् ॥ ९९ ॥ न तावत्पापमस्तीह यावन्ना

माहृतं हरेः ॥ अतिरेकभयादाहुः प्राय
श्चित्तांतरं वृथा ॥ १०० ॥ गत्वा गत्वा
निवर्तंते चंद्रसूर्यादयो ग्रहाः ॥ अद्यापि
न निवर्तंते द्वादशाक्षरचिंतकाः ॥ १०१ ॥
न वासुदेवात्परमस्ति मंगलं न वासुदेवा
त्परमस्ति पावनम् ॥ न वासुदेवात्पर
मस्ति दैवतं तं वासुदेवं प्रणमन्न सी
दति ॥ १०२ ॥ इमां रहस्यां परमामनु

१३

स्मृतिं योऽधीत्य बुद्धिं लभते च नैष्ठि-
कीम् ॥ विहाय पापं विनिमुच्य संकटा
त्स वीतरागो विचरेन्महीमिमाम् ॥ १०३ ॥
इति श्रीमन्महाभारते शतसाहस्र्यां संहि
तायामानुशासनिके पर्वणि दानधर्मे श्री
विष्णोर्दिव्यमनुस्मृतिस्तोत्रं संपूर्णम् ॥

अथ

गजेन्द्रमोक्ष-

स्तोत्रम् ।

श्रीगणेशाय नमः ॥ ॥ अथ श्रीगजेन्द्रमो
क्षप्रारंभः ॥ ॥ शतानीक उवाच ॥ मया
हि देवदेवस्य विष्णोरमिततेजसः ॥ श्रुता
संभूतयः सर्वा गदतस्तव सुव्रत ॥ १ ॥
यदि प्रसन्नो भगवाननुग्राह्योऽस्मि वा
यदि ॥ तदहं श्रोतुमिच्छामि नृणां दुःस्व
प्ननाशनम् ॥ २ ॥ स्वप्नादिषु महाभाग
दृश्यंते ये शुभाशुभाः ॥ फलानि च प्रय

च्छंति तद्गुणान्येव भार्गव ॥ ३ ॥ तादृक्
पुण्यं पवित्रं च नृणामतिशुभप्रदम् ॥ दुष्ट
स्वप्नोपशमनं तन्मे विस्तरतो वद ॥ ४ ॥
शौनक उवाच ॥ ॥ इदमेव महाभाग
पृष्टवांश्च पितामहम् ॥ भीष्मं धर्मभृतां
श्रेष्ठं धर्मपुत्रो युधिष्ठिरः ॥ ५ ॥ भीष्म
उवाच ॥ जितं ते पुंडरीकाक्ष नमस्ते विश्व
भावन ॥ नमस्तेऽस्तु हृषीकेश महापुरुष

पूर्वज ॥ ६ ॥ आद्यं पुरुषमीशानं पुरुहूतं
पुरातनम् ॥ ऋतमेकाक्षरं ब्रह्म व्यक्ता
व्यक्तं सनातनम् ॥ ७ ॥ असच्च सच्च य
द्विश्वं नित्यं सदसतः परम् ॥ परापराणां
स्त्रष्टारं पराणां परमव्ययम् ॥ ८ ॥ मांग
ल्यं मंगलं विष्णुं वरेण्यमनघं शुचिम् ॥
नमस्कृत्य हृषीकेशं चराचरगुरुं हरिम् ॥
॥ ९ ॥ प्रवक्ष्यामि मतं पुण्यं कृष्णद्वैपाय

नस्य च ॥ येनोक्तेन श्रुतेनापि नश्यते
सर्वपातकम् ॥ १० ॥ नारायणसमो
देवो न भूतो न भविष्यति ॥ एतेन सत्य
वाक्येन सर्वार्थान्साधयाम्यहम् ॥ ११ ॥
किं तस्य बहुभिर्मंत्रैः किं तस्य बहुभिर्व्रतैः॥
नमो नारायणायेतिमंत्रः सर्वार्थसाधकः॥
॥ १२ ॥ जज्ञे बहुज्ञं परमत्युदारं यं द्वीप
मध्ये सुतमात्मवंतम् ॥ पराशराद्गंधवती

महर्षेस्तस्मैनमोऽज्ञानतमोनुदाय ॥ १३॥
नमो भगवते तस्मै व्यासायामिततेजसे॥
यस्य प्रसादाद्वक्ष्यामि नारायणकथामि
माम् ॥ १४ ॥ वैशंपायनमासीनं पुराणार्थ
विचक्षणम् ॥ इममर्थं स राजर्षिः पृष्टवा
ञ्जनमेजयः ॥ १५ ॥ जनमेजय उवाच ॥
किं जपन्मुच्यते पापात् किंजपन्सुखम
श्नुते ॥ दुःस्वप्ननाशनं पुण्यं श्रोतुमिच्छा

ग० मि मानद ॥ १६ ॥ वैशंपायन उवाच ॥ मो०
१९७ देवव्रतं महाप्राज्ञं सर्वशास्त्रविशारदम् ॥
विनयेनोपसंगम्य पर्यपृच्छद्युधिष्ठिरः ॥
॥ १७ ॥ युधिष्ठिर उवाच॥ दुःस्वप्नदर्शनं
घोरमवेक्ष्य भरतर्षभ॥ प्रयतः किं जपेज्जा
प्यं विबुधः किमनुस्मरेत् ॥ १८ ॥ कस्य
कुर्यान्नमस्कारं प्रातरुत्थाय मानवः ॥ १९७
किं च ध्यायेत्त सततं कः पूज्यो वा भवे

त्सदा ॥ १९ ॥ पितामहप्रसादेन बुद्धिर्भे
दो भवेन्न मे ॥ तदहं श्रोतुमिच्छामि ब्रूहि
नो वदतां वर ॥ २० ॥ भीष्म उवाच ॥
शृणुराजन्महाबाहो वर्णयिष्ये हि शां
तिदम् ॥ दुःस्वप्नदर्शने जाप्यं यद्वै नित्यं
समाहितैः॥२१ ॥अत्राप्युदाहरंतीममिति
हासं पुरातनम् ॥ गजेंद्रमोक्षणं पुण्यं कृ
ष्णस्याक्लिष्टकर्मणः ॥ २२ ॥सर्वरत्नमयः

श्रीमाँस्त्रिकूटो नाम पर्वतः ॥ सुतः पर्वत
राजस्य सुमेरोर्भास्करद्युतेः ॥ २३ ॥ क्षी
रोदजलवीच्यग्रैर्धौतामलशिलातलः ॥
उत्थितः सागरं भित्त्वा देवर्षिगणसेवितः॥
॥ २४ ॥ अप्सरोभिः परिवृतः श्रीमान्प्रस्र
वणाकुलः ॥ गंधर्वैः किन्नरैर्यक्षैः सिद्धचा
रणपन्नगैः॥ २५ ॥ मृगैः शाखामृगैःसिंहै
र्मातंगैश्च सदामदैः ॥ वृकद्वीपिवराहाद्यै

वृतगात्रो विराजते ॥ २६ ॥ पुन्नागैः क
र्णिकारैश्च सुबिल्वैर्दिव्यपाटलैः ॥ चूतनिं
बकदंबैश्च चंदनागुरुचंपकैः ॥ २७ ॥ शालै
स्तालैस्तमालैश्च तरुभिश्चार्जुनैस्तथा ॥ ब
कुलैः कुंदपुष्पैश्च सरलैर्देवदारुभिः ॥ २८ ॥
मंदारकुसुमैश्चान्यैः पारिजातैश्च सर्वतः ॥
एवं बहुविधैर्वृक्षैः शोभितः समलंकृतः ॥
॥ २९ ॥ नानाधात्वंकितैः शृंगैः प्रस्रवद्भिः

ग० समंततः॥ जीवजीवकसंघुष्टं चकोरशिखि मो०
१९९ नादितम् ॥ ३० ॥ पद्मरागसमप्रख्यं ज्वा
लापुंजमिवोत्थितम् ॥ तस्यैकं कांचनं शृं
गं सेवते यद्दिवाकरः ॥ ३१ ॥ नानापुष्पैः
समाकीर्णं नानागंधैः समाकुलम् ॥ द्विती
यं राजतं शृंगं सेवते यन्निशाकरः ॥ ३२॥
पांडुरांबुदसंकाशं तुषाराचलसन्निभम् ॥ १९९
वज्रेन्द्रनीलवैडूर्यतेजोभिर्भासयन्नभः ॥

॥ ३३ ॥ तृतीयं ब्रह्मसदनं प्रकृष्टं शृंगमु
त्तमम् ॥ अत्यद्भुतं महासानु विचित्रसरस
द्रुमम् ॥ ३४ ॥ विद्याधरपुरं तत्र हेमप्रा
कारतोरणम् ॥ तरुणादित्यसंकाशं तप्त
कांचनसन्निभम् ॥ ३५ ॥ बालस्फटिकसो
पानं वैदूर्यसुशिलातलम् ॥ जांबूनदमह
द्दिव्यं नानारत्नोपशोभितम् ॥३६॥ अप्स
रोगणसंकीर्णं सिद्धगंधर्वसेवितम् ॥ पद्मरा

ग० गसमप्रख्यं तारागणसमन्वितम् ॥ ३७ ॥ गो०
२०० नैतत्कृतघ्नाः पश्यंति न नृशंसा न नास्ति
काः ॥ नातप्ततपसो लोके ये च पापकृ
तो नराः ॥ ३८ ॥ नानाराधितगोविंदाः
शैलं पश्यंति ते नराः॥तस्य सानुमतः पृष्ठे
सरःकांचनपंकजम् ॥ ३९ ॥ कारंडवसमा
कीर्णं राजहंसोपशोभितम् ॥ मत्तभ्रमर २००
संघुष्टं चकोरशिखिनादितम् ॥ ४० ॥ क

मलोत्पलकह्लारपुंडरीकोपशोभितम् ॥
शतपत्रैः कांचनैश्च कमलैः समलंकृतम् ॥
॥ ४१ ॥ पत्रैर्मरकतप्रख्यैः पुष्पैः कांचन
सन्निभैः ॥ गुल्मैः कीचकवेणूनां समंता
त्परिवारितम् ॥ ४२ ॥ अत्यद्भुतं महा
स्थानं विचित्रशिखराकुलम् ॥ शतयोज
नविस्तीर्णं लक्षयोजनमायतम् ॥ ४३॥ पं
चयोजनमूर्द्धानं सर एतत्प्रमाणतः ॥ हि

 मखंडोदकं राजन्सुस्वादममृतोपमम् ॥
॥ ४४ ॥ त्रैलोक्येऽदृष्टपूर्वं च यत्तत्सरम
नुत्तमम् ॥ सुप्रसन्नं सरो दिव्यं देवाना
मपि दुर्लभम् ॥ ४५ ॥ खातेन द्विगुणं प्रो
क्तं शरद्द्यौरिव निर्मलम् ॥ उपहाराय
देवानां सिद्धाद्यर्जितपंकजम्॥४६॥ तस्मि
न्सरसि दुष्टात्मा विरूपोंतर्जलाशयः ॥
आसीद्ग्राही गजेंद्राणां दुराधर्षो महाबलः॥

॥ ४७ ॥ अथ दंतोज्ज्वलमुखः कदाचिद्ग
जयूथपः ॥ आजगाम तृषाक्रांतः करेणु
परिवारितः॥ ४८ ॥ मदस्रावी जलाकांक्षी
पादचारीव पर्वतः॥वासयन्मदगंधेन महा
नैरावतोपमः ॥ ४९ ॥ गजो ह्यंजनसंका
शो मदाच्चलितलोचनः ॥ तृषितः पातु
कामोऽसाववतीर्णो महाह्रदे ॥ ५० ॥ पिब
तस्तस्य तत्तोयं ग्राहः समुपपद्यत ॥ स ली

ग० न: पंकजवने यूथमध्यगतः करी ॥ ५१ ॥ मो०
२०२ गृहीतस्तेन रौद्रेण ग्राहेणाव्यक्तमूर्तिना ॥
पश्यंतीनां करेणूना क्रोशंतीनां च दारुण
म् ॥५२॥ नीयते पंकजवने ग्राहेणातिबली
यसा ॥ गजश्चाकर्षते तीरं ग्राहश्चाकर्षते
जलम् ॥५३ ॥ तयोरासीन्महद्युद्धं दिव्यव
र्षसहस्रकम् ॥ दारुणैःसंयुतः पाशैर्निष्प्रय २०२
त्नगतिः कृतः ॥५४ ॥ वेष्ट्यमानः स घो

रैस्तु पाशैर्नागो दृढैस्तथा ॥ विस्फूर्य च
यथाशक्त्या विक्रोशंस्तु महारवान् ॥
॥५५॥ व्यथितः स निरुत्साहो गृहीतो
घोरकर्मणा ॥ परमापदमापन्नोमनसाऽचि
न्तयद्धरिम् ॥ ५६ ॥ स तु नागवरः श्रीमा
न्नारायणपरायणः ॥ तमेव शरणं देवं गतः
सर्वात्मना तदा ॥ ५७ ॥ एकाग्रो निगृ
हीतात्मा विशुद्धेनांतरात्मना ॥ जन्मज

ग० न्मांतराभ्यासाद्भक्तिमान्गरुडध्वजे ॥ मो०
२०३ ॥ ५८ ॥ नान्यं देवं महादेवात्पूजयामास
केशवात् ॥ दिग्बाहुं स्वर्गमूर्द्धानं भूपादं
गगनोदरम् ॥ ५९ ॥ आदित्यचंद्रनयन
मनंतं विश्वतोमुखम् ॥ भूतात्मानं च मे
घाभं शंखचक्रगदाधरम् ॥ ६० ॥ सहस्र
शुभनामानमादिदेवमजं विभुम् ॥ प्रगृह्य २०३
पुष्कराग्रेण कांचनं कमलोत्तमम् ॥ ६१ ॥

नैवेद्यं मनसा ध्यात्वा पूजां कृत्वा जना
र्दने ॥ आपद्विमोक्षमन्विच्छन्गजः स्तो
त्रमुदीरयत्॥६२॥ ॥गजेन्द्र उवाच॥ ॥न
मो मूलप्रकृतये अजिताय महात्मने ॥
अनाश्रयाय देवाय निःस्पृहाय नमो न
मः ॥ ६३ ॥ नम आद्याय बीजाय आर्षे
याय महात्मने ॥अनंतराय चैकाय अव्य
क्ताय नमोनमः॥६४॥नमो गुह्याय गूढाय

गुणाय गुणवर्तिने ॥ अतर्क्यायाप्रमेयाय
अतुलाय नमोनमः॥ ६५ ॥ नमः शिवाय
शांताय निश्चिताय यशस्विने ॥ सनात
नाय पूर्वाय पुराणाय नमोनमः ॥ ६६ ॥
नमोजगत्प्रतिष्ठाय गोविंदाय नमोनमः ॥
नमोऽस्तु पद्मनाभाय सांख्ययोगोद्भवाय
च ॥ ६७ ॥ विश्वेश्वराय देवाय शिवाय २०४
हरये नमः ॥ नमोस्तु तस्मै देवाय निर्गु

णाय गुणात्मने ॥ ६८ ॥ नमो देवाधि
देवाय स्वभावाय नमोनमः ॥ नारायणा
य विश्वाय देवानां परमात्मने ॥ ६९ ॥
नमोनमः कारणवामनाय नारायणाया
मितविक्रमाय ॥ श्रीशार्ङ्गचक्रासिगदाध
राय नमोऽस्तु तस्मै पुरुषोत्तमाय ॥७०॥
गुह्याय वेदनिलयाय महोदराय सिंहाय
दैत्यनिधनाय चतुर्भुजाय ॥ ब्रह्मेंद्ररुद्रमु

ग० निचारणसंस्तुताय देवोत्तमाय वरदाय मो०
२०६ नमोच्युताय ॥ ७१ ॥ नागेन्द्रदेहशयना
सनसुप्रियाय गोक्षीरहेमशुकनीलघनोप
माय ॥ पीतांबराय मधुकैटभनाशनाय
विश्वाय चारुमुकुटाय नमोऽक्षराय ॥
॥ ७२ ॥ नाभिप्रजातकमलस्थचतुर्मुखा
य क्षीरोदकार्णवनिकेतनशोभनाय ॥ ना २०६
नाविचित्रमुकुटांगदभूषणाय योगीश्वरा

य पुरुषाय नमो वराय ॥ ७३ ॥ भक्तिप्रि
याय वरदीप्तसुदर्शनाय फुल्लारविंदविपु
लायतलोचनाय ॥ देवेंद्रविघ्नशमनोद्यत
पौरुषाय नारायणाय विरजाय नमोऽच्यु
ताय ॥ ७४ ॥ नारायणाय नरलोकपरा
यणाय कालाय कालकमलायतलोचना
य ॥ रामाय रावणविनाशकृतोद्यमाय
धीराय धीरतिलकाय महोदराय ॥ ७५ ॥

पद्मासनाय मणिकुंडलभूषणाय कंसांत
काय शिशुपालविनाशनाय ॥ गोवर्धनाय
सुरशत्रुनिकृंतनाय दामोदराय वरदाय
नमो वराय ॥ ७६ ॥ ब्रह्मायनाय त्रिद
शाधिपाय लोकायनायात्मभवोद्भवाय ॥
नारायणायार्तिविनाशनाय महावराहाय
नमस्करोमि ॥ ७७ ॥ कूटस्थमव्यक्तमचिं
त्यरूपं नारायणं कारणमादिदेवम् ॥ यु

गांतशेषं पुरुषं पुराणं तं वासुदेवं शरणं प्र
पद्ये ॥ ७८ ॥ अदृश्यमच्छेद्यमनंतमव्य
यं महर्षयो ब्रह्ममयं सनातनम् ॥ वदंति
यं वै पुरुषं पुराणं तं वासुदेवं शरणं प्रप
द्ये ॥ ७९ ॥ उत्तिष्ठतस्तस्य जलारुरुक्षो
र्महावराहस्य महीं विदार्य ॥ वितन्वतो
वेदमयं शरीरं लोकांतरस्था मुनयो वदं
ति ॥ ८० ॥ योगीश्वरं चारुविचित्रमौलिं

ज्ञेयं समक्षं प्रकृतेः परस्तात् ॥ क्षेत्रज्ञमा
त्मप्रभवं वरेण्यं तं वासुदेवं शरणं प्रपद्ये ॥
॥ ८१ ॥ कार्यक्रियाकारणमप्रमेयं हिरण्य
बाहुं वरपद्मनाभम् ॥ महाबलं वेदनिधिं सु
रोत्तमं व्रजामि विष्णुं शरणं जनार्दनम् ॥
॥ ८२ ॥ किरीटकेयूरमहार्हनिष्कैरत्यंत
मालंकृतसर्वगात्रम् ॥ पीतांबरं कांचनभ
क्तिचित्रमालाधरं केशवमभ्युपैमि ॥८३॥

भवोद्भवं वेदविदां वरिष्ठमादित्यचंद्राग्नि
वसुप्रभावम् ॥ योगात्मकं सांख्यविदां
वरिष्ठं प्रभुं प्रपद्येऽच्युतमात्मवंतम् ॥८४॥
यदक्षरं ब्रह्म वदंति सर्वगं निशम्य यन्मृ
त्युमुखात्प्रमुच्यते ॥ तमीश्वरं युक्तमनु
त्तमैर्गुणैः सनातनं लोकगुरुं स्मरामि ॥
॥ ८५ ॥ वित्सांकं महादेवं वेदगुह्यम
नुत्तमम् ॥ प्रोच्य सूक्ष्ममचलं वरेण्यमभ

यप्रदम् ॥ ८६ ॥ नमस्तस्मै वराहाय लील
योद्धरते महीम् ॥ खुरमध्यगतो यस्य मे
रुः खुरखुरायते ॥ ८७ ॥ प्रभवं सर्वभू
तानां निर्गुणं परमेश्वरम् ॥ प्रपद्ये मुक्तसं
गानां यतीनां परमां गतिम् ॥ ८८ ॥ भग
वंतं गुणाध्यक्षमक्षरं परमं पदम् ॥ शरणं
शरणार्तानां प्रपद्ये भक्तवत्सलम् ॥ ८९ ॥ २०८
त्रिविक्रमं त्रिलोकेशं सर्वेषां प्रपितामह

म् ॥ योगात्मानं महात्मानं प्रपद्येऽहं ज
नार्दनम् ॥ ९० ॥ आदिदेवमजं विष्णुं व्य
क्ताव्यक्तं सनातनम् ॥ नारायणमणीयां
सं प्रपद्ये ब्राह्मणप्रियम् ॥ ९१ ॥ अकूपा
राय देवाय नमः सर्वमहात्मने ॥ प्रपद्ये
देवदेवेशमणीयांसमणोर्यथा॥ ९२ ॥ लोक
त्रयाय चैकाय परतः परमात्मने ॥ नमः
सर्वत्राशिरसे अनंताय महात्मने ॥ ९३ ॥

तमेव परमं देवमृषयो वेदपारगाः ॥ कीर्तयंति च यं सर्वे ब्रह्मादीनां परायणम् ॥
॥ ९४ ॥ नमस्ते पुण्डरीकाक्ष भक्तानाम
भयंकर ॥ सुब्रह्मण्य नमस्तेऽस्तु त्राहि
मां शरणागतम् ॥ ९५ ॥ तावद्भवति मे
दुःखं चिन्ता संसारसागरे ॥ यावत्कमल
पत्राक्षं न स्मरामि जनार्दनम् ॥ ९६ ॥
भीष्म उवाच ॥ ॥ भक्तिं तस्य तु सं

च्चिंत्य नागस्यामोघसंस्तवम् ॥ प्रीतिमा
नभवद्राजन्स्तुत्वा चक्रगदाधरः ॥ १७ ॥
आरुह्य गरुडं विष्णुराजगाम सुरोत्तमः ॥
सान्निध्यं कल्पयामास तस्मिन्सरसि लो
कधृक् ॥ १८ ॥ ग्राहादूग्रस्तं गजेंद्रं च तं
ग्राहं च जलाशयात् ॥ उज्जहाराप्रमेयात्मा
तरसा मधुसूदनः ॥ १९ ॥ जलस्थं दार
यामास ग्राहं चक्रेण माधवः ॥ मोचया

ग० मास नागेंद्रं पापेभ्यः शरणागतम् ॥ मो०
२१० ॥ १०० ॥ स हि देवलशापेन हूहूर्गंधर्वस
त्तमः ॥ ग्राहत्वमगमत्कृष्णाद्वधं प्राप्य दि
वंगतः ॥ १ ॥ युधिष्ठिर उवाच ॥ ॥ क
थं शापोद्भवं नाम गंधर्वाणां महात्मनाम् ॥
एतदिच्छाम्यहं श्रोतुं विस्तरेण पिताम
ह ॥ २ ॥ भीष्म उवाच ॥ ॥ इदमप्य २१०
परं गुह्यं राजन्पुण्यतमं शृणु ॥ हाहाहूहू

रिति ख्यातौ गीतवाद्यविशारदौ ॥ इति
तौ शापितौ तेन देवलेन महात्मना ॥ ३ ॥
उर्वशी मेनका रंभा तथा चान्येऽप्सरोग
णाः ॥ शक्रस्य पुरतो राजन्नृत्यंते ताः
सुमध्यमाः ॥ ४ ॥ ततस्तौ गायमानौ
तु गंधर्वौ राजसद्मनि ॥ अन्योन्यं चक्र
तुः स्पर्धां शक्रस्य पुरतस्तदा ॥ ५ ॥ आ
वयोरुभयोर्मध्ये कः श्रेष्ठोगीतवाद्ययोः ॥

तं वदस्व सुरश्रेष्ठ ज्ञात्वा गीतस्य लक्ष
णम्॥६॥गंधर्वयोर्वचः श्रुत्वा प्रत्युवाच श
तक्रतुः॥युवयोर्गीतवाद्येषु विशेषो नोपल
भ्यते॥ ७ ॥एकएव मुनिश्रेष्ठोदेवलो नाम
नामतः ॥ युवयोः संशयच्छेत्ता भविष्यति
न संशयः ॥८॥ ततस्तु तौ शक्रवचोनिश
म्य प्रणम्य राजञ्छिरसा सुरेश्वरम् ॥ गतौ
सुहृष्टौ जयकांक्षिणौ तौ यत्राश्रमे तिष्ठति

स द्विजातिः ॥ ९ ॥ ततो दृष्ट्वा मुनिश्रेष्ठं
देवलं शंसितव्रतम् ॥ अभिवाद्य महात्मा
नं प्रोचतुः पार्श्वसंस्थितौ ॥ १० ॥ शक्रेण
प्रेषितौ देव त्वत्समीपे द्विजोत्तम ॥ एक
स्य च जयं देहि यत्ते मनसि रोचते ॥ ११ ॥
पृथक् चरंतौ गायंतौ सुचिरं मधुरस्वरम् ॥
न किंचिद्वदते वाक्यं मुनिर्मौनस्य धार
णात् ॥ १२ ॥ शण्वन्नपि पदं तेषां न किं

च्चिद्वदते मुनिः ॥ तदा तौ कुपितौ तस्य
देवलस्य महात्मनः ॥ १३ ॥ ऊचतुस्तौ
तदा वाक्यं गंधर्वौ कालनोदितौ ॥मूढोऽयं
नाभिजानाति निश्चयं वाद्यगीतयोः॥१४॥
निशम्यैतद्वचस्तेषां गंधर्वाणां मदान्वित
म् ॥ क्रोधादुत्थाय विप्रेंद्र इदं वचनमब्रवी
त् ॥ १५ ॥ एष हूहूर्दुरात्मा तु ग्राहत्वं
यातु मूढधीः ॥ त्वमेव गजराजस्तु भवस्व

गिरि गह्वरे ॥ १६ ॥ ततस्तौ शापितौ तेन
देवलेन महात्मना ॥ प्रणम्य शिरसा विप्रं
गंधर्वाविदमूचतुः ॥ १७ ॥ भूमंडलगतौ
ह्यावां प्रसादं कुरु सत्तम ॥ निश्चयं वद वि
प्रेंद्र येन शापाद्विमुच्यतः ॥ १८ ॥ तत
स्तौ पुरतो दृष्ट्वा उभौ शापभयार्दितौ ॥ प्र
त्युवाच मुनिश्रेष्ठो गंधर्वौ तौ भयान्वि
तौ ॥ १९ ॥ मेरुपृष्ठे सरो रम्यं बहुवृक्ष

समाकुलम् ॥ नानापक्षिनिनादाढ्यं द्वि
तीय इव सागरः ॥ १२० ॥ तस्मिन्सरोवरे
रम्ये नित्यं ग्राहो भविष्यसि ॥तृषार्तस्तत्र
मातंगो गमिष्यति न संशयः ॥२१॥ तयो
र्मध्ये महद्युद्धं भविष्यति सुदारुणम् ॥ ग्रा
हेणाकृष्यमाणस्तु गजः स्तोत्रं करिष्यति
॥ २२ ॥ तदैव देवदेवेशस्तुष्यते नात्र संश
यः॥ततो नारायणः प्रीतः शापतो मोचयि

ष्यति ॥२३॥इत्युक्तावृषिणा तेन वरेणैतौ
प्रमोदितौ ॥ भीष्म उवाच ॥ ॥ एवं परावा
र्तिभृतौ श्रुत्वासीद्भगवानिह ॥ २४ ॥ श्रीभ
गवानुवाच ॥ क्रोधोऽपि वरतुल्योऽयमापदं
तं प्रयच्छतु॥आपाद्विमुक्तौ युगपद्गजो गंध
र्व एव च॥२५॥गजोपि मुक्ततां यातः श्री
कृष्णेन विमोक्षितः ॥ तस्माच्छापाद्विनि
र्मुक्तः प्रागिवाविकृतोऽभवत् ॥ २६ ॥ तौ

च स्वं स्वं वपुः प्राप्य प्राणिपत्य जनार्दन
म् ॥ गजो गंधर्वराजश्च परां निर्वृतिमागतौ
॥ २७ ॥ प्रीतिमान्पुंडरीकाक्षः शरणागत
वत्सलः ॥ अभवत्तत्र देवेशस्ताभ्यां चैव
प्रपूजितः ॥२८॥ इदं चैव महाबाहो देवस्य
च प्रभाषितम् ॥ भजंतं गजराजानमवद
न्मधुसूदनः ॥ २९ ॥ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥
ये मां वां च सरश्चैव ग्राहस्य च विदारण

म् ॥ गुल्मकीचकवेणूनां तं च शैलवरं तथा॥१३०॥अश्वत्थं भास्करं गंगां नैमिषारण्यपुष्करम् ॥ प्रयागं ब्रह्मतीर्थं च दंडकारण्यमेव च ॥३१॥पुराणं रामचरितं भारताख्यानमुत्तमम् ॥ विभूतिं विश्वरूपं च स्तवराजमनुस्मृतिम् ॥ ३२ ॥ प्रणवं च कुरुक्षेत्रं गरुडं मेरुपर्वतम् ॥ रूपं कांचनगुल्मानां रूपं मेरोः सुतस्य च ॥

ग० ॥ ३३ ॥ ये स्मरिष्यंति मनुजाः प्रयताः मो०
२१९ स्थिरबुद्धयः॥ दुःस्वप्नो नश्यते तेषां सुस्व
प्नश्च भविष्यति॥ ३४॥ अनिरुद्धं गजं ग्राहं
वासुदेवं महाद्युतिम्॥ संकर्षणं महात्मानं
प्रद्युम्न च तथैव च ॥ ३५ ॥ मत्स्यं कूर्मं
वराहं च वामनं तार्क्ष्यमेव च ॥ नारसिंहं
च नागेंद्रं सृष्टिसंहारकारकम्॥ ३६॥ विश्व २१९
रूपं हृषीकेशं गोविंदं मधुसूदनम ॥ त्रि

दर्शयंद्विति देवं दृढभक्तिमनूपमम् ॥ ३७ ॥
वैकुंठं दुष्टदमनं भक्तिदं मधुसूदनम् ॥ ए
तानि प्रातरुत्थाय संस्मरिष्यंति ये नराः
॥ ३८ ॥ सर्वपापैः प्रमुच्यंते सर्वलोकमवा
प्नुयुः ॥ भीष्म उवाच ॥ एवमुक्त्वा महा
राज गजेंद्रं मधुसदनः ॥ ३९ ॥ स्पर्श
यामास हस्तेन गजं गंधर्वमेव च ॥ तौ च
स्पृष्टौ ततः सद्यो माल्यांबरधरावुभौ ॥

गं० ॥१४०॥तमेव मनसा प्राप्य जग्मतुस्त्रिद मो०
२१६ शालयम् ॥ ततो दिव्यवपुर्भूत्वा हस्तिराट्
परमं पदम्॥ ४१ ॥ गच्छति स्म महाबा
हो नारायणपरायणः॥ ततो नारायणः श्री
मान्मोक्षयित्वा गजोत्तमम्॥४२॥ऋषिभि
स्तूयमानोऽर्थैर्वेदगुह्यपदाक्षरैः ॥ ततस्तु
भगवान्विष्णुर्दुर्विज्ञेयगतिः प्रभुः ॥ ४३ ॥
शंखचक्रगदापाणिरंतर्धानं युधिष्ठिर ॥गजें

द्रमोक्षणं दृष्ट्वा सर्वे प्रांजलयस्तदा ॥४४॥
ववंदिरे महात्मानं प्रभुं नारायणं परम् ॥
विस्मयोत्फुल्लनयनाः प्रजापतिपुरःसराः
॥ ४५ ॥य इदं शृणुयान्नित्यं प्रातरुत्थाय
मानवः॥प्राप्नुयात्परमां सिद्धिं दुःस्वप्नस्त
स्य नश्यति ॥ ४६ ॥ गजेंद्रमोक्षणं पुण्यं
सर्वपापप्रणाशनम् ॥ श्रावयेत्प्रातरुत्थाय
दीर्घमायुरवाप्नुयात् ॥ ॥ ४७ ॥श्रुतेनहि

कुरुश्रेष्ठ स्तुतेन कथितेन च॥ गजेंद्रमोक्ष
णेनव सद्यःपापात्प्रमुच्यते ॥ ४८॥ मया
ते कथितं राजन्पवित्रं पापनाशनम्॥कीर्त्त
यस्व महाबाहो गजेंद्रस्य महात्मनः ॥
॥ ४९ ॥ चरितं पुण्यकर्माणि पुष्कलं
वर्द्धते यशः ॥ प्रीतिमान्पुंडरीकाक्षो गजं
दुःखात्प्रमुक्तवान्॥ १५० ॥ वैशंपायन उ
वाच॥ ॥ एतच्छ्रुत्वा महाबाहो भारता

नां पितामहात् ॥ गजेंद्रमोक्षणं राजा कुंती
पुत्रो युधिष्ठिरः ॥ ५१ ॥ भ्रातृभिः सहितः
सम्यग्ब्राह्मणैर्वेदपारगैः ॥ पूजयामास
देवेशं पार्श्वस्थं मधुसूदनम् ॥ ५२ ॥ वि
स्मयोत्फुल्लनयनाः श्रुत्वा नागस्य मोक्ष
णम् ॥ ऋषयस्तु महाभागाः सर्वे प्रांजलय
स्तदा ॥ ५३ ॥ अजं वरेण्यं वरपद्मनाभं
महाबलं वेदनिधिं सुरोत्तमम् ॥ तं वेदगुह्यं

पुरुषं पुराणं ववंदिरे वेदविदां वरिष्ठम् ॥
॥ ५४ ॥ एतत्पुण्यं महाबाहो जनानां पु
ण्यकर्मणाम् ॥ दुःस्वप्नदर्शने घोरे श्रुत्वा
पापात्प्रमुच्यते ॥ ५५ ॥ तस्मात्त्वं हि म
हाराज प्रपद्य शरणं हरिम् ॥ विमुक्तः स
र्वपापेभ्यः प्राप्स्यसे परम पदम् ॥ ५६ ॥
यदा महाग्राहगृहीतकातरं सुपुष्पिते प
द्मवने महाद्विपम्॥ विमोक्षयामास गजं ज

२१८

नार्दनः स्मरामि दुःस्वप्नविनाशनं हरिम्॥
॥५७॥ परं पुराणं परमं पवित्रं पुराणमीशं
सुरलोकनाथम् ॥ सुरासुरैरर्चितपादपद्मं
सनातनं लोकगुरुं स्मरामि ॥ ५८ ॥ वर
गजशरणाद्विमुक्तिहेतुं पुरुषतरस्तुतदि
व्यदेहगीतम् ॥ सततमभिपठंति ये
तु तेषां सुमरणमंतिककिल्बिषापहं स्या
त् ॥ ५९ ॥ धर्मदृढबद्धमूलो वेदस्कंधः

पुराणशाखाढ्यः ॥ ऋतुकुसुमो मोक्षफलो
मधुसूदनपादपो जयति ॥१६०॥ नमो ब्र
ह्मण्यदेवाय गोब्राह्मणहिताय च ॥ जग
द्धिताय कृष्णाय गोविंदाय नमोनमः ॥
॥ ६१ ॥ आर्ता विषण्णाः शिथिलाश्च भीता
घोरेषु च व्याधिषु वर्तमानाः॥संकीर्त्य ना
रायणशब्दमात्रं विमुक्तदुःखाः सुखिनो
भवंति॥६२॥वेदे रामयणे चैव पुराणे भार

ते तथा॥आदौ मध्ये तथा चांते हरिः सर्वत्र गीयते॥६३॥एकोऽपि कृष्णस्य कृतः प्रणामो दशाश्वमेधावभृथेन तुल्यः ॥ दशाश्वमेधी पुनरेति जन्म कृष्णप्रणामी न पुनर्भवाय ॥ ६४ ॥ सर्वरत्नमयो मेरुः सर्वाश्चर्यमयं नभः ॥ सर्वतीर्थमयी गंगा सर्वदेवमयो हरिः ॥ ६५ ॥ आकाशात्पतितं तोयं यथा गच्छति सागरम् ॥ सर्वदेवन

ग० मस्कारः केशवं प्रति गच्छति ॥ ६६ ॥ मो०
२२० गीता सहस्रनामानि स्तवराजो ह्यनुस्मृ
तिः ॥ गजेंद्रमोक्षणं चैव पंच रत्नानि भा
रते ॥ १६७ ॥ इति श्रीमन्महाभारते शां
तिपवाणि आनुशासनिके दानधर्मेषु गजें
द्रमोक्षणं नामैकोनपंचाशदुत्तरशततमो २२०
ऽध्यायः ॥ ॥ श्रीकृष्णार्पणमस्तु ॥

इदं पुस्तकं क्षेमराजश्रीकृष्णदासश्रेष्ठिना मुम्बय्यां स्वकीये (खेतवाडी ७ वीं गली खम्बाटा लैन) 'श्रीवेङ्कटेश्वर' (स्टीम्) मुद्रणालयेऽङ्कयित्वा प्रकाशितम् ।

संवत् १९७१, शके १८३६.

० २२१

क्रय्यपुस्तकें-(वेदान्तग्रंथाः)

रा०

नाम. की० रु० आ०

ब्रह्मसूत्र-(शारीरक) व्यासप्रणीत शंकराचार्यकृत शांकरभाष्य और गोविन्दानंदकृत रत्नप्रभाटीका, सर्वतंत्र स्वतन्त्र वाचस्पतिमिश्रकृत भामती और आनंदगिरीकृत न्यायनिर्णयटीका समेत ... १०-०

ब्रह्मसूत्र-(शारीरक) "वेदान्तदर्शन" प्रभुदयालकृत वेदान्ततत्त्वप्रकाश भाषाभाष्यसमेत मुमुक्षुओंको २२१

अतिसुगमतासे सुबोध ज्ञानोपयोगी बहुत सरल भाषामें ... ... ४—०

ब्रह्मसूत्र—(वेदान्तदर्शन) सरल भाषाटीकामें भाष्यानुसार १—४

वेदान्तपरिभाषा—शिखामणिटीका और मणिप्रभा टीकासहित ... ... २—८

वेदान्तपरिभाषा—अर्थदीपिका टीकासमेत ... १—०

वेदान्तपरिभाषा—साधुगोविन्दसिंहकृत अत्युत्तम भाषा-टीकासमेत ... ... १—२

वेदान्तसार—संस्कृतमूल और संस्कृतटीका व भाषाटीका समेत इसमें संपूर्ण वेदन्तका तत्त्वरूप सार वर्णितहै ०—१२

जा० वेदान्तसंज्ञा—भाषाटीकासमेत इस छोटेसे ग्रंथके रा०
२२२ अभ्यासमे वेदान्तकी संज्ञादि प्रक्रिया जाननेसे पंच
दशी आदि बड़े ग्रंथोंको सुगमतासे समझ सकेंगे ०—६

वेदस्तुति—श्रीयुत बाबूसीतारामजीकृत भाषाटीकासमेत
श्रीमद्भागवतान्तर्गत दशमस्कंधोत्तरार्धके ८७
अध्यायमें श्रीकृष्ण भगवान्‌ने श्रुतदेव ब्राह्मण और
राजा बहुलाश्वको सन्मार्ग नाम वेदमार्गका उपदेश
किया है अर्थात् इस श्रुतिमें समस्तवेद ब्रह्मप्रतिपाद-
न किया है ... ... ०—७ २२२

वेदान्तग्रंथपंचकम्—(वाक्यप्रदीपः, वाक्यसुधारसः,

हस्तामलकनिर्वाणपंचकम्, मनीषापंचकम्) यह पांचों ग्रंथ अवश्य विचारने योग्य हैं ... ०-८

वैराग्यभास्कर—श्रीस्वामि गोपालदासविरचित स्वकृत संस्कृतकारिका और भाषाटीकासमेत इसमें वैराग्य भेदादि संन्यासधर्म निषिद्धान्नत्यागात्मकधर्म और संकीर्णधर्मादि वर्णन है. ०-८

वेदस्तुति—अन्वितार्थप्रकाशिकाख्य टीकासमेत ०-३

अपरोक्षानुभूति—श्रीशंकराचार्यकृत और स्वामि विद्यारण्य मुनिकृतदीपिकासहित और पंडितरामस्वरूपजीकृतभाषाटीकासमेत जिसमें संक्षेपसे वेदान्तप्रक्रिया सरल रीतिसे वर्णन है ... ०-१०

जा० अष्टावक्रगीता–भाषाटीकासमेता–श्रीअष्टावक्रमुनि प्र- रा०
२२३ णीता गुरुशिष्यसंवादमें ब्रह्मविद्या जाननेका
अतिसरल सुगमोपाय १–०
पंचदशगीता–भाषाटीकासमेत जिसमें–श्रीमहाभारता-
न्तर्गत काश्यपगीता शौनकगीता अष्टावक्रगीता
अध्याय४नहुषगीता अध्याय२ सरस्वतीगीता युधि-
ष्ठिरगीता अध्याय४बकगीता धर्मव्याधगीता श्रीकृ-
ष्णगीतादिक एकत्र संग्रह है ०–१२
अवधूतगीता–श्रीमत्परमयोगीवरदत्तात्रेयप्रणीता रेश- २२३
मीगुटका ०–६

देवीगीता-भाषाटीकासहित श्रीदेवीभागवतान्तर्गत शाक्त लोगोंको पाठकरने योग्य ०-८

शिवगीता-पं०ज्वालाप्रसादमिश्रकृत भाषाटीकासहित पद्मपुराणोक्त(१६अध्यायमेंश्रीमद्भगवान् रामचन्द्र जीको शिवजीने ज्ञानोपदेश कियाहै) ... ०-१०

गणेशगीता-पं०ज्वालाप्रसादमिश्रकृत-भाषाटीकासहित (गाणपत्यको अवश्य पाठ करनेयोग्य)गणेशपुराणोक्त०-६

कपिलगीता-भाषाटीकासहितश्रीमद्भागवतान्तर्गतश्री-भगवान् कपिलदेवजीने अपनी माता देवहूतीको संपूर्ण ज्ञानोपदेश किया है ०-६

सिद्धान्तचंद्रिका-(वेदान्त) ०-८

जा० पंचदशी सटीक—पं० रामकृष्णाख्य पंडितकृत तत्त्ववि- रा०
२२४ वेक व्याख्याटीकासहिता २-०

पंचदशी—पं० मिहिरचंद्रकृत अत्युत्तम भाषाटीकासहित जिसमें—तत्त्वविवेक, द्वैतविवेक, महाकाव्यविवेक, कूटस्थदीप, नाटकदीप, योगानन्द, आत्मानन्द, अद्वैतानन्द, विद्यानंद, विषयानन्दादिमें वेदान्तमार्ग दर्शाया है ३-८

विदुषामभ्यर्थना.

अत्रास्माकं मुद्रणालये ऋगादयो वेदा उपनिषदो वेदान्तग्रन्था महाभारतादीतिहासाः श्रीमद्भागवतादिमहापुराणोपपुराणानि धर्मशास्त्र–कर्मकाण्ड–व्याकरण–न्याय–योग–सांख्य–मीमांसादिशास्त्रीयग्रन्थाः काव्यनाटक–चम्पू प्रहसनकथायोग–सट्टका–ऽऽख्यायिकादिग्रन्थाः सहस्रनामाद्यनेकस्तोत्रग्रन्था विविधभाषाग्रन्थाश्च सीसकोत्तममहल्लघ्वक्षरैर्मनोहरं मुद्रिता योग्यमूल्येन क्रय्याः सन्ति, तांश्च ग्राहका यथापुस्तकसूचीपत्रं मूल्यप्रेषणेन प्राप्नुयुः ।

अधिकवृत्तमस्मदीयसूचीपत्रप्रापणेन "श्रीवेङ्कटेश्वरसमाचार"
पत्रप्रापणद्वारा च ज्ञेयमिति शम् ।

खेमराज श्रीकृष्णदास, 'श्रीवेङ्कटेश्वर' (स्टीम्) यन्त्रालयाध्यक्ष–मुंबई.

इति

श्रीमद्भगवद्गीतादि-

पञ्चरत्नानि ।